

A hírszerzés, felderítés szerepe és jelentősége a XXI. századi EU számára

Várhalmi A. Miklós

„...nem az az igazán ügyes, aki száz csatában győz, hanem az, aki harc nélkül vesz erőt az ellenségén...” (Szun Ce, i.e. 400)

1. Előszó

Ezzel a tanulmánnyal az a célom, hogy széleskörűen és sokoldalúan felhívjam a figyelmet arra valamint megerősítsem azt, hogy az emberiség történetének kezdete óta egyre erősödő jelleggel és mértékben, különös tekintettel a XXI. századra, folyamatosan felértékelődik a hírszerzés, felderítés, rendszerszemléletű információ-adatgyűjtés illetve a komplex információkezelés (gyűjtés-rendszerezés-tárolás-feldolgozás-hasznosítás), a másik titkosszolgálati szakággal, az elhárítással együtt.

Kérem és javaslom az anyagot azzal a befogadó szándékkal, vizsgálódással, kritikával is olvasni illetve feldolgozni, hogy kiderüljön, elértem-e a célom. Kiemelten azt, hogy minden fejezet, minden bekezdés, minden mondat, minden gondolat az Olvasó számára is megalapozza, megindokolja a hírszerzésnek, felderítésnek illetve információgyűjtésnek a szerepét, jelentőségét, miszerint ez a XXI. század legjelentősebb erőforrása a nemzetállamok és a nemzetközi szövetségek életképességének, eredményességének, jövőjének. Különös tekintettel Donald H. Rumsfeld amerikai védelmi miniszternek a jelenlegi és jövőbeni világunk átfogó biztonságát igen jól jellemző minősítésére: **„A bizonytalanság világában, amelyben az ismeretlen, a bizonytalan, a láthatatlan, a váratlan ellen kell megvédeni magunkat.”**

Természetesen nem zárható ki, hogy nem minden olvasónál érem el a célom, azaz más a véleménye a hírszerzés jelentőségéről és értékeiről. Az eltérő véleményeket legalább olyan fontosnak tartom, mint a sajátomat, mert az egyezőségek mellett a különbözőségek által formálódik a világ, de azt kívánom, hogy amennyiben bárki, bármilyen más erőforrást ítél meg fontosabbnak, úgy legalább annyira megalapozottan vagy bizonyítottan higgyen benne, mint én a hírszerzés értékeiben és lehetőségeiben. Vizsgálja meg legalább ilyen alaposan az emberiség történetének múltja, jelene és prognosztizálható jövője által igazolt hatékonyságát, mivel bármely más erőforrás is értünk, emberekért fog érvényesülni. Remélem sok olyan prioritás van illetve lesz, ami a biztonságunkat, a szabadságunkat, a boldogulásunkat szolgálja majd, a pusztítás mindenkori veszélye mellett, annak hatékony megelőzésével, ellensúlyozásával illetve legyőzésével.

2. Bevezetés

- 2.1. A hírszerzés, felderítés alapvetően állami feladat, tevékenység, de a történelem során ennek gyakorlata kiszélesedett a magánszférára, a cégek és a családi-magánéletek területeire is. Az ipari, üzleti hírszerzés, kémkedés nem újkeletű és ma már igen kifinomult eszközökkel dolgozva globalizálódott. Fontos kiemelni, hogy a nemzetközi szervezett bűnözés, a kábítószer kereskedelem, a tömegpusztító fegyverek és hordozóik kereskedelme, a terrorizmus és más bűnözői körök is folytatnak hírszerzést, felderítést, de elhárítással is rendelkeznek, mint minden más hírszerzést is folytató állami, kormányzati, magánszervezet, magánszemély. A nem állami titkosszolgálati tevékenységet általában az állami szolgálatokból leszerelt, kilépett szakemberek folytatják vagy éppen oktatják.
- 2.2. A hírszerzés, felderítés, mint állami, kormányzati feladat az államigazgatási rendszerekben, a védelmi szektor részeként, titkosszolgálati tevékenységként működik általában, a másik titkosszolgálati szakág, az elhárítás mellett. Országonként eltérő, különböző szempontú alábontások, munkamegosztások, szerveződések vannak még.
- 2.3. *Miért van szükség titkosszolgálatokra, más néven nemzetbiztonsági szolgálatokra és mit nyújtanak számunkra?* A szeretteink, az életünk, az értékeink, az ország védelmét, biztonságát a fegyveres erők és a rendvédelmi szervek, így közöttük a

nemzetbiztonsági szolgálatok biztosítják, mint más. A bel- és külpolitikai helyzetünk, a nemzetközi gyakorlat igazolja, hogy a védelemben, a biztonságban, a nyílt diplomáciai tárgyalások mellett határozottan működnek az informális "háttértevékenységek" mindenütt a világon, a legkülönbözőbb érdekekből és területeken. Emiatt nem tehetjük meg, hogy nem veszünk ezekről tudomást, mikor országunk a külföldi titkosszolgálatoknak (elsősorban az ellenérdekelt országok szolgálatainak) nem elhanyagolható tevékenységi helye, különös tekintettel geopolitikai elhelyezkedésünkre, szerepünkre is (Kárpát-medence). A nemzetbiztonsági, közismertebben a titkosszolgálati munkára mindaddig szükség lesz, amíg a világpolitikának és/vagy a világgazdaságnak egynél több szereplője van, márpedig tudjuk, hogy ez már mindig így lesz.

- 2.4. *Miért van szükség egyáltalán a biztonságot szolgáló védelemre?* A történelem során kialakult politikai, gazdasági, területi, stb. viszonyok miatt az egyes országok szándékai és érdekérvényesítései, az újabb és újabb veszélyforrások és kockázatok még nem nyújtanak olyan stabilitást és biztonságot, hogy az a felsorolt (védelmi-biztonsági) szervek nélkül is, rövid vagy hosszútávon, megnyugtató lenne.
- 2.5. A jelentős részben magasan kvalifikált (diplomás és többnyelvű), nagy gyakorlattal rendelkező, a nemzetközi együttműködésben is elismert titkosszolgálati szakember gárda szervezése, megfelelő eredményességű működtetése, össze- és megtartása fontos feladat, többek között a belpolitikai stabilitás, a demokratikus társadalmi rend, a nemzetközi kapcsolatok illetve a külgazdasági, külpolitikai helyzet ellenérdekelt törekvésekkel szembeni védelme céljából.
- 2.6. A nemzetközi politikai erőviszonyok dinamikus és szinte folyamatos változása miatt, a "klasszikus" védelemben és a biztonságban betöltött szerepükön túl, célszerű a nemzetbiztonsági szolgálatoknak az ország komplex fejlődésében (politikai, gazdasági, társadalmi, tudományos, műszaki, környezet-természet védelmi, stb), stabilitásában, nemzetközi értékítéletének alakításában történő hasznosításuk.
- 2.7. Magyarország védelmében, biztonságában, a fegyveres testületek és a rendvédelmi szervek között a nemzetbiztonsági szolgálatok speciálisan fontos szerepet töltenek be több szempontból is, de különösképp abban, hogy munkájukban a tárgyi (dologi) és személyi feltételek ráfordítás arányai közül a személyi feltételek kimagaslóan meghatározóak, alapvetően az eredményesség tekintetében. Tehát a nemzetbiztonsági munkának a legfontosabb eleme a megfelelően kiválasztható ember, a képezhető magyar tehetség, amely újra és újra teremődik. Ebben függünk legkevésbé más országoktól; tehát önmagunk hozhatjuk létre a leghatékonyabb, folyamatosan rendelkezésünkre álló védelmi érték-elemet, a képzett embert, amely speciális módszerekkel és eszközökkel megszerezheti vagy megvédheti az igen jelentős értéket képező INFORMÁCIÓT, a megfelelő stabilitás és fejlődés alapját. Nem mondhatunk le a magyar "nemzeti" hírszerzési és elhárítási önállóságunkról, az egyértelműen szükséges nemzetközi együttműködések és munkamegosztások mellett, amelyek viszont nem jelenthetik az ezekben való feloldódást.
- 2.8. A titkosszolgálatok és ezen belül a hírszerzés hatékonysága is szoros összefüggésben van a politikusok, a kormányzat személetével, szándékával, tudatosságával, koncepciózusságával, jogi támogatottságukkal, szervezésükkel, irányításukkal, belföldi és nemzetközi együttműködések rugalmasságával és gazdasági lehetőségeikkel.
- 2.9. Komoly és jelentős nemzeti felelősség a magyar nemzetbiztonsági szolgálatok hasznosítása a jelentőségüknek megfelelőbb, magasabb szinten a védelemben, a biztonságban, az ország komplexen eredményesebb és gyorsabb fejlődése érdekében. Szakembereik megbecsülése az igen speciális munkájuk értékének, összetettségének, sokoldalúságának, veszélyeinek és kapcsolódó felelősségüknek megfelelő szinten.
- 2.10. *Érdekes filozófia kérdések a XXI. századi időszakra:*

- 2.10.1. az egyre magasabb szinten bonyolultabbá váló világunkban a demokrácia hogyan változik? A két szélsőség, a diktatúra és az anarchia közötti skálán merre változik, az anarchia vagy a diktatúra felé és milyen mértékben?
- 2.10.2. a közvetett, képviselői demokrácia továbbfejlődik-e közvetlen, részvételi demokráciává és milyen mértékben, milyen vonatkozásokban.
- 2.10.3. sajátosan feltehető a kérdés, hogy szabadság vagy biztonság, esetleg szabadság és biztonság, de milyen kompromisszumokkal ?
- 2.10.4. a biztonság erősítése a szabadság korlátozásával elvezethet-e a demokráciából egy XXI. századi, külsőségeiben puhább diktatúrához?
- 2.10.5. erős állam vagy gyenge állam ?
- 2.10.6. a jelenlegi erősebb, diktatórikusabb államokban van nagyobb „rend és/vagy biztonság” vagy a demokratikusabbakban ?
- 2.10.7. Európa, USA, Oroszország, Kína, India, Japán, Afrika hova sorolható be az anarchia és a diktatúra közötti „demokráciaskálán”? Ennek végeredménye komplexitásában hogy hat a bipolárisból nem unipolárisra (1989), hanem multipolárisra vált világunkra?
- 2.10.8. milyen állami, kormányzati erőállapothoz milyen erős titkosszolgálati és ezen belül hírszerzési tevékenység tartozik?
- 2.10.9. az előzőek tükrében a titkosszolgálatok és ezen belül a hírszerzés védelmi vagy érdekérvényesítési tevékenysége lesz a jövőben hangsúlyosabb és milyen arányban, mértékben?
- 2.10.10. az előzőek okán milyen mértékben ismerik fel és használják ki az „okosabb” kormányok a hírszerzésnek a társadalmi, politikai, gazdasági fejlődésben hasznosítható képességeit?
- 2.10.11. A Vendetta, mint vérbosszú című kalandfilmből egyben politikai thrillerből és antiutópiából vett utópisztikus hasonlattal élve reméljük, hogy a XXI. század „demokráciájára”, nem minden országban a következő lesz a jellemző: **„Ne kérdezz, ne kritizálj, ne is gondolkodj: a Párt(ok) mindent jobban tud(nak)!** A Párt(ok) megvéd(enek) a terroristáktól, ugyanakkor erre hivatkozva állandó rettegésben tart(anak), miközben lábbal tiporja(k) a szabadságjogokat.”

3. A hírszerzés, felderítés fogalma és változása

- 3.1. A titkosszolgálati tevékenység szinte egyidős az emberiség történetével és addig lesz értelmezhető, amíg egynél több ember él a Földön. Planetáris szemlélettel pedig addig lesz értelmezhető, amíg egynél több gondolkodó és érdekviszonyok között létező élőlény marad a világmindenséget alkotó csillagrendszerekben. Az érdekek napról napra sokasodnak, átalakulnak és újratermelődnek, a mindennapok természetes és dinamikus változásaival összhangban.
- 3.2. A titkosszolgálati tevékenység klasszikus értelmezésének két fő területe van, a hírszerzés illetve az elhárítás. A hírszerzés fő funkciója az érdekérvényesítés, mely alapvetően offenzív tevékenység. Az elhárítás fő funkciója a védelem, mely alapvetően defenzív tevékenység. Ez egy szép nemzeti szimbólum formájában is megjelenik a magyar nemzetbiztonsági (titkos) szolgálatok emblematisztikus jelképében, a vadász kerecsensólyom alakjában (turulmadár), mely a csőrében tartja Szent István kardját és a karmai között egy lovagi pajzsot. A kard jelképezi a hírszerzést illetve az ország érdekérvényesítését, míg a pajzs jelképezi az elhárítást illetve az ország védelmét. A tevékenységeket pedig a pajzson lévő Kölcsey idézet fejezi ki legméltóbban illetve törvényesíti örökérvényűen: **„A Haza minden előtt!”**.
- 3.3. A **hírszerzés**, közismert nevén a kémkedés a titkosszolgálati tevékenység egyik alapvető szolgálati ága, amely külföldi bizalmas politikai, gazdasági, technikai, tudományos, katonai hírszerzések, adatok, információk tervszerű gyűjtését, elemzését, értékelését végzi nyílt és titkosszolgálati erővel, eszközökkel, módszerekkel.¹
- 3.4. A hírszerzés mellett és helyett a **felderítés** elnevezést is használják. A felderítés az állami apparátus vezető szervei és a különböző szintű parancsok azon intézkedéseinek, rendszabályainak és tevékenységeinek összessége, amelyek egy ország vagy ország csoport érdekeiről, célkitűzéseiről, szándékáról, terveiről,

- tevékenységéről, erőforrásairól, helyzetéről, fegyveres erőinek felépítéséről, csoportosításáról, haditechnikájáról, kiképzettségi színvonaláról, hadrafoghatóságáról, harckészültségi helyzetéről és a hadszíntérré váló terület előkészítéséről szóló adatok megszerzését, gyűjtését és tanulmányozását célozzák. A felderítés rendeltetését és feladatait tekintve, a hírszerzéshez hasonlóan *politikai, gazdasági, katonai, tudományos-technikai felderítési* ágakra tagozódik.²
- 3.5. A hírszerzés hagyományosan polgári és katonai hírszerzésre tagolódik, melyből a katonai hírszerzést katonai felderítés megfogalmazásban használják általában.
 - 3.6. A hírszerzés, felderítés egyik legfontosabb ága a katonai hírszerzés illetve katonai felderítés, mely a katonai felderítő szerveknek békében és háborúban egyaránt, folyamatosan, minden lehetőség felhasználásával végzett tevékenysége, az ellenséges, vagy várhatóan ellenséges országok katonapolitikai helyzetére, hadigazdasági potenciáljára, fegyveres erőire, valamint a hadszínterekre vonatkozó adatok megszerzése, tanulmányozása, felhasználásra történő átadása céljából. A katonai felderítést a katonapolitikai célkitűzések és a várható katonai feladatok teljesítése érdekében folytatják.³ Kiemelten 1990 után a katonai tevékenységnek a súlypontja a válságreakciókra illetve a békeműveletekre tevődött át, a háborús-fegyveres küzdelemnek, mint alapfeladatnak a továbbra is meghatározó vonatkozásai mellett. Ez a súlypont áthelyeződés a katonai hírszerzés, felderítés szerepét, jelentőségét felértékelte, növelte, mivel a válságreakciókban, békefenntartásokban a minél kevesebb áldozattal, kárral járó megelőzésen, előkészítésen, tervezésen, ellenőrzésen van a hangsúly. Ezekben a megváltozott katonai feladatokban a hadszíntéri felderítés mellett a polgárabb hírszerzési módszerek, eszközök is jelentősek, különös tekintettel a civil-katonai kapcsolatok megnövekedett szerepére.
 - 3.7. A hírszerzésnek illetve felderítésnek egyik hagyományos eszközét, a **megfigyelést** a nemzetközi szervezetek törvényesítették és elfogadták. A megfigyelés biztonságpolitikai értelemben meghatározott szintű, a meghívandó államok érdeklődésére számot tartó, előzetesen bejelentett katonai tevékenységek megtekintése. A megfigyelések lehetőségéről mint bizalom- és biztonságerősítő intézkedési formáról először az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet 1975. évi Helsink-i Záróokmánya tesz említést. A Záróokmány kimondja, hogy az államok „önként és kétoldalú alapon” meghívhatnak más államokat „a kölcsönösség és valamennyi résztvevő állam iránt tanúsított jóakarattal szellemében” hadgyakorlatok megsemmisítésére. A fogadó állam biztosítja a megfigyelők részére, hogy a megfigyelt katonai tevékenységről, annak céljairól, valamint a bejelentéshez képest lehetséges változásokról kellő tájékoztatást kapjanak. A megfigyelés alkalmával a fogadó fél lehetőséget biztosít a katonai tevékenységben résztvevő állam vagy államok erőinek közvetlen megfigyelésére, úgy, hogy a megfigyelők a teljes tevékenység folyamatáról benyomást szerezhessenek. Ebből a célból a megfigyelők lehetőséget kapnak rá, hogy minden hadosztály vagy annak megfelelő szintű magasabb egység harci és támogató egységeit megfigyelhessék, és amennyiben lehetséges, a hadosztály vagy annak megfelelő szint alatti egységeket meglátogassák és találkozzanak a parancsnokokkal és katonákkal. A megfigyelés során a fogadó fél nem köteles zárt területek, berendezések vagy védelmi objektumok megtekintését engedélyezni.⁴
 - 3.8. A felderítés fogalmát a belügyi, a rendőrségi munkában is használják hasonló céllal, azaz információk szerzése a bűnügyek megalapozásához.
 - 3.9. A felderítés folyamatának szakaszai magukba foglalják az irányítást, adatgyűjtést, adatfeldolgozást és a tájékoztató munkát. Az irányítás magába foglalja a felderítési követelmények meghatározását, az információgyűjtés megszervezését, a felderítési feladatok megszabását az adatforrások részére. Az adatgyűjtés magába foglalja az adatforrások és a különböző információgyűjtő szervek kihasználását, a megszerzett információknak a felderítő adatgyűjtő és értékelő központ elemző értékelő részlegéhez történő eljuttatását. Addig folyik, amíg a parancsnok felderítési igénye kielégítésre nem kerül. Az adatfeldolgozás magába foglalja az információk átalakítását felderítési adatokká, az értékelés, elemzés, összegzés és a kiértékelés

- útján. A tájékoztató munka magába foglalja a felderítési adatok időben történő eljuttatását a felhasználókhöz.⁵
- 3.10. Az 1990-es évektől, de különösen a XXI. század kezdetétől a **hírszerzés** illetve **felderítés** fogalmak helyett a rendszerszemléletű **információszerzés** (adatgyűjtés) fejezi ki pontosabban a tevékenységet, hiszen az információs forradalom, az információs társadalmak, a hálózatközpontú információs hadviselés és átfogóan az **információ=hatalom** fogalmak, elvek, tények reális és meghatározó valósággá, versenytényezővé váltak.
 - 3.11. Az információ az emberi szervezet egyik erőforrása, legáltalánosabb értelemben az objektív valóság visszatükröződése az emberi tudatban. Az **információ** éppen olyan főszerepet játszik a világban, mint az **anyag** és az **energia**. A világot alkotó rendszerek információs kapcsolatok révén szerveződnek egésszé. Alapvető különbség viszont, hogy az információra nem érvényesek az anyag- és energia megmaradási törvények, azaz megsemmisíthető és létrehozható.
 - 3.12. A **tudás** az információkból keletkezik. A tudás összegyűjtött, rendszerezett ismeretek, adatok összessége, amelyek segítségével meghatározott feladatokat, problémákat oldhatunk meg. A tudás segítségével rendszerint megkísérelünk előrelátni, kikövetkeztetni bizonyos dolgokat. A tudás a tárolt adatok gyűjtési, rendszerezési és feldolgozási algoritmusát is magában foglalja. A tudásra érvényes a szinergia elve: az egész több, mint a részek összessége.
 - 3.13. A titkosszolgálati tevékenység és ezen belül a hírszerzés, felderítés is két fő erőforrással végezhető: emberi (human) és/vagy technikai megoldásokkal. A történelem során a technikai és az emberi eszközök aránya is jelentősen megváltozott. Az emberiség történetének kezdetén az embereken volt a hangsúly, de ez a jelen időszakra a technikai eszközökre helyeződött át és ez várhatóan a jövőben még meghatározóbbá válik, ami természetes és jelentős hatással van az eredményességre. Ennek oka egyrészt az, hogy a technikai eszközök műszaki megoldásai rendkívül sok célra váltak alkalmassá (érzékelés, észlelés, pontosság, gyorsaság, feldolgozás, elemzés, kiértékelés, döntés előkészítés, stb), amire a közvetlen emberi (human) megoldások nem alkalmasak. Másrészt a human kockázatok jelentősen csökkenthetők a technikai megoldásokkal. A technikai megoldások előretörése és túlsúlya bizonyos fokig megtévesztő és elkényelmesítő is, sőt megtévesztő lehet. Ugyanis, például a terrorizmus, az öngyilkos merényletek bebizonyították, hogy az egyes embercsoportok, az egyes emberek viselkedésében, gondolataiban, szándékaiban a technika, az infokommunikáció nem tud olvasni, ehhez meghatározóan a human hírszerzés a megoldás. Tehát a közvetlen emberi hírszerzést, az ügynöki munkát, a beépítést, a hálózatépítést a **HUMINT** szerepét nem szabad elhanyagolni, sőt minél inkább rangján kell kezelni annak, aki eredményes kíván maradni a XXI. században is.
 - 3.14. Az információgyűjtés hírszerzési, felderítési szempontból olyan tevékenységek összessége, amelyek révén megszerzik, pontosítják a szükséges információkat, felderítési adatokat. A hírszerzés, felderítés, megfigyelés olyan információszerzési módok, amelyek során aktív és passzív adatszerzési eljárásokat alkalmaznak. Ezek lehetnek figyelés szabad szemmel vagy műszerrel, nappal és éjjel, radar megfigyelés, rádióadások és elektronikus kisugárzók jeleinek észlelése, légi és földi felvételek (fénykép, videó, stb.) elemzése, akusztikus, szeizmikus vagy más érzékelési elven működő rendszerek. A kihallgatás és a zsákmányolt anyagok, dokumentumok vizsgálata, elemzése az információ feldolgozás része. Az alkalmazható eljárások a hadifoglyok kihallgatása, menekültek, disszidensek, őrizetbe vett személyek kihallgatása, fegyverek, felszerelési tárgyak, harceszközök vizsgálata, zsákmányolt dokumentumok értékelése, nyílt forrásból származó információk értékelése. Hírszerzés, amelynek során kiképzett ügynököket küldenek az ellenséges országba vagy szerveznek be a cél országban, illetve egyéb módon folytatnak információszerzést. Néhány hírszerzési terület, megoldás, képesség, forrás

- 3.14.1. **MASINT (Measurement And Signature INTelligence)**: műszeres felderítés és jelző felderítés, hírszerzés, információszolgálat
- 3.14.2. **RINT (Radiation Intelligens)**: kisugárzás felderítés
- 3.14.3. **ACOUSINT (Acoustic Intelligence)**: akusztikai felderítés
- 3.14.4. **MDCI (Multidiscipline Counter Intelligence)**: felderítés elleni multidiszciplináris tevékenység
- 3.14.5. **SIGINT⁶ (SIGnals INTelligence)** jelfelderítés, a rádiós hírszerzés. A hírszerzés ezen fajtája az ellenséges rádióforgalmazás (radar, távközlés, telemetria) érzékelése és elemzése alapján jut értékelhető adatokhoz. Az emberi kommunikáció felderítését is szolgálja. A magas szintű hadászati, politikai, diplomáciai és katonai kommunikációs rendszerek figyelése betekintést enged a hadviselő felek szándékaiba. Segítséget nyújthat harmadik félnek a rendezést célzó tárgyalásokhoz annak megismerésében, hogy a felek mit hajlandóak és mit nem hajlandóak elfogadni. A módszer alkalmazási lehetősége a hadviselő felek által használt eszközöktől függ. Az adatok másokkal való megosztására szigorú korlátozások vonatkoznak, mivel a lehallgatott adatok kiszivárogtatása rendkívül veszélyes következményekkel járhat. A SIGINT egyes részterületei:
 - 3.14.5.1. **RADINT (Radar Intelligence)**: rádiólikációs felderítés
 - 3.14.5.2. **LASINT (Laser Intelligence)**: lézeres felderítés
 - 3.14.5.3. **ELOPINT (Electro Optical Intelligence)**: elektrooptikai felderítés
 - 3.14.5.4. **COMINT (COMmunications INTelligence)**: távközlési hírszerzés
 - 3.14.5.5. **ELINT (ELectronic Signals INTelligence)**: olyan hírszerzés, ahol az információkat elektronikai szenzorok segítségével gyűjtik be. Például a légi erő automatizált kommunikációjának felderítését is jelenti és a váratlan ellenséges légi csapás korai felderítésében van jelentősége.
 - 3.14.5.6. **FISINT (Foreign Instrumentation Signals Intelligence)**: idegen technikai eszközök jeleinek felderítése
 - 3.14.5.7. A múlt és a jelen SIGINT tevékenységei:
 - 3.14.5.7.1. **Ultra** – második világháború
 - 3.14.5.7.2. **Magic** – második világháború
 - 3.14.5.7.3. **Purple** – WW II
 - 3.14.5.7.4. **VENONA program** – 1950-es évek
 - 3.14.5.7.5. **ECHELON** – jelenleg is folyamatban van (az angolszász országok műholdas infokommunikációs lehallgató rendszere, mely kiterjed az egész világra)
 - 3.14.5.7.6. **Frenchelon** – jelenleg is folyamatban van
 - 3.14.5.7.7. **Room 641A** – jelenleg is folyamatban van
 - 3.14.5.7.8. **NSA hívási adatbázisa** – jelenleg is folyamatban van
- 3.14.6. **IMINT (IMagery INTelligence)**: információgyűjtés, hírszerzés műholdak, légi fényképezés segítségével, képi felderítés. A műholdak, repülőgépek, pilótanélküli repülőeszközök, hajófedélzeti rendszerek által készített képek jó lehetőséget biztosítanak nagyobb létesítmények, épületek, embercsoportok és járművek, valamint objektumok azonosításához, továbbá térképek felfrissítéséhez. Ilyen lehetőségekkel csak néhány nagyhatalom rendelkezik, de ma már számos magáncég is kínálja szolgáltatásait ezen a területen.
- 3.14.7. **HUMINT (HUMAN INTelligence)**: közvetlen emberi közreműködéssel folytatott információszerezés illetve hírszerzés. Általános HUMINT források, megoldások:
 - 3.14.7.1. *Diplomáciai források.* A diplomáciai források közül elsősorban a külügyminisztériumoknak az adott országban működő külképviselői által készített jelentései emelhetők ki, de igen fontosak lehetnek a környező országokban működő külképviselők jelentései is. A béketámogató műveletek felderítő támogatása szempontjából a diplomáciai források közé soroljuk az ENSZ-et és ennek háttérintézményeit, ügynökségeit is, különös

tekintettel a DHA-ra (Department of Humanitarian Affairs), az UNHCR-re (High Commissioner for Refugees) stb. Diplomáciai forrásnak számítanak továbbá a regionális szervezetek NATO, ASEAN, (Association for South East Asian Nations), OAS (Organization of American States), OAU (Organization of African Unity). A NATO, tekintettel az információk megosztására és többéves tapasztalatára, különösen fontos szereppel bír. Az OSINT-adatokhoz hasonlóan itt is meg kell említeni a politikai és gazdasági eltérő érdekek miatt jelentkező, esetenként lényeges ellentmondásokat.

3.14.7.2. *Kémek titkosszolgálati jelentései, beépített ügynökök, futárok, stb.* HUMINT-információ forrásként elsősorban a menekültek, az NGO-k helyszínen tapasztalatokat szerzett tagjai, a médiumok tudósítói, béke kutató intézetek tagjai jöhetnek számításba. Elsődleges forrásnak számítanak a helyi lakosság és a helyi vezetők. Helyismeretük növeli a műveletben részt vevők tájékozottságát a politikai, katonai, biztonsági és humanitárius helyzetről, továbbá a műveletet befolyásoló körülményekről. A menekültek első kézből származó, részletes adatokkal tudnak szolgálni az eseményekről, az emberekről és a konkrét helyzetről. Az információk értékelésekor azonban figyelembe kell venni, hogy egyes emberek adatai túlzóak, esetleg propagandajellegűek, vagy célzatosan félrevezetőek lehetnek. A sajtótudósítóknál lényeges szempont, hogy mióta szolgálnak az országban és milyen mély ismeretekkel rendelkeznek. Az NGO-k képviselői gyakran nem hajlandók beszélgetést folytatni a békefenntartókkal, nehogy kockáztassák a helyiekkel kialakult jó viszonyukat. A jelzett problémák miatt, hogy a HUMINT-források által szolgáltatott adatokkal óvatosan kell bánni, azokat más forrásokból származó adatokkal is össze kell vetni.

3.14.7.3. *Rutin ellenőrzések (rendőri, katonai járőrök, stb.)*

3.14.7.4. *Speciális felderítések*

3.14.7.5. *Katonai kapcsolatok*

3.14.7.6. *Tanácsadók, nemzeti alkalmazottak, civil szervezetek*

3.14.7.7. *Háborús foglyok vagy más elítéltek*

3.14.7.8. *Utazók kihallgatásai*

3.14.8. **TECHINT (TEChnical INTelligence):** az ellenséges fegyveres erők fegyvereivel és felszereléseivel foglalkozó információszerzés, hírszerzés

3.14.9. **OSINT (Open Source INTelligence):** nyílt forrású információ szerzés, gyűjtés, beleértve az elemzést is. Példák a nyílt információ forrásokra:

3.14.9.1. A nyílt források rendkívül gazdag lehetőséget kínálnak. Ide tartoznak az elektronikus és nyomtatott médiaforrások, az Internet, a hírügynökségek, a válságelemző intézetek kiadványai, a médiaelemző csoportok kiadványai, az NGO-k kiadványai. A média figyelemmel kísérése két hasznos lehetőséget biztosít: adatgyűjtést a trendelemzéshez, amely előrejelzi a válság alakulását, illetve amely a fontosabb eseményekről azonnali tájékoztatást ad („breaking news”). Más nyílt források az adott országra vonatkozó információkat szolgáltatnak a műveletek megtervezéséhez. Igen fontos azonban az információk ellenőrzése, hiszen gyakran találkozunk nem megbízható forrásból származó adatokkal. Sajátos problémát jelenthet az információbővítéssel együtt jelentkező relatív ismerethiány. Ez felveti annak szükségességét, hogy mielőtt az OSINT-adatokat a döntéshozók elé terjesztik, azokat össze kell vetni más forrásokból szerzett adatokkal.

3.14.9.2. Nyilvános adatok – kormányjelentések, hivatalos adatok, mint például a költségvetések és demográfiák, kihallgatások, törvényhozói viták, sajtótájékoztatók, felszólalások, statisztikák, tengeri és légi biztonsági riasztások, környezetvédelmi jelentések-elemzések

- 3.14.9.3. Megfigyelések és jelentések – Amatőr repülőgépes megfigyelők, rádió megfigyelők és műholdas megfigyelők
- 3.14.9.4. Szakemberek és akadémikusok – konferenciák, szakértői egyesületek, akadémiai és szakértői anyagok
- 3.14.9.5. A legtöbb információnak térbeli dimenziói vannak: nem az összes nyílt forrás adat struktúrátlan szöveg. Például a térbeli nyílt források a papírra rögzített mappák, atlaszok, helységnévtárak, kikötői alaprajzok, gravitációs adatok, légi adatok, kereskedelmi adatok, légi adatok, földi nevek, földi tulajdonságok, városi terepek, határ adatok, térbeli adatbázisok és webes szolgálatok.
- 3.14.9.6. Adathalászat, adatbányászat, mely az OSINT egyik leghasznosabb eszköze.
- 3.14.9.7. Egyéb források

4. A hírszerzés, felderítés története^{7,8}

- 4.1. A titkosszolgálati tevékenység és ezen belül a kémkedés régi időkre nyúlik vissza. Területszerző, rabszolgagyűjtő háborúk és kincsrabló portyázások során alakult, formálódott. Kis túlzással azt is mondhatjuk, hogy egyidős az emberiséggel. Velünk született tulajdonság, hogy kíváncsiak vagyunk mások ügyes-bajos dolgaira. Ugyanakkor az emberiség történetének kezdeti időszakában az egyes személyek, kisebb közösségek életben maradása függött attól, hogy mennyire tájékozottak. Ez a tájékozódási kényszer jelentette a „hírszerzés” kezdetleges formáját. A "kém dolga", hogy kifürkésze az ellenfél szigorúan őrzött titkát, s azoknak a tudomására hozza azt, akiknek épp nem lenne szabad tudniuk róla.
- 4.2. Már a Bibliában is bőven találni utalást az információ, a hír időbeni megszervezésének jelentőségéről. A Teremtés Könyvében olvasható: „a menekülők egyike hírt hozott Ábrahámnak”. Jerikó elfoglalásában is jelentős a hírszerzés érdeme, „Józsua két hírszerzőt küldött Jerikóba azzal a megbízatással: Menjetek, fűrészszétek ki Jerikó földjét”. A két hírszerző Rácháb segítségével megtudta Jerikó gyöngéit.
- 4.3. A nagy államférfi és hadvezér, Július Caesar is ismerte a hírszerzés jelentőségét, ezért az ellenségről szerzett hírek gyűjtésére, elemzésére katonai különítményt hozott létre, s ezzel az „alkalmi” adatgyűjtést felváltotta a szervezett hírszerző szolgálat kiépítése.
- 4.4. A kor történetírója és hadtudósa (Flavius Vegetius, Kr. e. 4. sz.) így ír a hírszerzésről a hadászat tudományának kézikönyvében: „a vezér feladata a hírszerző szolgálat olyan megszervezése, hogy minden pillanatban mindenről tájékozott legyen”.
- 4.5. A „Hadviselés művészete” címmel ie. 400 körül írta le gondolatait egy kínai hadvezér. SZUN CE megállapította, hogy a sikeres háborút többek között a megtévesztésre, a lélektani hadviselésre, az ellenség moráljának még az összecsapás előtti lerombolására kell alapozni. Azt írja: „nem az az igazán ügyes, aki száz csatában győz, hanem az, aki harc nélkül vesz erőt az ellenségen.” Véleménye szerint a győzelem legfőbb feltétele az „előzetes tudás”, amely érdekében titkos ügynököket kell alkalmazni. Gondolt a kémek elleni harcra is: „az országunkba küldött ellenséges személyeket meg kell találnunk”...
- 4.6. A honfoglaláskori magyar hadvezetés is tudta és elismerte a hírszerzés (kémkedés) fontosságát. VI.(Bölcs) Leó (866-912) bizánci császár szerint a türkök (magyarok) harcmórához tartozott, ha az általuk üldözött ellenség erdősségbe menekült, kikémlelték, nem szenved-e szükségét valamiben.
- 4.7. Az információszerzést, kikémlelést nem csak a hadvezetésben alkalmazták, az új haza, a Kárpát-medence megszerzésében is fontos szerepet játszott. Területét 862-től többször bejárták (felderítették), így azt is tudták, hogy nagy részén hatalmi vákuum van. A kalandozó magyarok is előszeretettel alkalmazták a kémeket. Gallen monostorának 926-ban történt elfoglalásáról így tudósít a korabeli krónikás: „a kémek az erdőből, amely az erődítmény felé fekszik, sietve közelednek, hirtelen kürtjelzéssel

- és kiáltozással. Elmondják, hogy a közelben van egy erődítmény, fegyveres csapatokkal megerősítve".
- 4.8. A magyar hadtörténet későbbi időszakában a jeles költő és hadvezér Zrínyi Miklós (1620-1664) a következőket írja a hírszerzésről a Vitéz Hadnagy c. munkájában: „...jó kémeket tartunk és azon igyekezzünk, hogy az ellenség dolgait megtudhassuk...”
 - 4.9. Természetesen a szomszédok utáni „puhatolózás”, illetve a győzelemhez szükséges „előzetes tudás” csak akkor vált az ember számára igazán fontossá, amikor az első, valóban államnak nevezhető alakzatok megszülettek. Ekkor már nem csupán az egyes személyek, családok vagy törzsek, hanem az ország érdeke kívánta, hogy minden egyes állam folyamatosan szemmel tartsa a szomszédjait. Idejében meg akarta tudni azok rejtett ellenséges szándékait, kilesni a saját hódító terveinek végrehajtásához kedvező időt és alkalmat.
 - 4.10. Kezdetben a kémkedés és az elhárítás fogalma összemosódott és mindkettőt egységesen hírszerzésnek, információszerzésnek tekintették. Jóval később, majd csak a 19. században eredményezte azt az állam fejlődése, hogy a hírszerzés fokozatosan tagolódni kezdett. Elkülönült a katonai hírszerzés a politikaitól, a polgáritól, majd pedig mindkettő két részre, egy külsőre és egy belsőre osztozott. A külső információszerzés, mint tevékenység ezt követően az idegen államok megfigyelését jelentette. A belső hírszerzésre, informálódásra az állam biztonságával összefüggő feladatok miatt volt szükség. Az állami renddel elégedetlen felforgató elemek és a külföldről beszivárgó kémek felderítését is ennek körében látták el.
 - 4.11. Magyarország titkosszolgálati történetének jelentős időszaka az 1848-49-es szabadságharc ideje. Az e-korból származó dokumentumokból kiderül, hogy Kossuth Lajos milyen fontosnak tartotta a titkos információszerzést. 1848 novemberében Görgeyhez írt levelében azt így fogalmazta meg: „Mindenekfelett jó spionok!”. Kossuth a kémek jutalmazását is fontosnak tartotta. Ugyanabban a levélben arra kéri a tábornokot, hogy egy fontos információ elérése érdekében kövessen el mindent, „kerüljön bár 20.000 forintba”.
 - 4.12. A magyar szabadságharc leverését követően az önálló magyar titkosszolgálati tevékenység ismét hosszú ideig szünetelt. Az Osztrák-Magyar Monarchiában a császári és királyi titkosszolgálat ebben az időszakban kezd szervezett formát ölteni.
 - 4.13. Sajnálatos, hogy az I. világháború titkos eseményeit alig örökítették meg. Ez pótolhatatlan veszteség a titkosszolgálati történet kutatói, a hadtörténet, de az egyetemes történelemtudomány számára is. Még is akad a korszaknak egy mindenképpen említésre méltó magyar és - gyorsasága, megbízhatósága, jelentősége tekintetében - mind a mai napig egyedülálló rejtjelfejtési vonatkozása! Pokorny Hermann vezérkari századosnak sikerült feltörnie az oroszok rejtjelkulcsait, s az egész háborút felölelő időszakban megfejtenie valamennyi lehallgatott orosz katonai rejtjeltáviratot.
 - 4.14. A két világháború közötti korszak titkosszolgálatának (politikai rendőrség, csendőrség, központi nyomozó parancsnokság törzsalosztályának A csoportja, HM VI-2. osztály) legfőbb feladata a szélsőjobb-és szélsőbaloldali mozgalmak, valamint a kivant országok hírszerző szerveinek elhárítása volt. A trianoni békeszerződés Magyarországnak nem engedélyezte vezérkar felállítását. Ezért a Honvédelmi Minisztériumon belül a VI. katonai főcsoportot építették ki a vezérkar főnökségévé. Ezen belül működött a VI-2. osztály mint hírszerző és elhárító központ. A békeszerződés megtiltotta továbbá katonai attasék kiküldetését is, ezért a VI-2. osztály szervezetén belül rejtett katonai attaséi szolgálat működött.
 - 4.15. A második világháború után a győztes hatalmak Szövetséges Ellenőrző Bizottsága szovjet elnökének engedélyével 1945. 03. 12-én megalakult a Honvédelmi Minisztérium Katonapolitikai Osztálya, melynek munkájában a Szovjetunió érdekei és a moszkvai hírigények érvényesültek. A következő évtizedekben az állambiztonsági szervek története szoros kapcsolatban állt az országban folyó - a Szovjetunióval és a szocialista világrendszerrel összefüggő - politikai változásokkal. Szovjet tanácsadók

közreműködésével teljesítették 1948 után az egypártrendszer által meghatározott feladatokat is. Ezek végrehajtásának nem volt törvényben meghatározott alapja. 1949-50-ben az ÁVH a belügyminiszter irányítása alatt állt. 1950. január 1-jétől pedig közvetlenül a Minisztertanács alárendeltségébe került, mígnem a pártvezetés döntése alapján az ÁVH-t és a BM-et egységes Belügyminisztériummá vonták össze. Az 1956. november 4-e után, a kommunista mozgalom újjászerveződésével létrejött MSZMP az egyik legfőbb feladatának tekintette az „államhatalom megszilárdítását és a gazdaság újjászervezését”, ezért kritikával illette az Államvédelmi Hatóság korábbi tevékenységét. A kritika azonban csak némely felületi jelenséget ragadott meg, az ideológiai alapok változatlanul maradása miatt nem érintette a biztonsági tevékenység tartalmát. 1971 júniusában megalakult a Belügyminisztérium III. Főcsoportfőnöksége, amely miniszterhelyettesi irányítással látta el állambiztonsági feladatait 1990-ig. A szolgálat működését ez idő alatt is - az MSZMP közvetlen irányítása, a csoportfőnökségeken működő pártszervezetek vezetése mellett - titkos, belső utasítások és parancsok szabályozták. A szocialista rendszer felbomlását követően a magyar titkosszolgálatok átalakítására is sor került. Jelentős az Országgyűlés által 1990. január 25-én elfogadott 1990. évi X. törvény, amely a különleges titkosszolgálati eszközök és módszerek engedélyezésének átmeneti szabályozásáról szól. Ennek alapján született meg a Minisztertanács 26/1990. (II. 14.) számú rendelete a nemzetbiztonsági feladatok ellátásának átmeneti szabályozásáról. A rendelet március 1-jei hatállyal négy nemzeti titkosszolgálat - ezen belül a polgári titkosszolgálatok: a Nemzetbiztonsági Hivatal (NBH) és az Információs Hivatal (IH), valamint a katonai titkosszolgálatok: a Katonai Biztonsági Hivatal (KBH) és a Katonai Felderítő Hivatal (KFH) - létrehozását írja elő. Ezzel kezdetét vette egy egységes nemzetbiztonsági törvény tervezetének hatpárti egyeztetése, amelyet a parlament az 1995. évi CXXV. törvényként fogadott el és ami még ma is érvényben van. A törvényben, az előzőleg négy nemzeti titkosszolgálat a Nemzetbiztonsági Szakszolgálattal, min ötödikkal bővült.

5. A világregrendszer felépülése, működése, egyensúlya, stabilitása, biztonsága

5.1. A világ(gazdaság) rendszerszemléletű hierarchiában épül fel és működik. A világegyetem része a Föld (a földrészeivel), melynek alrendszerei az egyes országok politikai-társadalmi-gazdasági berendezkedései valamint ezek nemzetállam szintű szövetségi együttműködései (ezt a vertikálisnak és lineárisnak mondható rendszert a multinacionális cégek illetve a globalizáció horizontálisan és nemlineárisan befolyásolja illetve torzítja). Az egyes országok alrendszereit képezik a cégek, intézmények, szerveződések és a családok illetve a nem családos emberek. A családi alrendszert az egyes emberek alkotják. A hierarchizált rendszerek és ennek egyes tagrendszerei, természetes és mesterséges valamint írott és íratlan szabályrendszerek szerint működnek. Ezt, a világot átfogó, komplex hierarchizált rendszert nagyon összetett érdekviszonyok, szabályviszonyok irányítják és tartják egyensúlyban. A világregrendszer és ennek egyes alrendszerei nem sztatikusak, nem állandóak, hanem az érdekviszonyok által determináltan dinamikusan, részben kiszámíthatóan és részben kiszámíthatatlanul változnak. A rendszerek, mint valamennyi tudományterület által definiált rendszer egyensúlyra, stabilitásra, kiszámítható és kézben tartható érdekviszonyokra törekszik automatikusan és a beavatkozásokat is figyelembe véve. A rendszerek célját, szervezését, felépítését, működését meghatározó érdekviszonyok alapját különböző objektív és szubjektív érdek-érték elemek képezik. A rendszerek és ezek egyensúlya valamint működési szabályai a **biztonságra** valamint a kiszámíthatóságra törekszenek, a veszélyek, a kockázatok, a veszteségek minimalizálásával, az eredmények, a fejlődés, a gyarapodás, a bevételek, az érdekérvényesítés maximalizálása mellett.

6. A biztonság fogalmának megváltozása, újraértékelése, szélesebb átfogása⁹

6.1. A biztonság nehezen meghatározható fogalom. A biztonságon legegyszerűbb megközelítésben a fenyegetettség nélküli állapotot, vagy bármiféle veszélyeztetettség hiányát értjük. Más megfogalmazásban a biztonság mindazoknak

a céloknak, feladatoknak és eszközöknek a rendszere, amelyek felhasználásával csökkenthető a fenyegetettség és/vagy hatékonyan elhárítható bármiféle veszélyhelyzet. A biztonság fogalmának meghatározásakor számolnunk kell azzal, hogy az másként értelmezhető az egyén, az állam illetve a nemzetközi közösség szintjén.

- 6.2. A biztonság a XXI. századra átfogó és összetett fogalommal és tényezővé vált, az évszázadokkal ezelőtti katonapolitikai biztonság fogalmának sokkal szélesebb körű értelmezésével, érvényesülésével: katonai, politikai, gazdasági, társadalmi, környezeti, stb. A biztonság szélesebb értelmezésének előnye, hogy átfogóbb megértési lehetőséget biztosít a fenyegetésekkel és az azokra adandó válaszokkal kapcsolatban.
- 6.3. A biztonság összetevői, tágabb, átfogó értelmezése alatt a társadalmi (jogi, szociális), politikai (diplomáciai), gazdasági, környezeti (ökológiai), katonai, informatikai, pénzügyi, egészségügyi, belügyi biztonságot értik. A különböző összetevők sorrendjét alapvetően meghatározza az adott állam célja, illetve a történelmi környezet. Míg a hidegháborúban a katonai biztonság volt elsődleges, addig napjainkban elsősorban a politikai, gazdasági és környezeti biztonság elérése a fő cél. A különböző összetevők, szektorok elválasztása csak az elméleti vizsgálódások szempontjából lehetséges, a mindennapi élet során ezek elválaszthatatlanok, hiszen azok komplex formában jelennek meg.
- 6.4. A biztonság átfogó értelmezésével párhuzamosan bővült a biztonsági kockázatok köre is. A biztonságpolitikában a hagyományos nemzetállami szereplők mellett egyre nagyobb szerephez jutnak az ún. nem állami szereplők (nemzetközi szervezetek, multinacionális vállalatok, nem kormányzati szervezetek, valamint a nemzetközi bűnözői és terrorista csoportok).
- 6.5. Az átrendeződő nemzetközi rendszer sajátossága, hogy abban egyszerre vannak jelen a hagyományos biztonsági kockázatok és az új, gyakran globális megjelenésű vagy kiterjedésű fenyegetések. Az új típusú fenyegetések és kihívások változatosabbak, kevésbé láthatók és előre jelezhetők. Jellemző tendencia a külső és belső kockázati tényezők közötti határvonal elmosódása. A kockázati tényezők globális, regionális és belső szinten, de általában nem egymástól elkülönülten, hanem egyszerre és egymást erősítve jelentkeznek.
- 6.6. A biztonsággal kapcsolatosan három alapfogalmat különböztethetünk meg, a kihívásokat, a kockázatokat és a fenyegetéseket. Ezeknek a fogalmaknak a meghatározása az elméleti értelmezés szempontjából fontosak, de a gyakorlatban gyakran egymást átfedve, összemosódva jelennek meg.
- 6.7. Ezek a fogalmak egymásra épülve egyre nagyobb feszültségi szint meglétét feltételezik. Jellemzően csak dinamikus folyamatokként értelmezhetők. A külső környezeti jellemzők (például a politikai- gazdasági viszonyok) függvényében képlékenyen változhatnak. Értékelésük és elemzésük nem ritkán csak egy újabb stabilizálódott erőter kialakulása után, visszamenőleg végezhető el. E hármas fogalomrendszer elemeinek viszonya sajátos dinamikát mutat a biztonság különböző dimenzióival összefüggésben. A kockázatok és a kihívások szintjén főként a környezeti és gazdasági elemeket érinti, amelyekhez a katonai elem katonatechnológiai vetületei is kapcsolódnak. A fenyegetés szintjén a politikai, diplomáciai és a katonai elemek kerülnek előtérbe.¹⁰

7. A Globális Információs Társadalom, az információ = hatalom

- 7.1. Az információs társadalom elmélete szerint a társadalomban az információ előállítás, elosztása, terjesztése, használata és kezelése jelentős gazdasági, politikai és kulturális tevékenység. Ennek közgazdasági társfogalma a tudásgazdaság, amely szerint az értelem gazdasági hasznosításán keresztül érték jön létre. Ennek a társadalomtípusnak a sajátossága az információ-technológia központi szerepe a termelésben, a gazdaságban és általában a társadalomban. Az információs társadalmat az ipari társadalom örökösének is tekintik. Szorosan kapcsolódik a posztindusztriális társadalom (Daniel Bell), a posztfordizmus, a

posztmodern társadalom, a tudástársadalom és a hálózati társadalom (Manuel Castells) fogalmihoz.

- 7.2. Az információs társadalom kialakulásának előidézője a gazdaság globalizálódása és a vállalatirányítás ebből fakadó válsága, fő motorja a számítástechnika és a távközlés rohamos fejlődése, legfontosabb állomásai a személyi számítógépek elterjedése és a szélessávú adatátviteli hálózatok megjelenése, szimbolikus jelentőségű technológiai újításai az internet és a mobiltelefon. Az 1960-as években megindult folyamatok eredményeként mára az élet egyetlen területén sem kerülhető meg az információtechnológia alkalmazása. Ez fontos társadalmi változásokkal is jár: az információs szektorban foglalkoztatottak aránya radikálisan nő, lehetővé és szükségessé válik a távmunka, illetve az egész életen át tartó tanulás. Mindezek hatására a kifejezés a politika szótárába is bekerült, az informatikai infrastruktúra fejlesztése és az információs írástudás terjesztése kiemelt stratégiai célként jelenhet meg. Ugyanakkor az információs társadalomban élő embernek számos, korábban ismeretlen problémával kell szembesülnie, mint például a korlátlan mennyiségben, de változó minőségben rendelkezésre álló információk értékelése, szűrése és feldolgozása vagy a magánszféra védelme az információk megszerzésére és ellenőrzésére törő gazdasági vagy politikai hatalommal szemben.
- 7.3. Vannak az információs társadalomnak politikai dimenziói is. Az informatika lehetőséget ad a bűnüldözés hatékonyságának, a személyi biztonságának a növelésére, de a totális diktatúrák (lásd "Big Brother") is jó segítséget találhatnak benne, hiszen olyan vékony a jogi védelem "páncélja". A demokrácia erősítésére is jó, eléggé nyilvánvalóan elősegítette a diktatúrák megbukását azok destabilizálásával, de a demokráciákat is lehet az informatika eszközeivel destabilizálni.
- 7.4. Az EU Európai Bizottsága 2005.-ben öt évre szóló újabb stratégiai cselekvési tervet indított útnak az információs társadalomért: i2010. Az információs társadalomra vonatkozó új stratégia igénye a lisszaboni célokból következik, mely szerint „a jövőbeni gazdasági növekedés biztosítása érdekében az EU-nak teljes körű és versenyképes stratégiát kell kidolgoznia az információs technológiai szektor ösztönzésére és az ICT minden gazdasági szektorra kiterjedő alkalmazására.” Az i2010 ugyanekkor reagálni igyekszik az információs technológiáknak az emberek életében játszott, egyre jelentősebb szerepére illetve e technológiák karakterének változásaira. Ez a fejlődés pedig világosan nyomon követhető az élet minden területét átszövő számítógép-használton, a mobil-internetezésen és a harmadik generációs mobiltelefonokon, a digitális televíziózáson és rádiózáson vagy éppen a nanotechnológia alkalmazásán keresztül.
- 7.5. Az elmúlt évszázad végére jellemző információs forradalom hatására az információs társadalmakat az határozza meg, hogy az **információs hatalom** fontos tényezője lett a hierarchizált világrendszernek szinte minden területén és szintjén.
- 7.6. *"A tipikus amerikai világban az információ sorsa az, hogy áru lesz, venni és eladni lehet. Nem az én dolgom, hogy azon akadékoskodjam, hogy ez a kereskedői álláspont erkölcsös-e vagy nem, durva-e vagy finom. Az én dolgom az, hogy kimutassam: ez az álláspont az információ és a vele kapcsolatos fogalmak félreértéséhez és félrekezeléséhez vezet."* Norbert Wienernek az információelmélet és a modern kibernetika megalkotójának idézett gondolata, így nem csupán az információra, hanem az információn alapuló, egyre több titkot felhalmozó információs társadalomra is igaz. Pontosan az információ tömegcikké válása, az információipar tömegtermelése, az információ birtoklásának és manipulálásának hatalmi ággá válása miatt került felszínre a biztonságos információ problematikája. Tökéletesen reprezentálja e problémakört az INTERNET története, mint a globális kommunikációs modell, napjaink információs társadalmának megtestesítője, már-már szimbóluma. Ez a történet azonnal rávilágít az információbiztonság megrendülésének rejtett okaira. Kezdenek összeolvadni az elektronikus információtárolás és továbbítás különböző eszközei egy "mindentudó elektronikus kommunikátorra", amely szinte

láthatatlanul vezérli, irányítja életünket. Számtalan nemzetközi példa hívja fel a figyelmet az informatika globalizálódása miatt az informatika jelen és jövőbeni környezeti kockázataira, kizárhatóságára, a puha, liberális adat-információ biztonsági, adat-információ védelmi szemléletre, a hatóságok alkalmazottainak szintjein is. Elképesztően sérülékeny a modern, fejlett társadalmak, a gazdaságilag is erős, katonai (nagy)hatalmak belső és külső informatikai biztonsági helyzete, az ezzel kapcsolatos belbiztonsági felfogások és helyzetek. Mindezt tetézik az emberi jogok, a személyes adatok védelmi vonatkozásai és növekvő kockázata.

- 7.7. Az információs társadalom elméletében az elmúlt években a hálózattársadalom fogalma nyert fontosságot. Manuel Castells információ technológia paradigmájában az információ mellett a hálózati logika áthatósága, rugalmassága és konvergenciája a központi elem. „Az információs társadalom egyik kulcsfontosságú jellegzetessége alapvető struktúrájának hálózati logikája, ami megmagyarázza a «hálózati társadalom» elvének használatát.” „... történelmi tendencia, hogy a kialakuló társadalmi struktúrák domináns funkciói és folyamatai az információs korban egyre inkább hálózatokba szerveződnek. Civilizációnk új társadalmi morfológiája a hálózatokra épül. A hálózatépítés logikájának terjedése lényegileg módosítja mind a működési folyamatokat, mind az eredményeket a termelés, a tapasztalat, a hatalom és a kultúra folyamataiban”. Castells számára a hálózattársadalom egy új technológiai paradigma, az informacionalizmus eredménye.
- 7.8. Korunkban nagy társadalmi átalakulás zajlik, amit sokan információtechnológiai forradalomnak neveznek. Ez a világot átfogó változás kiterjed az élet valamennyi dimenziójára: a gazdaságra, a társadalomra, a kultúrára, az életmódra, a környezetre, stb.-re. Másként kifejezve itt a globalizáció folyamatairól van szó, melyek elválaszthatatlanul összefonódtak az információs és kommunikációs technológiák globális hálózatainak kialakulásával. A dilemma az, hogy az így kialakult társadalmat az infokommunikációs technológiák mintájára fogjuk-e fel, vagy a társadalomból kiindulva, annak azon új sajátosságait és viszonyait elemezzük-e, melyek e technikák fejlődésével függenek össze. Ennek során az álláspontok két hamis szélsősége alakult ki: Az egyik szerint a globalizáció folyamataival minden rendben lesz, ha szabaddá válik a leleményesség és a piaci verseny. A másik álláspont azt tartja, hogy az információs technológia fejlődése nem más, mint a kizsákmányolásnak, a foglalkozások tönkretételének, a környezet lerombolásának, a magánszféra elleni támadásnak egy új eszköze. Összegezve: a technikai elit álláspontja áll szemben az új gépprombolókéval.
- 7.9. A megoldás máshol, egy harmadik modellben keresendő, amely a társadalmi és környezeti tekintetben fenntartható fejlődést kívánja megvalósítani. (Manuel Castells: Information Technology, Globalization and Social Development, (Paper prepared for UNRISD conference on Information Technologies and Social Development, Palais des Nations, Geneva, 22-24 June, 1998)
- 7.10. Ez az univerzális infrastruktúra lehetővé teszi mindenki számára, hogy bármikor bárholnan információhoz jusson be (kivéve, ha egy felhasználó megtiltja egy adott esetben a hozzáférést). Ennek megfelelően ez az érintettek számára az individuális szabadságot, a demokráciát és az individualitás szellemét testesíti meg.
- 7.11. Mindenek előtt szükséges megemlíteni, hogy az EU egyrészt nem használja az információs szupersztráda metaforáját, másrészt pedig a problémát sokkal általánosabban fogja fel, mint az USA kormánya. Bangemann, az EU illetékes főbiztosa ezt a következőképpen fogalmazza meg: 'az "információs szupersztráda metafora" használatát szándékosan kerültük, mert az csak az infrastruktúrát jelöli, ami épp csak egy része az egész rendszernek...és lehet, hogy nem is a legfontosabb...Az európai információs társadalom fogalma közelebb áll a Bizottság elképzeléséhez, mint az információs szupersztráda, mivel kifejezi azt a véleményét, hogy a modern információs és kommunikációs technikák használatának politikai és társadalmi következményei messze túlmennek a pusztán gazdasági vagy technikai reformokon. (Bangemann jelentés)¹¹

- 7.12. Az 1998. december 8-án elfogadott EU politikai kezdeményezés célja a következőkben foglalható össze:
- 7.12.1. Pozitív választ adni az informatikai technológiai forradalom gazdasági és szociális kihívásaira, elősegíteni a foglalkoztatást, a növekedést és a termelékenységet; biztosítani, hogy az információs társadalom kialakulása Európa számára kohéziós és ne megosztó, integráló és ne fragmentáló, lehetőséget hozó és ne fenyegetést jelentő folyamat legyen.' (eEurope - Információs Társadalom mindenkinek 2000)¹²
 - 7.12.2. Mindebből látható, hogy ez a program minden lehető jót megígér mindenkinek. Kérdések merülnek fel ezzel kapcsolatban. Az egyik az, hogy a megfogalmazott lépések valóban ebben az irányban visznek-e. A másik az, hogy az EU-nak e kezdeményezés idejében milyen volt a helyzete és ez mennyiben indokolja ezt az optimizmust.
 - 7.12.3. A felhívás alapvető céljai a következők: Egyrészt valamennyi állampolgárt, otthont és iskolát, minden üzletet és adminisztrációt elvinni a digitális korszakba és hálózatba. Másrészt egy digitálisan képzett Európa kialakítása, amelyet az új elképzelések finanszírozása és kifejlesztésére kész vállalkozói kultúra támaszt alá. Harmadrészt biztosítani, hogy a folyamat szociálisan befogadó legyen, erősítse a fogyasztói bizalmat és a szociális kohéziót (eEurope - Információs Társadalom mindenkinek).
 - 7.12.4. A dokumentum szerint „új gazdaság” van kialakulóban. Majd pedig ennek alapját a következőképpen határozza meg: „A digitális információ átalakítása gazdasági és társadalmi értéké - ez jelenti az új gazdaság alapját” (eEurope - Információs Társadalom mindenkinek).
- 7.13. A jóléti állammal összefonódott demokrácia válságban van, mely több tényezőtől adódik. Az egyik ilyen tényező: a nemzetállamok határai jelentéktelenné válnak, ami különösen jól látszik a schengeni szerződés aláíróinak egymás közti viszonyában. A hatalom helyének meghatározása nem egyértelmű: Gondoljunk arra, hogy az EU-ban ott vannak az egyes tagállamok kormányai, parlamentjei, a brüsszeli Bizottság, ezen kívül van még az Európa Parlament is. Az sem egyértelmű, hogy milyen irányban fejlődik, fejlődjön az Unió: Konföderáció vagy föderáció irányába? Ez az állampolgárság fogalmának a meghatározására is kihat. Az EU esetében a kérdés úgy hangzik, hogy az ott lakó polgárai az EU állampolgáraivá válnak vagy az egyes tagállamok polgárai maradnak?
- 7.14. Ugyanakkor az állam egyre inkább képtelenné válik a tőkemozgások kontrolljára és a társadalmi biztonság garantálására, ami megnehezíti, hogy az átlag polgár azonosuljon vele. Átkerül a problémák kezelésének hangsúlya a lokális viszonyokra. Ez azonban megnöveli a globális problémák kezelésének és a politikai kontroll mechanizmusainak távolságát. (Manuel Castells 1997)¹³
- 7.15. Az általános helyzetet a következőképpen jellemzi: „A tőke, a munka, valamint az állam közti társadalmi szerződés kiüresedése mindenkit hazaküld, hogy egyéni érdekeiért, kizárólag saját erejére számítva harcoljon.” (Manuel Castells 1997)
- 7.16. Az EU információs társadalomra vonatkozó programjai és akciótervei jelentős célokat tűznek ki az Unió számára. Ezek között talán a legfontosabb a gazdaság versenyképességének fokozása, mert úgy tűnik, hogy a többi probléma is ezzel van kapcsolatban. Az állam adóbevételeinek csökkenése a globalizáció következtében nehéz helyzetbe hozza a kormányokat, mert a magára vállalt kötelezettségeket egyre nehezebben tudják már részlegesen is teljesíteni.
- 7.17. A munkanélküliség viszonylag magas rátája megterheli a költségvetést és ez a gazdaság egészét nyomasztja. Az innovációs folyamat felgyorsítása - melytől a gazdaság folyamatainak felpörgését várják - elengedhetetlen feladatnak tűnik. Ezért kézenfekvőnek tűnhet az a gondolat, hogy a csúcstechnológiába történő beruházással megoldható a munkanélküliség, a költségvetési deficit, a növekedés és a versenyképesség problémája.

- 7.18. Mindezen kérdések megoldásánál nem tekinthetünk el a társadalomban zajló általános folyamatoktól. Jelen esetben a jóléti (nemzet)állam és a demokrácia válságáról van szó, melyet jelentős mértékben a globalizáció idéz elő. Ebben a szituációban az információs és kommunikációs technikák a meglévő folyamatokat erősítik fel, amint azt az elektronikus médiák megváltozott szerepével kapcsolatban látjuk.
- 7.19. A jelenlegi helyzetben nem látni tisztán, hogy a reprezentatív demokrácia és a jóléti állam átalakulása milyen irányban fog átalakulni. Egy biztos, hogy ebben a folyamatban a csúcstechnológiának fontos szerepe van, már most is. Ez egyrészt a gazdaság jellegének a megváltozását jelenti, másrészt azt, hogy a politikai folyamatok színpada is módosult ezen új technika által.
- 7.20. A gazdaság átalakulása a globalizáció feltételei között új tevékenységi módokat jelent. Olyan piac jelenik meg, amely ugyan globális, kereteit a nemzetállamok szerződésai, illetve saját területükön hozott törvényei alakítják ki. Azonban kontrollálni nem képesek. Ekkor felmerül a kérdés, hogy e globális piaci tevékenység törvényes kereteit ki, vagy mi szabhatja meg legitim módon? Állam nélküli szférában fognak-e lezajlani a legfontosabb gazdasági folyamatok, melyek meghatározzák a piac összes többi szereplőjének sorsát? Mi legitimálja ezt a helyzetet?¹⁴
- 7.21. Az információs társadalom gazdaságának rendezőelvi kapcsán három törvényt hangsúlyoznak. Egyrészt hogy az információ egyenlő a pénzzel, helyettesítheti azt. Másrészt, hogy a média gerjeszti az üzleti folyamatokat a gyors hozamkonvertálás eszközeként. Harmadszor, hogy az információtőke, a számítógépes készségek és a távközlési alapú innovációk, valamint az információgazdaság térszerkezete szervezik a gazdaságot. A kormányzás komplexitását meghatározó gondok kapcsán hangsúlyozzák, hogy az információs társadalom kvázi-kaotikus, az államot és a kormányt magasan korlátozó társadalom. Ebből következően jelentős információjogi-adminisztratív teendők állnak minden felzárkózó előtt, az állami és kormányzati tájékoztatási intézményrendszer átalakulása az új információs rend és tér követelményei szerint.¹⁵
- 7.22. Mindenekelőtt az anyag-energia-információ összetétel módosulása az információ javára, azután az információ termelési tényezővé (mint a tőke, vagy a munkaerő), áruvá válása következett, ma pedig már minden terméknek van pénzértéke és információértéke is, s az információtartalom mérvadó. Az információs (termelő, feldolgozó, terjesztő, ellenőrző) tevékenységek egy új gazdasági szektort hoztak létre.
- 7.23. Egyfelől minden kisebbé, gyorsabbá és olcsóbbá vált (nyersanyag-energia-információ), azzal a költség/teljesítmény arányok is látványosan javultak az IT-nek köszönhetően.
- 7.24. A globalizáció motorjai, a transznacionális társaságok (TNT-k) meghatározó tényezői az információs társadalom paradigma sajátos alakulásának, ill. a monetarizmus néven összefogott pénzügyi megoldások globális közvetítésének is. A 300 legnagyobb TNT vagyona a világ termelő vagyonának negyedére rúg, s a nemzetállamok háromnegyed részénél jelentősebb gazdasági potenciállal bírnak. Más megközelítésben, a teljesítménysorrend szerint legnagyobb gazdasági potenciállal rendelkező „országok” a TNT-k.
- 7.25. Ennek megfelelően a globális gazdasággal kapcsolatos ismeretek mind kritikusabbak lesznek. Nyilvánvalóvá vált ugyanis, hogy a globális gazdaság nem világgazdaságot jelent, hanem bizonyos magtevékenységek (mindenekelőtt tőkeműveletek, azután technológiai, vezetésszervezési, információs stb.) működtetését planetáris méretekben egyidejűleg. A globális gazdaság legnyilvánvalóbb következménye a pénzhatalom működése, a súlyosabb hatások pedig a foglalkoztatás gyengítésében, ill. a társadalmi költségek eltüntetésében jelennek meg.
- 7.26. Az információtudományos kritikai szemlélet, ill. a belőle következő rendezőelvek szerint a hatalmi tényezők ma az I(nformációs)K(ommunikációs)T(echnológiá)-k

- révén befolyásolják (ellenőrzik és kormányozzák) a nemzetközi kapcsolatokat, amelyek irányultsága gazdasági és/vagy politikai (ebben a sorrendben).
- 7.27. Az információtechnológia és a monetarizmus összefonódik a globalizációban: az új információ- és kommunikációtechnológiai fejlesztések, ill. alkalmazások a fizetőképes kereslet irányába haladnak, a pénzügyi központok pedig kihelyezéseiket az IT-keresletek függvényében a gyors hozamkonvertálás érdekében hozzák létre. Azaz, azért fektetnek az IT-be mert biztos kihelyezésnek számít, másrészt mert mindenekfelettién szükségük van az információs csatornákra, s a kommunikáció birtoklására, amelyek révén a gazdasági várakozásokra rásegítő orientálással a pénzpiaci műveleteket is manipulálják.
 - 7.28. Az információtechnológiai fejlődésmenet eredményeként az áruk vagy termékek információtartalma igen jelentősen megnőtt az elmúlt ötven évben a nyersanyag- és energiatartalom rovására.
 - 7.29. Az internetes műveletek kiterjedése mint a globalizáció kiterjedésének következő lépcsője lényegében egy új gazdasági, politikai és társadalmi rendszermodellbe vezet át bennünket.
 - 7.30. A legtöbb kritikai tanulmány a digitális pénz bevezetésével kapcsolatos tapasztalatokat járja körül, s az állam monetáris politikájának, a jegybankok kompetenciájának súlyos sérülése feletti aggodalmaknak (pl. hogy elveszítik az ellenőrzést a monetáris aggregátumok, a valutaárfolyamok és átváltások, a pénzmennyiség szabályozása felett) ad hangot. A globalitás kísérőjelensége az üzleti ökoszisztémák és hálózatok szerveződése.
 - 7.31. A „virtual companies” és a „cyberstore” formák megjelenése valószínűleg egy feltartóztathatatlan folyamat a mai vállalkozás és vállalatműködtetés szabályai ill. számtalan körülménye sérelme ellenére, minthogy a kereskedelem adott az interneten, az adás-vétel feltételei is nagyjából létrejöttek, a vállalatok már felhasználják az internetet a működésükhöz szükséges beszállítások szervezésére, az interneten keresztül foglalkoztatják munkaerejük mind nagyobb részét, az interneten keresztül mobilizálják a működésükhöz szükséges belső és külső információk meghatározó részét és így tovább.
 - 7.32. Az információs társadalmak csak és kizárólagosan kapitalizmusok lehetnek, bár kulturálisan és intézményileg sokfélék. Az informacionalizmus az 1980-as évek elejétől formálódik mint egy újkapitalista paradigma.
 - 7.33. Az információs társadalom terminológia az információ szerepét hangsúlyozza a társadalomban, a legszélesebben értelmezhető információ (mint ismeret-, tudásközlés, communication of knowledge) döntő tényező volt minden korábbi társadalomban is. Az informacionális jelző azt hangsúlyozza, hogy a társadalmi rendszerek olyan sajátos változatról van szó, amelyben az információ képzése (termelése), feldolgozása és forgalmazása már alapvető forrása a termelésnek, a termelékenységnek és a hatalomnak.
 - 7.34. Az újkapitalizmusban a gazdasági szereplők a globális pénzügyi hálózatokat használják közvetítőként és a magasabb profit forrásaként: ezért a globális pénzügyi hálózatok az informacionális kapitalizmus idegközpontjai. Mozgásaik döntően befolyásolják a szereplők viselkedését, bár e mozgások nem követik a piac logikáját. A piac manipulált, befolyásolt, transzformált, számítógépeken modellezett, multinacionális, lélektani befolyások és nem várt turbulenciák teszik bonyolulttá: vagyis egyre nagyobb komplexitású interaktív folyamatok kiváltotta tőkemozgások mennek végbe globális fokon.
 - 7.35. A globalizációs kihívások között a legjellemzőbbek az állammal szembeni hatások szempontjából érdekesek: mint a gazdasági magtevékenységek, a média és általában az elektronikus kommunikáció globalizációja, a bűnözés globalizálódása, a pénz- és valutapiacok globalizálódása mint kölcsönös függőség elmélyülése a legfőbb kényszerek.
 - 7.36. A leginkább zavaró tényező ebben a folyamatban, hogy a globalizációban a jóléti állam tűnik el fokozatosan, s ez a leépülés nemcsak a fejlettek és fejlődők között,

hanem az OECD-n belül is zajlik, amennyiben pl. az Amerikai Egyesült Államokban sokkal alacsonyabbak a szociális vonatkozású munkaerő-költségek, mint - mondjuk - Németországban. S ez a negatív verseny egyre könnyörtelenebb módon zajlik a globális gazdaság viszonyai között.

- 7.37. Az IT birodalmak tanúsága szerint az állam szerepének alakulásában döntő a média fejlődése is. A médiaipar létrejötte a technológiai forradalmon mint hordozón (vagy médiumon) túl az új gazdasági, kulturális, politikai kapcsolatok rendszerének a szülőtte.
- 7.38. Az újságok a nagy konzorciumok körül kezdenek koncentrálni, rendszerint valamilyen bankcsoporttal a háttérben. Végül a média globalizálódik a tőke, a technológia, a tulajdonszerkezet és a vállalati forma, a tehetségek megszerzése terén is, egyre messzebbre kerül a nemzetállami működési/működtetési formáktól. A kormányzati befolyás többé-kevésbé megmaradt, de a kormányzati hatalom a média felett lényegében megszűnt.
- 7.39. Az információ korában a központi kormányok és elitek, a városi értelmiségi centrumok is elveszítik hatalmukat a média globalizálódásával szemben.
- 7.40. Mindennemű állami ellenőrzés hatástalan a hálózatokba szerveződő kommunikációra nézve, ezért a korszerű információtudományos szemlélet a kvázikaotikus társadalom mint rendszer modellezésével, megértésével próbálkozik. A tisztességtelen előnyszerzés, a jogszerű, de erkölcstelen spekuláció, ill. a bűnözés világméretű jelenléte a legfőbb veszélyei az internet által megtestesített paradigmának. **Egy nemzetközi konferencia a Net kapcsán a fegyverek, technológiák, emberi szervek, gyermekek kereskedelmét, a bérgyilkosságot, rablást (műkincs, arany, elefántcsont stb.), kábítószer, prostitúciót, nem utolsósorban a veszélyes hulladékok eltüntetése típusú veszélyeket minősítve évi 750 Mrd USD illegális forgalomról számolt be a globális pénzügyi rendszer kapcsán. A legfontosabb hatások a nemzetállamok szempontjából három nagy csoportba rendezhetők. Egyrészt már az államhatalom legmagasabb szintjein is megjelenik a bűnözés (korrupció, befolyással visszaélés, illegális politikai finanszírozás, befolyásszervezés). Másrészt sok állam függőségbe került az árnyékgazdaság nemzetközi összefonódásai miatt (mint pl. az USA a dél-amerikai drokartellek, a fegyverkereskedelem; az európaiak az olasz vagy az orosz maffia terjeszkedésével). Harmadszor, de nem utoljára, az árnyékgazdaságból származó pénzek szabad áramlása manipulálja a nemzetközi politikát, destabilizálja az egyes nemzetállamokat, nemzetgazdaságokat (mint pl. a japán Yakuza befolyása Délkelet-Ázsiában). Ezért már minden felelős nemzetközi tényező megegyezik abban, hogy az elektronikus pénzügyi folyamatok ellenőrzése elengedhetetlen, a különféle bűnüldözési világkonferenciák pedig már régóta a globalizálódásról szólnak. Más típusú kihívás együttest jelent a nemzetállamok szempontjából a kölcsönös függőséggel járó második csoport, a katonai tömbök széthullása, két, majd egy szuperhatalom kiemelkedése, s a köréje szerveződő országok kapcsolata, másrészt az új technológiák befolyása a hadviselésre; harmadrészt az emberiségre kifejtett hatások tudatosodása a kockázatkezelés, az információtudatosság terén. További elgondolkodtató hatásokat jelent a nemzetbiztonságban, hogy mindinkább függőségbe kerülnek államok a haditechnikai, technológiai szállítók, ill. a szükséges szakértő munkaerő terén. A katonai technológiák hihetetlenül gyors fejlődése aláássa az egyes országok biztonságát.**
- 7.41. Castells az EU-integráció kapcsán veti fel, hogy a nagy európai cégek miként próbálnak helytállni, versenyelőnyöket teremteni az amerikai és a japáni cégekkel szemben, ill. hogy az állami elitek miképpen próbálják megőrizni szuverenitásukat a növekvő kölcsönös függőség közepette. Van tehát gazdasági és politikai érdek is, amelyek a nemzeti bázisú államhatalmat kívánják újrateremteni más szinten, ahol az új feltételrendszerben ellenőrizni tudják az információt, a gazdasági folyamatokat, ill.

valamilyen hatalmat gyakorolhatnak. Castells a „Brüsszel-kartellnek” nevezi az EU-t, amelynek tagjai egy többé-kevésbé szervezett alkufolyamatban (erről szól az integráció) osztoznak a lehetséges hasznon, miközben a tagok megőrzik a szuverenitásuk minimumát az új globális rendtelenségben (a kvázi-kaotikus világállamban). Ezért nem globális kormányról, hanem szuper nemzetállamról beszél, amelyben a tagok változó formációkban képviselik és gyakorolják aggregált érdekeiket. Vagyis egyre növekvő szerepet játszanak a nemzetközi intézmények és a szupranacionális konzorciumok a világpolitikában, de ez nem jelenti egyben a nemzetállam megszűnését.

7.42. Az új világban a domináns globális elit elfoglalja az információs infrastruktúra csatornáit (az információs közműveket) az identitás nélküli tömeggel (ezek a „világpolgárok”) szemben, másrészt - következképpen - az emberek a gazdasági, politikai, kulturális részvételmegvonás miatt vonzódni kezdenek új közösségi azonosságokhoz. Ebben a folyamatban jön létre a „Network Society” társadalmi dinamikája: az állami apparátusok, globális hálózatok és az énközpontú emberek együttesében végül is különféle kommunák formálják az ellenazonosságokat. A szóban forgó elemek azonban nem állnak össze nagyobb közösséggé, nincs, ami összekösse őket (saját logikájuk is kizárja egymás elfogadását), nem lehet szó békés együttélésről sem. A tét az emberi szellemet uralni, s inentől kezdve a hatalom rugalmas szerveződésű a kvázikaotikus hálózatokban.¹⁶

8. 1990 utáni viták, veszélyek, kihívások, kockázatok, fenyegetések¹⁷

8.1. A biztonságpolitikai kihívások, kockázatok és fenyegetések „azok a veszélyt és fenyegetést magukban hordozó helyzetek és állapotok, amelyek általában negatívan befolyásolják az adott országban az átfogó biztonságot, annak egyes összetevőit, s gyengítik a belső és külső stabilitást.”¹ A **vita**: olyan viszony, amikor az érintett felek eltérő érdekeiket ütköztetik (például tárgyalnak), lezárásának feltétele, hogy a résztvevők kompromisszumokkal megállapodást kössenek, oly módon, hogy a saját érdekeiket megfelelő módon képviseljék. A **kihívások**: az általánosan értelmezett biztonság egyes összetevőire ható olyan helyzetek és állapotok összessége a lehetséges veszélyek legalacsonyabb megnyilvánulási szintjén, amelyek eredőji általában hátrányosan befolyásolják a belső és külső stabilitást és kihatással lehetnek egy adott régió hatalmi viszonyaira. A **kockázatok**: az általánosan értelmezett biztonság egyes összetevőire ható olyan helyzetek és állapotok összessége a lehetséges veszélyek olyan megnyilvánulási szintjén, amikor a nemzeti érdekek sérülhetnek, ezáltal veszteségek keletkezhetnek. A **fenyegetések**: az általánosan értelmezett biztonság egyes összetevőire ható olyan helyzetek és állapotok összessége a lehetséges veszélyek legmagasabb megnyilvánulási szintjén, amikor a nemzeti érdekek sérülhetnek, és közvetve hatással lehetnek a nemzeti értékek megőrzésére. Az érdekek képviselésének módszerei és eszközei előnyben részesítik a kikényszerítést vagy az erőszakos úton történő megoldás lehetőségét. Amint az a fogalmi meghatározásokból kitűnik, a kihívásokat, kockázatokat és a fenyegetéseket a lehetséges veszélyek megnyilvánulási formáinak tekinthetjük, amelyek általában hátrányosan befolyásolják a belső és külső stabilitást, és hatással lehetnek egy adott régió hatalmi viszonyaira. A társadalmat érintő **veszélyen** általában a biztonság valamely dimenziójára negatívan ható jelenség bekövetkezésének potenciális lehetőségét értjük. A biztonságot érintő olyan körülmény, amely magában hordozza az össztársadalmi negatív hatások lehetőségét.

8.2. Amint az a fogalmi meghatározásokból kitűnik, a kihívásokat, kockázatokat és a fenyegetéseket a lehetséges veszélyek megnyilvánulási formáinak tekinthetjük, amelyek általában hátrányosan befolyásolják a belső és külső stabilitást, és hatással lehetnek egy adott régió hatalmi viszonyaira. Ezek a fogalmak egymásra épülve egyre nagyobb feszültségi szint meglétét feltételezik. Jellegükből következően csak

dinamikus folyamatokként értelmezhetők. Ezért a fogalmi meghatározások az elméleti értelmezés szempontjából fontosak, de a gyakorlatban gyakran egymást átfedve, összerosódva jelennek meg. A külső környezeti jellemzők (például a politikai- gazdasági viszonyok) függvényében képlékenyen változhatnak. Értékelésük és elemzésük nem ritkán csak egy újabb stabilizálódott erőter kialakulása után, visszamenőleg végezhető el. E hármass fogalomrendszer elemeinek viszonya sajátos dinamikát mutat a biztonság különböző dimenzióival összefüggésben. A kockázatok és a kihívások szintjén főként a környezeti és gazdasági elemeket érinti, amelyekhez a katonai elem katonatechnológiai vetületei is kapcsolódnak. A fenyegetés szintjén a politikai, diplomáciai és a katonai elemek kerülnek előtérbe.

8.3. A *kihívások* elemzésénél, az elsődleges kiindulási szempont lehet a demográfiai robbanás figyelembe vétele, ami nagymértékben befolyásolja a természeti erőforrásokért vívott küzdelmet, az erőforrások kitermelését, felhasználását és jelentős kihatással van a környezetre. Ezek a kihívások teremtik meg az alapot a világ államainak eltérő fejlődéséhez, az egyenlőtlenségek kialakulásához. A gazdaságon belül előidézhetik a munkaerőpiac túlkínálatát, könnyen bekövetkezhet a tömeges munkanélküliség, ami a gazdaság teljesítményére többnyire negatív hatással lehet. Az egyenlőtlenségek miatt (főként a meglévő Észak-Dél ellentétből adódóan) könnyen megindulhat a migráció, a tömeges elvándorlás a világ fejletlenebb régióiból a fejlett ipari országokba. A *kockázatokat* áttekintve elsődleges jelentőségű a tömegpusztító fegyverek elterjedése (proliferáció). A világ fejletlenebb országai az atomtítok megszerzésétől, a nukleáris fegyver előállításától és rendszerbe állításától remélik országuk felemelkedését, ami általában összefüggésben van regionális hatalmi törekvéseikkel. A feléledő nacionalizmus, az erőszakos extrém vallási fanatizmus, az iszlám fundamentalizmus egész régiókra terjesztheti ki hatását, és destabilizálhatja az országokat. Ezek a törekvések államon belül erősíthetik a nemzetközi bűnözést, a terrorizmust, a kábítószer-kereskedelmet, hozzájárulhatnak az országokon belüli vallási, területi, törzsi, etnikai konfliktusok felszínre kerüléséhez, esetleg határon túlra történő terjedéséhez. Ezek a *fenyegetések* hosszú távon az államok közötti érdek- és értékkonfliktusok fegyveres megoldásába torkolhatnak.¹⁸

8.4. ***Kihívások***

8.4.1. *A demográfiai robbanás és következményei*

8.4.1.1. A globális kihívások közé tartozik a Föld népességének növekedése. Jelenleg több, mint 6 milliárd ember él a Földön, de ez 2050-ig megkétszereződik. A legnagyobb gondot Európa népességének csökkenése, Afrika és Dél-Ázsia igen gyors demográfiai növekedése okozza. A világot 2015-ben várhatóan mintegy 7,2 milliárd ember lakja a 2000. évi 6,1 milliárddal szemben.

8.4.1.2. Ehhez a problémakörhöz – amely számos más biztonsági dimenzióra is hatással van – tartozik az államok számának radikális növekedése is. Ebből következően a nemzetközi rend fenntartása érdekében egyre több résztvevővel kell megegyezni, figyelembe venni érdekeiket, értékeiket, törekvéseiket

8.4.2. *Az energiahordozók kimerülése*

8.4.2.1. A Föld erőforrásai csak meghatározott ideig biztosítják az emberiség szükségleteit, emiatt az emberiségnek szembe kell néznie az önfenntartás alapjait biztosító energiahordozó készletek gyors kikapadásával. A gáz 69 évig, az olaj 79 évig – más források szerint 92 évig –, a barnakőszén 173 évig, a kőszén 102 évig áll az emberiség rendelkezésére. Ezek kifogyása után új energiahordozókra lesz szükség.

8.4.2.2. A nukleáris energia rendszerbe állítása csillapította az energiahordozók kiaknázásának ütemét, de számtalan újabb, megoldatlan kérdést vetett fel. A világ atomreaktorainak száma folyamatosan növekszik (napjainkban kb. 440), s ebből közel 20-30 db Csernobil típusú, amelyeknél fokozott lehet az

emberi vagy technikai okból bekövetkező balesetek valószínűsége. A Magyarország területén található primer energiahordozók az ország energiaigényének 50%-át adják. A nukleáris energiatermelést is figyelembe véve az ország függőségi mutatója 60%. Importunk közel a 70%-os.

8.4.3. *A víz, az élelem és a természeti erőforrások problémája*

8.4.3.1. A demográfiai robbanás miatt a növekvő lakosság élelmezése egyre nagyobb gondot jelent. Az általános élelmiszer-termelés elegendő lenne a szaporodó népesség táplálásához, azonban a hiányos infrastruktúra és elosztás, a politikai ingatlanság és a krónikus szegénység rosszul tápláltsághoz vezet Afrika Szaharán túli térségeiben. Bár a globális energia iránti igény 50 %-kal növekszik, az energia-források elegendőek lesznek a kereslet kielégítésére; a legújabb becslések szerint a világ rendelkezésére álló kőolaj 80 %-a és a gáz 95 %-a a föld alatt marad. A tartós, globális gazdasági növekedés a lakosság szaporodásával párosulva majdnem 50 százalékkal növeli az energia iránti igényt a következő 15 évben. A következő 15 évben a földgáz fogyasztása gyorsabban növekszik minden más energiaforrásnál és meghaladja majd a 100 százalékot, ami jórészt annak lesz tulajdonítható, hogy Ázsiában a gázfogyasztás megháromszorozódik.

8.4.3.2. Élelmiszer

8.4.3.3. A mezőgazdasági technológiában elért haladásnak köszönhetően a világ gabonatermése és készlete 2015-ben elegendő lesz a világ növekvő lakossága szükségleteinek kielégítésére. Azonban az élelmiszer általános elégségessége ellenére is az elosztás és az elérhetőség problémái fennmaradnak.

8.4.3.4. Víz

8.4.3.5. Az élelmezési problémával szoros összefüggésben van az ivóvízkészlet feltárásának és elosztásának kérdésköre. A világ lakosságának közel negyede küzd ivóvíz-ellátási gondokkal. 2025-ben 2,4-3,4 milliárd ember olyan országokban fog élni, amely „vízstresszes” (water-stressed), azaz az egy főre eső mennyiség nem éri el az 1 700 köbmétert. Többnyire afrikai, közel-keleti, dél-ázsiai országokról és Észak-Kínáról van szó.

8.4.3.6. A fejlődő országokban a vízfogyasztás 80 százaléka a mezőgazdaságot illeti. Ez olyan arány, amely nem tartható fenn és számos fejlődő országban 2015-ben már nem lehet fenntartani a mezőgazdasági öntözés szintjeit.

8.4.3.7. A növekvő ipari és mezőgazdasági fogyasztás és a globális felmelegedés káros hatásai számos régióban gyorsabban merítik ki a tiszta édesvízkészleteket, mint ahogy azok meg tudnának újulni. Világszerte 214 főbb folyórendszeren osztozik két vagy több állam, melyek legtöbbször elosztási viták tárgyát képezik. Annak ellenére, hogy az államhatárokon áthaladó folyókkal kapcsolatos nemzetközi jogszabályok világos és egyértelmű normákkal rendelkeznek a parti országokra vonatkozóan, az ellentétes érdekek miatt számos esetben ezek nem érvényesülnek. Mind a felszíni, mind a földalatti vízkészletek elosztásából származó konfliktusokra jó példákat szolgáltatnak a Közel-Kelet, a Nílus, a Tigris és Eufrátesz vízgyűjtő területeinek régiói.

8.4.4. *Környezeti problémák*

8.4.4.1. Az erdők kipusztulása

8.4.4.2. Bolygónk szárazföldjeinek körülbelül 25%-át borítják erdők, fás területek, melyek mindig is alapvető fontosságúak voltak az emberi civilizáció fejlődésének szempontjából.

8.4.4.3. Az erdőirtás környezeti hatásainak következményei is a fejlődő országokban okozza a legégetőbb problémákat. Földünk erdőinek 58%-a ezekben a régiókban fekszik, míg a fennmaradó 42%-al a fejlett országok

rendelkeznek, melyeknek megvan a megfelelő gazdasági és pénzügyi lehetőségük, hogy az erdők fakitermelés okozta mennyiségi csökkenését újraterelítéssel pótolják.

8.4.4.4. Levegőszennyezés

8.4.4.5. A levegőszennyezés olyan környezeti probléma, amit elsősorban az ipari országok (a világ országainak 20%-a) okoznak, de 59%-ban kihat a többi ország lakosságára is.

8.4.4.6. A megművelhető területek pusztulása

8.4.4.7. A termőtalaj minőségének romlása és a mezőgazdaságilag hasznos területek mennyiségének csökkenése összességében a szárazföldek lakott részeinek 24%-át, azaz 1966 millió hektárnyi területet érint világszerte.

8.4.4.8. A globális felmelegedés és hatása

8.4.4.9. A globális felmelegedésért felelős, a fosszilis tüzelőanyagok elégetéséből származó emissziós gázok légköri mennyisége az ipari forradalomtól napjainkig háromszoros mennyiségűre nőtt. A legnagyobb arányban jelen lévő üvegházhatást erősítő gázból, a széndioxidból az ipari tevékenység következtében például 2000-ben, éves szinten mintegy 6000 tonna szabadult fel. A globális melegedés kihívást jelent a nemzetközi közösséggel szemben, miként ezt az éghajlat melegedése, a sarki jégtakaró olvadása, a tengervíz szintjének emelkedése és a nagy viharok keletkezésének növekvő gyakorisága jelzi.

8.4.4.10. Az ózon probléma

8.4.4.11. A korábban tárgyalt témákkal szoros összefüggésben áll az ózonréteg elvékonyodása. Szerencsére a folyamat lelassult, főként a déli félgömbön érezhető hatása. A csökkenés ellenére nagysága Észak-Amerikával egyenlő.

8.4.5. *Globális gazdaság és globalizáció*

8.4.5.1. Jelen korunkban a tér és idő összezsugorodott, a szó szoros értelmében globális faluban élünk. A piaci integráció és a kölcsönös függés fokozza a globalizációs folyamatok sérülékenységét. Eltérően a korábbi korszakoktól, a jelenlegi folyamatokat nem államok, hanem a világot átszövő vállalatok, társaságok irányítják. Fontos kiemelni, hogy a globalizáció elsősorban nem gazdasági folyamat, hanem összefonódások, kölcsönhatások sorozatáról van szó.

8.4.5.2. Az egyenlőtlenségek további mélyülése a régiók és államok között

8.4.5.3. A világ a globalizációnak köszönhetően nagy „nyertesekre és vesztesekre” tagozódott. A leggazdagabb 1/5 része 150-szer annyi jövedelemmel rendelkezik, mint a legszegényebb 1/5 rész. A világ lakosságának 20%-a használja fel a meglévő élelmiszerek 60%-át, az energia 70%-át, a fémkészlet 75%-át, a fa 85%-át. A jelenlegi katonai kiadások világszerte több, mint 800 milliárd USA dollárt tesznek ki, ahhoz, pedig hogy a Föld minden lakója alapiskolát végezhesen 6 milliárd USA dollárra lenne szükség.

8.5. **Kockázatok**

8.5.1. *Instabil régiók, működésképtelen államok*

8.5.1.1. A világ országai egyenlőtlenül részesednek a globalizáció hasznából és terheiből, ami növeli a fejlettségbeli különbségeket, és súlyosbítja a lemaradók helyzetét. A fejletlen régiókban élők szegénységének növekedése, emberi jogaik korlátozása, szélsőséges ideológiák megjelenése a korrupció térnyeréséhez, az etnikai és vallási ellentétek, a belső konfliktusok kiéleződéséhez, esetleg az államiság hanyatlásához vagy megszűnéséhez, továbbá országon belüli és regionális fegyveres konfliktusokhoz, és ennek következtében egész régiók destabilizálódásához vezethet. Az ilyen bizonytalan térségek, továbbá a működésképtelen államok könnyen válhatnak az országhatárokon átnyúló

szervezett bűnözés gócpontjaivá, teret engedhetnek a terrorista szervezetek megtelepedésének, felerősíthetik a migrációs kihívásokat, a fegyver- és kábítószer-kereskedelem veszélyeit.

8.5.2. *Migráció*

8.5.2.1. A migrációt természetes, de összetett jelenségként kezeljük, mely gazdasági és demográfiai előnyöket, valamint biztonsági kockázatokat egyaránt magában rejt. A migrációval - az illegális migrációval is - együtt járó biztonsági kérdéseket nemzetközi együttműködés keretében kell kezelni, kiemelt figyelemmel a nemzetközi szervezett bűnözés visszaszorítására és a terrorcselekmények megelőzésére, megakadályozására.

8.5.2.2. Az EU-ban a népességszám csökkenését ellensúlyozó, legális migráció az 1980-as évek folyamán érte el a legmagasabb szintet. Jelenleg a migráció jelentős részét a korábbi migrációs hullámok nyomában lezajló családegyesítések teszik ki. Az elmúlt évek statisztikái alapján mintegy 11 millió regisztrált, Európában élő nem EU-állampolgár többsége Németországban (5 millió), Franciaországban (2,25 millió), az Egyesült Királyságban (1 millió), Hollandiában (500 ezer), Olaszországban (500 ezer) és Belgiumban (közel 400 ezer) él. A bevándorlók legnagyobb része a nem EU-tag mediterrán országokból érkezett. Az illegális vándorlásról nincsenek pontos adatok. Becslések szerint 1998-ban 3 millió körül alakult az illegálisan bevándoroltak száma Európában, szemben az 1991-re becsült 2 millió személlyel.

8.5.2.3. Magyarország migrációs szempontból elsősorban tranzit, másodsorban célországgá vált. A kibocsátó országból tranzit országgá válás folyamatával Magyarország nem áll egyedül a legsikeresebb átmeneti országok között. Jelenleg mintegy 170 000 olyan ember él állandó jelleggel az országban, aki az elmúlt évtized folyamán hivatalosan telepedett le nálunk. A beáramlás volumenét - jelenleg évi kb. 5 ezer, 10 év átlagában 10-15 ezer - tekintve, ez a szám nem fenyeget egyelőre a toleranciaküszöb túllépésével. Jelenleg a bevándorlók nagyobb részt magyarok. A bevándorlást a munkavállalókon kívül a letelepedő, külföldi tulajdonú kisvállalkozások is gyarapítják.

8.5.3. *Az információs társadalom kihívásai*

8.5.3.1. Az informatikai infrastruktúra technikai és szellemi feltételeinek biztosítása mellett ügyelni kell e rendszerek védelmére és a megfelelő tartalékok képzésére is. Az informatika számtalan lehetőséget teremtett a társadalom számára, de fokozta annak veszélyeztetettségét. A számítógépes hálózatok és rendszerek sebezhetősége, túlterhelése, az információlopás, a vírusterjesztés és a dezinformáció kockázati tényezőt jelent az ország számára.

8.5.4. *A tömegpusztító fegyverek elterjedése és a fegyverkereskedelem*

8.5.4.1. Az 1985-ös adatok szerint olyan mennyiségű nukleáris fegyverzet halmozódott fel, amellyel a Föld 67-szer elpusztítható. A nukleáris veszélyt növeli az a tény is, hogy a régebbi ötről (USA, Szovjetunió, Nagy-Britannia, Franciaország, Kína) 3-4 szeresére nőtt az ilyen fegyverekkel rendelkező vagy azok előállítására képes és törekvő országok száma.

8.5.4.2. Az euro-atlanti térség biztonságát fenyegető stratégiai veszély a tömegpusztító (nukleáris-radiológiai, vegyi és biológiai) fegyverek és hordozóeszközeik, valamint az előállításukhoz szükséges technológiai ismeretek terjedése és felhasználásuk lehetősége, továbbá e fenyegetés és a terrorizmus potenciális összefonódása jelenti. Bár a nemzetközi egyezmények és exportellenőrzési rezsimek végrehajtása lassítja a tömegpusztító fegyverek és hordozóeszközeik terjedését, nő a kockázata annak, hogy ilyen fegyverek és anyagok terroristacsoportok, a terrorizmust

támogató, illetve annak menedéket adó államok területére vagy birtokába kerülnek. A tömegpusztító fegyverek elterjedésében az azokat birtokló vagy azok kifejlesztésére törekvő államokon túl a szükséges technológiákkal, nyersanyagokkal, szakemberekkel rendelkező államoknak is különleges felelősségük van.

8.5.4.3. A tömegpusztító eszközök elterjedése önmagában is kihívást jelent, mivel célba juttatásuk nem hagyományos módon is történhet. Különösen nagy veszélyt jelentenek a vegyi és biológiai fegyverek, amelyek viszonylag könnyen előállíthatók, nehezen ellenőrizhetők, és a regionális konfliktusok vagy nemzetközi terrorcselekmények során nagyobb az alkalmazásuk veszélye. Emellett számos ország törekszik arra, hogy önállóan vagy más államokkal együttműködve kis- és közép-hatótávolságú hordozó eszközökre tegyen szert, s ezzel erősítse regionális szerepét és befolyását. A tömegpusztító fegyverek és hordozóeszközök elterjedése elsősorban a feszültséggócokban jelent fokozott veszélyt, de a rakéatechnológia elterjedése közvetve Európa és az euró-atlanti térség biztonságát is veszélyezteti.

8.5.5. *Nacionalizmus, extrémizmus, fundamentalizmus*

8.5.5.1. Az újonnan alakuló biztonsági rendszerben felszínre törtek a nemzeti és etnikai vallási ellentétek is. Ezek megjelenésének elsődleges oka a két világháborút követő békeszerződések anomáliáiból eredeztethető. Közvetlen folyományai a kisebbségek elnyomása, jogaik korlátozása, kultúrájuk, nyelvük háttérbe szorítása. Amíg a hidegháború alatt ezeket az ellentéteket a központi akarat és erő háttérben tarthatta, addig a blokkrendszer felbomlása után ezek az elfojtott törekvések elemi erővel próbáltak érvényesülni. A környező országok megalakuló új államai (öt), magukban hordozták a megkésett államisággal és instabilitással kapcsolatos mindazon ellentéteket, amelyek a demokratizálódási folyamatok kerékkötői lehettek. Ezek a történelmi léptékű változással együtt járó „gyermekbetegségek” nem megkerülhető jellemzői a korábban keleti orientáltságú országok átalakulási folyamatainak. Mindezek a szélsőséges, nacionalista csoportok térnyerésének kedveztek.

8.5.5.2. A közép- és kelet-európai térségben az anyaország határain kívül élő etnikai, nemzetiségi csoportok száma közel 50 millió fő. Ebből 25 millió orosz, közel 3 millió magyar.

8.5.5.3. Az új államok azonosságtudatuk, azaz létük meghatározását minden más folyamatnál előbbre valónak tartják. Ezen törekvéseiket olyan erősen kívánják érvényre juttatni, hogy adott esetben a társadalmi és gazdasági folyamatok is másodlagos szerepet játszanak. A délszláv háború jól érzékeltette az önmeghatározás – akár fegyverrel történő – érvényesítésének szándékát.

8.5.5.4. A vallási fanatizmusból adódó problémákat az iszlám fundamentalizmus térnyerésével ábrázolhatjuk a legjobban. A modern iszlám irányzatok útkeresése mellett civilizációjuk négy fő előretörési irányával kell a többi kultúrának megbékélnie. Az első, az egykori Szovjetunió déli területén lévő országokban, ezen belül főként a Kaukázus népei és Kazahsztán említendő. A másik jelentős terjeszkedési irány Észak-Afrika, ahol a terrorista akciók száma és intenzitása, valamint a lakosság iszlamizációja erősödött fel. A harmadik irányt az Európában diaszpóraszerűen letelepedő iszlám vallású közösségek jelentik. A negyedik India, Indonézia irányában erősödik a közeljövőben. A fejletlenebb térségekből a migráció által az európai kontinensre érkezők és letelepedők száma is fokozatosan növekszik. Teoretikus szempontokat figyelembe véve az iszlám vallás elválaszthatatlan a politikától. A hagyományos iszlám gondolkodás a világot két részre bontja: a béke házára, amely az iszlám házának is

nevezhető, valamint a háború házára, amely azokat a területeket foglalja magába, ahol az iszlám nem hivatalos állami vallás. A szent háború, amelyet a köznyelv dzsihádként ismer, minden hithű muzulmán számára kötelező a „háború házaként” tartott területek ellen.

8.6. **Fenyegetések**

8.6.1. *Terrorizmus*

8.6.1.1. Az Egyesült Államok ellen 2001. szeptember 11-én végrehajtott támadás egyértelműen jelezte, hogy a globális terrorizmus - logisztikai, pénzügyi és műveleti képességeinek jelentős növekedése révén - stratégiai fenyegetéssé vált az euro-atlanti térség biztonságára. A terroristatevékenység célja a demokratikus társadalmi és politikai intézmények megbontása, a társadalmak kormányokba vetett bizalmának megingatása. A terrorizmus destabilizáló hatást gyakorol a nemzetközi viszonyokra, a terrorcselekmények megszervezését és támogatását szolgáló tevékenységek (illegális fegyverkereskedelem, pénzmosás) aláássák az államok és a nemzetközi rendszer működését. A terrorcselekmények hozzájárulhatnak más globális - politikai, gazdasági, kereskedelmi, migrációs és egészségügyi - válságok kialakulásához is.

8.6.2. *A számítógépes terrorizmus*

8.6.2.1. A cyber-terrorizmus (más megnevezéssel számítógépes, -információs, -digitális, vagy informatikai terrorizmus,) a terrorizmus egyik új formája, amelynek egyes jelei körülbelül a XX. század utolsó évtizedétől észlelhetők, és jelentősége az információs technológia fejlődésével egyenes arányban növekszik. Az információ korának következménye a hadviselésében végbement változások egyik eredménye az információs hadviselés. Ez az átalakulás ugyanakkor nemcsak a hadseregen belül generál változásokat, hanem megváltoztatja a terrorizmust is. Egy felosztás szerint háromféle terrorizmus létezik: hagyományos terrorizmus, techno-terrorizmus és cyber-terrorizmus. Eltérés az alkalmazott eszközök területén található. A hagyományos terrorizmus továbbra is elsősorban a fizikai erőszakot alkalmazza, de az erőszak eszköze már fejlettebb, mint korábban (atomfegyverek, biológiai és vegyi hatóanyagok). A techno-terrorizmus egy közbeeső lépés a hagyományos és a cyber-terrorizmus között. A techno-terrorizmus felismerte, hogy mennyire fontos a fejlett technológia, a kommunikációs és irányítási rendszerek a „harmadik hullám” országai számára, ezért a techno-terroristák azokat a fizikai rendszereket támadják, melyek nélkül a cyber-tér nem létezne. Így a számítógép maga (a hardver) jelenti a célpontjaikat.

8.6.3. *Politikai és vallási szélsőségek*

8.6.3.1. A szociális és társadalmi feszültségeket kihasználó szélsőséges politikai és vallási csoportok, a demokratikus jogállamok által biztosított egyesülési, gyülekezési és véleménynyilvánítási szabadságot használják fel arra, hogy mások alapvető jogait korlátozzák, az alkotmányos intézmények működését megzavarják, vagy politikai törekvéseiket népszerűsítsék.

8.6.4. *Szervezett bűnözés*

8.6.4.1. A szervezett bűnözői csoportok kapcsolatokat alakítanak ki külföldi bűnözői csoportokkal, és tevékenységük a kábítószer-, fegyver-, stratégiai anyag, gépjármű- és embercsempészetre is kiterjed. A szervezett bűnözés jellegzetes tulajdonsága, hogy e csoportok igyekeznek érdekeiket a gazdasági szférán túl is érvényesíteni, ezért fokozatosan növelik legális gazdasági tevékenységüket és befolyásukat.

8.6.5. *A kábítószer kereskedelem*

8.6.5.1. A nemzetközi kábítószer-kereskedelem mindig is szorosan kapcsolódott a szervezett bűnözéshez. Az Európai Unió költségvetése például 1999-ben 120 milliárd USA dollár volt, ugyanebben az évben a kábítószer

kereskedők és forgalmazók 800 milliárd dollár nyereséget könyvelhettek el. A kábítószeres termékek gyártása és országhatárokon keresztül történő szállítása, majd széles körű elosztó hálózaton keresztül a fogyasztókhoz juttatása állandó, jól szervezett struktúrák nélkül nem végezhető el. A fegyveres erők számos különleges kiképzettségű alakulata küzd a különböző kábítószer terjesztő hálózatok ellen főként Dél-Amerikában, Ázsiában.

8.6.6. *Feketegazdaság és korrupció*

8.6.6.1. A piacgazdaság és a törvényesség ellen ható legnagyobb kihívás, a feketegazdaság és szervezett bűnözés mellett a korrupció, amely szinte minden társadalomban tetten érhető valamilyen formában, az átalakuló gazdaságokban azonban fokozott veszélyt jelent. A feketegazdaság, a korrupció és a szervezett bűnözés egymást erősítő jelenségek. Különös veszélyt jelent, ha a korrupció a közéleti, hatósági területen jelenik meg. A korrupciót a közélet tisztasága, az azt biztosító rendezett jogszabályi háttér, valamint az összehangolt rendészeti, hatósági tevékenység szoríthatja vissza.

9. **Globális trendek 2015-ig: Dialógus a jövőről**¹⁹

9.1. A Nemzeti Hírszerzési Tanács (National Intelligence Council – NIC) az USA kormány szakértőivel, valamint számos nem kormányzati szakértővel vizsgálta azokat a területeket és hatásokat, amelyek 2015-ig alakítják a világot. Kulcsfontosságúaknak azonosították a következő területeket: a demográfiát, a természetes erőforrásokat és környezetet, a tudományt és technológiát, a globális gazdaságot és a globalizációt, a nemzeti és nemzetközi kormányzatokat, a jövőbeni konfliktusokat, az Egyesült Államok szerepét, melyeket az alábbi felbontás szerint dolgozták fel:

9.1.1. *Népesedési irányzatok:* Különböző öregedési mutatók, Népmozgalom, Egészségügy, Természetes erőforrások és környezet, Élelmiszer, Víz, Energia, Környezet.

9.1.2. *Tudomány és technológia:* Információs technológia, Biotechnológia, Egyéb technológiák, A globális gazdaság, Dinamizmus és növekedés, Egyenlőtlen növekedési kilátások és elosztás, Gazdasági válságok és rugalmasság.

9.1.3. *Nemzeti és nemzetközi kormányzás:* Nem állami (nonstate) szereplők, Bűnöző szervezetek és hálózatok, Változó kommunális identitások és hálózatok, Általános hatások az államokra, Nemzetközi együttműködés.

9.1.4. *Jövőbeni konfliktusok:* Belső konfliktusok, Transznacionális terrorizmus, Államok közötti konfliktusok, Reagálás az USA katonai fölényére.

9.1.5. *Nagy térségek:* Kelet- és Délkelet – Ázsia, Dél-Ázsia, Oroszország és Eurázsia, Közel-Kelet és Észak Afrika, Európa, Kanada, Latin-Amerika.

9.2. **A globális jövő négy alternatívája**

9.2.1. *Egyes számú változat: Inkluzíve globalizáció*

9.2.1.1. A komplex fejlődés eredménye magába foglalja a technológiát, a gazdasági növekedést, a demográfiai tényezőket és a hatásköri kormányzást. Mindezek együtt lehetővé teszik a világ népeinek többségét arra, hogy a globalizáció eredményeit élvezhesse. A technológia fejlődését és terjedését, amelyet esetenként súlyos környezeti vagy egészségügyi válságok váltanak ki, felhasználják arra, hogy hatásosan kezeljék vele a fejlődő világ bizonyos problémáit. Az erőteljes gazdasági növekedés, amelyet a gazdasági liberalizálással összefüggő, szilárd politikai egyetértés ösztönöz, az egész világra kiterjed és számos demográfiai vagy erőforrási problémát enyhít. A kormányzás nemzeti és nemzetközi szinten egyaránt hatásos lesz. Sok országban az állam szerepe annak során, ahogyan a funkciói privatizálódnak, vagy a végrehajtásuk közéleti–privát partnerségre tevődik át, zsugorodik, miközben a globális együttműködés különböző nemzetközi intézmények révén jelentősen bővül. A konfliktus a globalizáció előnyös hatásának eredményeként az államokon belül is, és

azok között is minimális. A világ népeinek kisebb része a Szaharán túli Afrikában, Közel–Keleten, Közép– és Dél–Ázsiában, valamint az Andok térségében nem részesül a szóban forgó, kedvező változások előnyeiből és a belső konfliktusok lehetősége az ily módon elmaradó országokban és azok környezetében fennmarad.

9.2.2. *Kettes számú változat: Ártalmas globalizáció*

9.2.2.1. A globális elitek boldogulnak, de a világ népességének többsége nem jut hozzá a globalizáció előnyeéhez. A populáció növekedése és az erőforrások szűkös volta nagy teherként nehezedik sok fejlődő országra, a népvándorlás pedig az államok közötti feszültség nagy forrásává válik. Nem csak az okozza a gondot, hogy a technológiáknak nem sikerül kezelniük a fejlődő országok problémáit, hanem az is, hogy a negatív és titkos hálózatok kihasználják és beillesztik őket destabilizáló fegyverekbe. A globális gazdaság három részre szakad: a fejlett országokban folytatódik a növekedés; sok fejlődő ország elégtelennek, vagy negatívnak érzi az egy főre eső növekedést és ennek következtében szélesedik a rés köztük és a fejlett világ között; drámai módon növekszik a fekete gazdaság. A kormányzás és a politikai vezetés gyenge nemzeti és nemzetközi szinten egyaránt. Erősödnek a belső konfliktusok, amelyeket a frusztrált remények, a nyugtalanságok és a fokozódó kommunális feszültségek, a WMD elterjedése és legalább egy belső konfliktusban való bevetése váltanak ki.

9.2.3. *Hármas számú változat: A regionális versengés*

9.2.3.1. A regionális identitások Európában, Ázsiában és a nyugati féltekén is éleződnek. Ezt a növekvő politikai ellenkezést idézi elő Európában és Kelet–Ázsiában az USA globális fölényével, valamint az USA által serkentett globalizációval szemben és amelyet minden régió saját gazdasági és politikai prioritásai miatti növekvő nyugtalansága erősíti. Számításba kell venni a technológiák nem egyenletes elterjedését, amely tükrözi az intellektuális tulajdon egymástól eltérő regionális koncepcióját és a biotechnológiával szembeni viselkedését. A kereskedelemben és a pénzügyben növekszik a regionális gazdasági integráció, amely a gazdasági növekedésnek is és a regionális versengésnek is a meglehetősen magas színvonalát eredményezi. A nagy, fejlett, valamint a kialakulóban lévő piac országaiban is boldogulnak a regionális kormányzatok államai és intézményei annak során, ahogyan a kormányok felismerik a sürgető regionális problémák megoldásának szükségességét és erőforrásokat csoportosítanak át a globális intézményekből a regionális szintekre. Mivel a három nagy térség el van foglalva a maga gondjaival, azok az országok, amelyek a Szaharán túli Afrikában, a Közel–Keleten, valamint Közép- és Dél–Ázsiában kívül esnek, a szóban forgó térségeken, kevés olyan helyet találnak, amelyhez erőforrásokért, vagy politikai támogatásért fordulhatnak. A szóban forgó három nagy térség között vagy azokon belül katonai konfliktus nem lesz, de növekszik a belső konfliktusok lehetősége a tőlük elmaradt más országokban, vagy azok körül.

9.2.4. *Négyes számú változat: A posztpoláris világ*

9.2.4.1. Az USA belföldi problémái a gazdasága lassulásának majd pangásának mérvében növekszenek. Az Európa iránti gazdasági és politikai viszonya feszültté válik, az USA–európai szövetség az Egyesült Államok csapatai kivonásának, valamint Európa befelé fordulásának és a saját regionális intézményeire való támaszkodásának következtében romlik. Ugyanakkor a nemzeti kormányzati válságok Latin–Amerikában, különösen Kolumbiában, Kubában, Mexikóban és Panamában bizonytalanságokat okoznak, arra kényszerítve az Egyesült Államokat, hogy erre a térségre koncentráljon. Indonézia is belső válsággal és a szétesés kockázatával szembesül és

ezzel Kína ad hoc békefenntartó erő alkalmazására kényszerül. Egyébként Ázsia föllendülésben van és stabil, lehetővé téve az Egyesült Államoknak, hogy máshová koncentráljon. Korea normalizálása és tényleges egyesítése folytatódik, Kína és Japán a külső pénzügyi támogatásának zömét a koreai egyesítésre szenteli, az Egyesült Államok pedig megkezdi a csapatai kivonását Koreából és Japánból. Az idők múlásával ezek a geostratégiai eltolódások tartós nemzeti versengéseket gerjesztenek az ázsiai hatalmak között, kiváltva ezzel a fokozott katonai előkészületeket és ebből eredően az eddig alvó, vagy rejtett WMD (Weapon of mass destruction)–programokat. A regionális vagy globális intézmények alkalmatlannak bizonyulnak az Ázsiában érlelődő konfliktushelyzet ellensúlyozására, Kína pedig ultimátumot intéz Japánhoz a nukleáris programjainak a feladására. Japán az Egyesült Államokkal kötött kétoldalú szerződésre hivatkozva sürgeti az USA ismételt ázsiai beavatkozását a kedvezőtlen helyzetben, háborús helyzetben. Mivel adottak az amerikai és európai, ázsiai prioritások, a kérdéses térségeken kívüli államok marginalizálódnak, mert nincsenek politikai vagy pénzügyi támogatási erőforrásaik.

9.2.5. *Általánosítások a változatok alapján*

9.2.5.1. Az áttekintett négy változat két párba tagolható: az első párban szembesülnek egymással a globalizáció „pozitív” és „negatív” hatásai; a második párban összehasonlíthatjuk az intenzíven versengő, de nem konfliktuális regionalizmust és a regionális katonai konfliktusba való eszkalálódást.

9.2.5.2. Az első változaton kívül a további háromban a globalizáció nem teremt széles körű, globális együttműködést. Ellenkezőleg, például a második változatban a globalizáció negatív hatásai elősegítik a nagyfokú diszlokációt és konfliktust, míg a harmadikban és negyedikben serkentést kap a regionalizmus.

9.2.5.3. Mind a négy változatban azok az országok, amelyekre hátrányos hatást gyakorol a népesség növekedése, az erőforrások elégtelensége és a rossz kormányzat, nem részesülnek a globalizáció előnyében, hajlamosak a belső konfliktusokra és kockáztatják az állam csődjét.

9.2.5.4. A nemzeti, regionális és nemzetközi kormányzás hatékonysága valamint a gazdaság mérsékelt, de meredek növekedése döntő jelentőséggel bír.

9.2.5.5. Az USA globális befolyása mind a négy változatban hanyatlik.

10. **A jelenlegi biztonság az 1990 utáni geopolitikai és geostratégiai helyzet alapján**²⁰

10.1. Az 1990-es évektől megkezdődött a világ geopolitikai és geostratégiai átrendeződése, amelynek következtében új térségek, új hatalmak kaptak politikai, gazdasági és katonai lehetőségeket a régiéik rovására.

10.2. Az átrendeződés az energiahordozók, a nyersanyagok, a munkaerőpiac, a multinacionális vállalatok és a kereskedelem mentén zajlik, és nem elsősorban a katonai erő mentén, mint korábban. Az átrendeződés fő szereplői az Egyesült Államok, Oroszország és Kína.

10.3. A korábbi ellenségek a katonai területről elsősorban a gazdasági területre tették át versengésüket, amelynek fő célja az energiák birtoklása, korlátlan kitermelése, értékesítése, felhasználása és kereskedelmének szabadsága. Ezek birtokában a nagyhatalmi, világhatalmi lehetőségek megszerzése.

10.4. A globalizációs folyamatok következtében tovább növekszik a nem állami szereplők hatása a biztonság összetevőire (multinacionális vállalatok, nem kormányzati szervek, terrororganizációk, karitatív szervezetek, félkatonai szervezetek stb.).

10.5. A belső biztonság problémái közül kiemelt figyelmet érdemel a szervezett bűnözés, a fekete gazdaság és a korrupció, a kábítószer terjesztéséből és fogyasztásából származó hatások, a haláltérségekben kialakult csempészet és a törvénytelenül (illegálisan) folytatott árukereskedelem.

- 10.6. A belső biztonságra kiemelten veszélyes a társadalmi feszültségeket kihasználó szélsőséges csoportok megjelenése és működése, amelyek a demokratikus szabadságjogokkal visszaélnék, vagy a demokrácia vívmányait fenyegetik.
- 10.7. Veszélyek forrásai lehetnek a társadalom egyes rétegei között folyamatosan növekvő szociális és gazdasági különbségek.
- 10.8. A külső veszélyek közül első helyen kell említeni a terrorizmus egyre fokozódó jelenlétét a világban, valamint a terrorszervezeteket és a terrorcselekmények gyakoriságát. Ezek közül különösen azok veszélyesek, amelyek az emberek életét, a demokratikus jogokat és az államrendjét veszélyeztetik.
- 10.9. Mind külső, mind belső közvetett veszélyforrás lehet a tömegpusztító fegyverek és hordozóeszközök nem ellenőrzött kereskedelme, különösen akkor, ha azok szélsőséges csoportok kezébe kerülnek.
- 10.10. Közvetett hatással lehetnek biztonságunkra a régióban kialakuló konfliktusok, különösen akkor, ha ennek következtében működésképtelenné válik az állam, mert ez más típusú fenyegetéseket gerjeszthet (migráció, fegyver-, kábítószer kereskedelem, szervezett bűnözés stb.).
- 10.11. A jövőben egyre nagyobb fenyegetést jelenthet egyes államok vagy államcsoportok számára az energiaforrásokhoz való hozzáférés, a szabad kitermelésük és kereskedelmük akadályozása. A Föld mélyén lévő olajhoz mind nehezebben és mind költségesebben lehet hozzáférni, és megjelent az úgynevezett rablógazdálkodás is. Tudomásul kell venni, főleg az energia-szegény országoknak, hogy politikai játszmák céltáblája az olaj és a földgáz.
- 10.12. Közép-Ázsiában a világ szinte valamennyi országa érdekelt, mert minden fél számára alapvető stratégiai érdek az ott rejlő olaj és földgáz kiaknázásában való részvétel, vagy annak megszerzése.
- 10.13. Oroszország érdekeit érzékenyen érintheti a térségben Ukrajna és Grúzia meghívása a szövetségbe, hiszen egy fontos kijárat a Fekete-tenger térségébe.
- 10.14. A következő évek nagy kockázata éppen az, hogy a globális gazdasági fellendülés lehetősége beleütközik-e az olajipar korlátaiba.
- 10.15. Más természetűek, a természeti és mesterségesen előidézett katasztrófák és következményeik, amelyek megjelenésével, közvetlen és közvetett hatásával egyre gyakrabban kell számolni a jövőben.
- 10.16. Az éghajlatváltozás közvetett hatása lehet az édesvíz készletek gyors elapadása, ezzel együtt a kitermelés és birtoklás biztonsági kockázatokat hordoz magában.
- 10.17. A közigazgatás, a bankrendszer és más rendszerek működését fenyegeti a cyberterrorizmus, mint új jelenség a terrorcselekmények sorában. Sajnálatos, hogy ennek a veszélynek a valós nagyságát többen nem is értik, pedig már több esetről és következményeiről is adtak híradást. Másképpen, a globális információs rendszerek sérülésének következményeit, ma még csak számítani sem lehet.
- 10.18. Az intézmények, kormányzati szervek információs és számítógépes rendszereinek sérülése, időleges vagy végleges meghibásodása az egész társadalomra (politikai, gazdasági, pénzügyi, energia-ellátási, védelmi, rendvédelmi stb.) ható veszélyeket idézhet elő.
- 10.19. A világ többi államára nézve különösen veszélyesek lehetnek az egyes államoknak azok a lépései, cselekedetei, amelyek figyelmen kívül hagyják a nemzetközi jogot, az ENSZ Biztonsági Tanácsának döntéseit.
- 10.20. Az Egyesült Államok világpolitikai törekvéseivel, katonai erejével kiváltotta az önállóságra törekvő államok ellenállását, ezen államok gazdasági együttműködésének szükségességét, így korlátlanok tűnő geopolitikai mozgásterét jelentősen szűkítette.
- 10.21. A szakemberek az Egyesült Államok további térvészítésére számítanak, éppen Oroszország, Közép-Ázsia és Kína összehangolt politikai, gazdasági fellépésének következtében. Várhaló, hogy ehhez a törekvéshez csatlakozni fog Irán és India is a nem távoli jövőben.

- 10.22. Az Egyesült Államok a világ vezető katonai szuperhatalma marad, de veszélyesek lehetnek törekvéseire azok az országok, amelyek gazdaságilag egyre erősebbekké válnak. Ugyanakkor az Egyesült Államok olyan tudományos felkészültséggel is rendelkezik, amelyei jelenleg egyetlen ország sem képes behozni és ez a tény továbbra is meghatározó jelentőséggel bír.
- 10.23. Valószínűsíthető az is, hogy a gazdasági szankciók és a katonai erőketítés politikája, mint az Egyesült Államok két kényszerítő eszköze, nem bizonyul hatékonyak a jövőben. Ugyanakkor van olyan hatalmas ország, hogy nem engedheti meg, hogy Irán, Oroszország és Kína szövetséget alkotva szembeszálljon vele, így nem marad más lehetősége, mint a geopolitikai egyensúly kialakítására és megszilárdítására törekedjen Euráziával.
- 10.24. Napjainkban mind gyakrabban hallhatók az új és határozott, a kemény hangú és céltudatos orosz politikai vezetés megnyilatkozásait a világ eseményeivel kapcsolatban.
- 10.25. Elemzők szerint nem az a kérdés, hogy erős-e Oroszország, hanem az, hogy ezt az erőt hogyan kívánja felhasználni a jövőben. A nyugati világgal együttműködő Oroszország gazdasági, katonai ereje mindenki számára elfogadott, de nem ez a teljes valóság.
- 10.26. Valamennyi országnak érdeke, hogy kapcsolatai normálisan, a kölcsönös előnyök, érdekek tiszteletbetartásán fejlődjenek Oroszországgal. Különösen nagy a jelentősége az ilyen kapcsolatoknak Európában.
- 10.27. A demokráciát biztosító intézményrendszerek jelentősége is megnövekszik az előbb említett kapcsolatban. Más szóval, a bank-, a tőzsde-, az internet biztonság és az értékpapír-felügyelet állami ellenőrzésének szerepe nem csökkenhet a kapcsolatok fejlesztése során.
- 10.28. A következő években Oroszország jobban a figyelem középpontjában marad, amelynek oka az ott folyó belpolitikai események és az energia. Ugyanakkor a valós értékeléshez egyik szempontot sem szabad túlértékelni. Ma egy nagyon gazdag Oroszországról kell beszélni, ahonnan a magyar energiaszükséglet 80 százaléka származik. Ez az ország az energiaelőnyét elsősorban német, olasz és osztrák területeken kívánja érvényesíteni.
- 10.29. Az kétségtelen, hogy Oroszország földrajzi tere kisebb lett, ennek ellenére szellemi, természeti lehetőségei nem változtak, sőt birodalmi, történelmi folytonossága ma is meghatározó a világban. Az oroszországi birodalmi célkitűzések és korábbi képviselőik (Nagy Péter, Nagy Katalin és mások) ma is meghatározóak az orosz gondolkodásmódban.
- 10.30. A Szovjetunió széthullása utáni Oroszország a világ meghatározó államai számára vonzóbb, elfogadhatóbb partnerré vált. Más szóval, a lényegében ideológiamentes Oroszország politikai, gazdasági, katonai és hatalmi rendszere szilárd és folyamatos, így eljött az ideje, hogy ezt mind geopolitikai, mind geostratégiai szempontból ki is használja – fogalmazzanak orosz szakemberek.
- 10.31. Oroszország az energiatartalékai ismeretének birtokában az olaj, a földgáz és más értékes termékek kereskedelmét piaci alapokra helyezte, ezzel megváltoztatta számos országhoz fűződő viszonyát.
- 10.32. Az elmúlt év statisztikai adatai szerint Oroszország vásárlóerő-paritás tekintetében megelőzte Olaszországot és Franciaországot. A befektetések szempontjából Kínával van egy sorban a világon.
- 10.33. Oroszország mai is az európai kontinens része, nélküle az európai ügyekben nem lehet döntéseket meghozni. Oroszország nem tagállamként, de kulturális és különleges partnerként épül bele Európa politikai, gazdasági térségébe.
- 10.34. Oroszország számára gazdaságilag fontos a kontinens, hiszen kiemelkedően jó a két fél között a kereskedelmi kapcsolat. Ugyanakkor fontos lenne tisztázni azt a geopolitikai kérdést, mit is jelent valójában, hogy a kontinens keleti határa az Ural hegység? Más szóval, hol vannak a közös értékek az Európai Unió és Oroszország között, ha vannak, melyek azok?

- 10.35. A politikai kinyilatkoztatásokon túl fontosabb az a tény, hogy Oroszország komoly anyagi ráfordításokkal folytatja a fegyveres erők fejlesztését. Ezen belül korszerűbbé és hatékonyabbá kívánja tenni radar- és rakétavédelmi rendszereit. Ezek a radarállomások könnyen szállíthatók és néhány tíz fő a kiszolgáló személyzetük, ugyanakkor hasonló technikai adatokkal rendelkeznek, mint az amerikaiak.
- 10.36. A XXI. századi fegyveres küzdelemmel kapcsolatos elemzések nem hagyhatók figyelmen kívül az orosz katonai vezetők által meghirdetett elvek és elgondolások, amelyek a nemzetbiztonsági stratégiájukban olvashatók.
- 10.37. Újabb és újabb technikai eszközöket állítanak rendszerbe, amelyekkel korszerűsítik a harcvezetést és a csapásmérést (tengeralattjárók, repülőgép-hordozók és ballisztikus rakéták). Különösen figyelemre méltó a haditengerészetnél folyó korszerűsítés, amely azt igazolja, hogy a haderőnemet a helyi konfliktusokban is alkalmazni kívánják a jövőben.
- 10.38. A fejlesztések hátterében a külpolitikai törekvések állnak az első helyen, de nem elhanyagolható a fegyveres erők társadalmi elfogadottsága sem.
- 10.39. Európa nem pusztán valamilyen földrajzi mennyiséget, gazdasági tömörülést, politikai közösséget jelent, hanem mindenekelőtt egy sajátos értékrendszer vállalását. Ezt kell szem előtt tartanunk az euroatlanti kérdések megvitatásakor is. Európa az országok, nemzetek, népek kölcsönös elismerésének és megértésének elvét és értékét jelenti.
- 10.40. A legfontosabb geopolitikai, geostratégiai változás napjainkban, hogy Európa többé nem a világ központja. Ez a helyzet gyöngíti az európai azonosság (identitás) kibontakozását. Ezzel együtt az Európai Unió jelenleg nem tekinthető meghatározó geopolitikai szereplőnek.
- 10.41. Az Európai Unió még mindig magán viseli a hidegháborús örökségeket, ugyanis kifinomultabb eszközökkel, de folytatja Európa megosztását; az új tagállamokat csupán „szegény rokonnak” tekinti.
- 10.42. Az Európai Unió működésének legsúlyosabb kérdése, egyes szakértők szerint, hogyan őrizhető meg a korábbi egyenlőtlenség a földrész nyugati és keleti fele között, miközben úgy teszünk, mintha támogatnánk az egyenjogúság elvét. Más szóval, még ma sem állítható, hogy Nyugat-Európa mindenben egyenrangúnak és partnernek ismerné el az új tagállamokat.
- 10.43. Új együttműködési formára van szükség, jó értelemben vett világpolgár magatartásra: közös megállapodásra, egyetértésre, önkéntes alapon és kölcsönös előnyökkel. Ily módon lehetünk egyszerre európaiak és németek, olaszok, franciák és magyarok és így tovább.
- 10.44. Az Európai Unió kiterjedése, új országok csatlakozása felértékelte a Kárpát-medence térség jelentőségét. Kérdés, hogy közvetlenül a régióhoz tartozó országok felülemelkednek-e korábbi (történelmi), jogos, vagy jogtalan sérelmeiken, és kihasználják-e a kedvező feltételeket a gazdasági, kereskedelmi és piaci folyamatokban vagy újabb veszélyforrások jelennek meg. Másképpen a kistérségek, a határokon átnyúló egységes jellemzőkkel rendelkező térségek jelentősége növekszik.
- 10.45. Ha tovább tart a világ egyes térségei közötti szociális és gazdasági szakadék növekedése, akkor az illegális migráció is tovább növekszik. További problémái jelenthet a letelepült emigránsokat követő második vagy több generáció beilleszkedése a befogadó társadalomba.
- 10.46. Az európai kontinens tovább fog öregedni. A világ népessége az elmaradott térségekben növekszik majd. Ebből következik, hogy óriási bevándorlási nyomás nehezedhet a fejlett térségekre, valamint tovább csökken a fehér emberek aránya a jövőben, Európában.
- 10.47. Várhatóan a bevándorlók között egyre több lesz a magas iskolai végzettséggel rendelkező olcsó munkaerő, ami munkanélküliséget okozhat a hazai lakosság körében.
- 10.48. A gazdasági fejlődés különbözőségéből adódó Európai Unió problémák a tagországok együttműködésére hatással vannak. Ennek következtében a hatékony

- 10.49. Az Európai Uniónak fenn kell tartania az egységes piacot, ha az európai térség számára gyorsabb és hatékonyabb gazdasági növekedést és életfeltételeket akar biztosítani. Ebből a szempontból különösen fontos lesz az innovációs termelési rendszer folyamatos fejlesztése, teljesítőképességének javítása.
- 10.50. Az Európai Unió gazdasági növekedéséhez szükség van a tagállamokban a társadalmi béke megteremtésére, a jelenlegi szociális problémák megfelelő kezelésére. Más szóval, a jóléti állam intézményeinek leépülése az unió felbomlását is előidézhetik.
- 10.51. A jövőben a gazdasági verseny fő erői a nemzetközi gazdasági vállalatok és pénzügyi intézetek lesznek, amelyek képesek lesznek függetleníteni magukat a politikai élettől.
- 11. A titkosszolgálatok, mint a védelmi struktúrák felértékelődő súlypontjai**
- 11.1. A titkosszolgálatok a nemzetállamok legbensőbb, legérzékenyebb területi közé tartoznak. A nemzeti jelleg és vonatkozások dominanciája mellett a nemzetközi együttműködések (ENSZ, EBESZ, NATO, EU) is működnek, eltérő bipoláris és multipoláris aktivitással.
- 11.2. A magyar titkosszolgálatok működését az 1995. évi CXXV. törvény szabályozza. Eszerint a nemzetbiztonsági szolgálatok rendeltetése, hogy a törvényben meghatározott feladatok elvégzésével, a nyílt és a titkos információgyűjtés eszközrendszerével elősegítsék a Magyar Köztársaság nemzetbiztonsági érdekeinek érvényesítését, ezáltal közreműködjenek az ország szuverenitásának biztosításában és alkotmányos rendjének védelmében.²¹
- 11.3. A törvény a két hírszerzési illetve felderítési tevékenységet végző titkosszolgálat feladatait az alábbiak szerint határozza meg, kiemelt példaterületként a terrorelhárításban, mely egyértelművé teszi a két szervezet tevékenységében az eltéréseket és a szükséges, de jó értelmű átfedéseket valamint a (polgári) hírszerzés és a (katonai) felderítés konvergenciáját:
- 11.4. **„4. § Az Információs Hivatal**
- 11.4.1. a) megszerzi, elemzi, értékeli és továbbítja a kormányzati döntésekhez szükséges, a külföldre vonatkozó, illetőleg külföldi eredetű, a nemzet biztonsága érdekében hasznosítható információkat, továbbá a Magyar Köztársaság érdekeinek érvényesítését szolgáló tevékenységet folytat;
- 11.4.2. b) felderíti a Magyar Köztársaság szuverenitását, politikai, gazdasági vagy más fontos érdekét sértő vagy veszélyeztető külföldi titkosszolgálati törekvéseket és tevékenységet;
- 11.4.3. c) információkat gyűjt a nemzetbiztonságot veszélyeztető, külföldi szervezett bűnözésről, különösen a terrrorszervezetekről, a jogellenes kábítószer- és fegyverkereskedelemről, a tömegpusztító fegyverek és alkotóelemeik, illetve az előállításukhoz szükséges anyagok és eszközök jogellenes nemzetközi forgalmáról;
- 11.4.4. d) felderíti az ország gazdasága biztonságának és pénzügyi helyzetének veszélyeztetésére irányuló külföldi szándékokat és cselekményeket;
- 11.4.5. e) közreműködik a nemzetközileg ellenőrzött termékek és technológiák jogellenes forgalmának felderítésében és megelőzésében;
- 11.4.6. f) ellátja a kormányzati tevékenység szempontjából fontos, külföldön lévő magyar szervek (intézmények) és létesítmények biztonsági védelmét;
- 11.4.7. g) ellátja a hatáskörébe tartozó személyek nemzetbiztonsági védelmének, illetve ellenőrzésének feladatait;
- 11.4.8. h) ellátja a rejtjeltevékenység szakirányítását, hatósági engedélyezését, felügyeletét, és rejtjelkulcsot állít elő.
- 11.5. **6. § A Katonai Felderítő Hivatal**
- 11.5.1. a) megszerzi, elemzi és továbbítja a kormányzati döntésekhez szükséges, a külföldre vonatkozó, illetőleg külföldi eredetű, a biztonságpolitika katonai elemét érintő katonapolitikai, hadiipari és katonai információkat;

- 11.5.2. b) felfedi a Magyar Köztársaság ellen irányuló, támadó szándékra utaló törekvéseket;
- 11.5.3. c) felderíti a külföldi katonai titkosszolgálatoknak a Magyar Köztársaság szuverenitását, honvédelmi érdekeit sértő vagy veszélyeztető törekvéseit és tevékenységét;
- 11.5.4. d) információkat gyűjt a nemzetbiztonságot veszélyeztető jogellenes fegyverkereskedelemről, valamint a fegyveres erők biztonságát veszélyeztető terrorszervezetekről;
- 11.5.5. e) közreműködik a nemzetközileg ellenőrzött termékek és technológiák jogellenes forgalmának felderítésében és megelőzésében;
- 11.5.6. f) biztosítja a Honvéd Vezérkar hadászati-hadműveleti tervező munkájához szükséges információkat;
- 11.5.7. g) ellátja a kormányzati tevékenység szempontjából fontos, külföldön lévő magyar katonai szervek és létesítmények (intézmények) biztonsági védelmét;
- 11.5.8. h) ellátja a hatáskörébe tartozó személyek nemzetbiztonsági védelmének, illetve ellenőrzésének feladatait.”
- 11.6. **Változó világ-fejlődő hírszerzés és elhárítás**²²
- 11.6.1. A globalizáció nagy hatással van a civilizációra, az országok biztonságpolitikájára, a nemzeti katonai doktrínára, a nemzeti biztonsági stratégiára, benne a titkosszolgálati stratégiára.
- 11.6.2. Napjainkban a globális biztonsági kockázatok megjelenési formájukat, arányukat, intenzitásukat átfogó, vagy regionális jellegüket tekintve jelentősen megváltoztak. Nem is olyan régen, a múlt század végi társadalmi-gazdasági átrendeződések kapcsán megjelenő válságok még viszonylag jól kiszámíthatók voltak, alakulásuk, lefolyásuk többé-kevésbé befolyásolható volt. Manapság az újabb világméretű válságok és fenyegetések nehezebben ismerhetők fel, így bonyolultabban is "kezelhetők". Amennyiben lényegük időben felismerésre kerül, úgy a nemzetközi szervezetek, minden állam, benne a nemzeti titkosszolgálat is igyekszik kezelésükre felkészülni.²³
- 11.6.3. *Az USA titkosszolgálati szerepvállalása*
- 11.6.3.1. A XX. század végén végbement társadalmi, gazdasági és katonai rendszerváltozások, átalakulások a globális világ új kihívásait, fenyegetéseit eredményezték. Ennek kapcsán az USA - elsősorban más államok, szervezetek gazdasági erősödése által - azzal volt kénytelen szembesülni, hogy érdekeinek érvényesítése nagymértékben nehezebbé vált. Mivel ezen gondját, problémáját orvosolnia kell, így elengedhetetlen a háborúkat, konfliktusokat kiváltó okok, illetve más, az USA értekeivel, érdekeivel ellentétes érdekeltségű államok szándékainak, képességeinek értékelése és elemzése. Ráadásul az USA-nak - belső problémái megoldásán túl, immár, mint egyedüli világ-, szuperhatalomnak - transznacionális és globális érdekellentétekkel, konfliktusokkal, azok indukáló okaival, a nemzetközi szervezetek munkájával, békefenntartással, terrorizmus-elleni fellépéssel is foglalkoznia kell. Ennek értékelő, elemző munkájában kap kiemelt szerepet a hírszerzés és elhárítás.
- 11.6.3.2. A jövőben az USA-nak konkurenciájaként számolnia kell új globális (nagy-) hatalom megjelenésével. Számolnia kell továbbá - immár a társadalmi-gazdasági rendszerváltozásokat követő gazdasági visszaesés után - a regionalizmus erősödésével elsősorban Oroszország, de az Európai Unió, Kína, Japán vagy India részéről, amely vetélytársként előbb-utóbb az Amerika-ellenességben is visszatükröződhet. Amerikai titkosszolgálati körök már az átalakulások előtt felhívták az állami vezetés figyelmét arra, hogy a regionális és világhatalmak gazdasági vetélkedése előbb-utóbb katonai téren is megjelenhet.
- 11.6.3.3. Az USA nemzetbiztonsági stratégiája, stratégiai hírszerzése és elhárítása nagyon is reálisan azon alapszik, hogy a világ fejlődése következtében -

annak töretlen és kiszámítható voltából fakadóan - a manapság meglévő nagyhatalmi státuszt megkérdőjelezve valamely más állam, ország politikai, gazdasági és katonai téren is Amerika konkurensévé válhat. Mindezen túl Amerikának ráadásul a nem kiszámítható, nem prognosztizálható fejlődéssel, befolyásoló hatással, továbbá a világméreteken is megjelenő nemzetközi terrorizmussal is számolnia kell.

11.6.3.4. Az USA-nak, mint egyedüli világhatalomnak a jelentkező transznacionális fenyegetéseket időben figyelembe kell vennie. Manapság - mint minden, így - az atom, a biológiai, vegyi (ABV) fegyverek ellenőrizetlen adás-vétele jelenti a legnagyobb veszélyt mind az USA, mind a világ fejlődésére. Az ABV-fegyverek kontroll nélküli terjedése - megtöbbszörözve a Föld biztonsági kockázatát - a nemzetközi terrorizmus, az országhatárokat átlépő szervezett bűnözés, a kábítószer-kereskedelem, a prostitúció, az emberi testrészek szervezett kereskedelme, a migráció előretörését közvetve is maga után vonja. A kritikus méreteket öltő nemzetközi válságokat azonban az USA sokszor egyedül már nem képes megoldani. A helyzet megoldása tekintetében Bush elnök méltó partnere Putyin orosz elnök, akivel - országának stabilizálása, gazdasági megerősödése kapcsán is - összefogva az igazán bizonytalan, kritikus regionális és helyi konfliktusokat is kezelni tudja. Az együttműködés jelentősége igazán abban van, hogy míg a két egykori világhatalom korábban szemben állt egymással, országuk politikája, nemzetközi tevékenységük, gazdaságuk, katonai-iparuk fejlődése eltérő mértékű és irányú volt, értékeik és érdekeik merőben különböztek egymástól, addig *ma már együttműködnek, ha korlátozottan is.*

11.6.3.5. A világ katonai konfliktusaira, a hadviselésre jelentős mértékű hatást gyakorol - a nanotechnológia fejlődése által is - a katonai és haditechnikai fejlődés. Bár az USA e területeken meglévő előnye igen jelentős, azonban számolnia kell más fejlődő államok e téren meglévő gyorsabb felzárkózásával, fejlődésével. A nukleáris és tömegpusztító fegyverek, az elektrodinamikus fegyverek terjedése, az információ-technológiai és kibernetikai hadviselés, a techno-terrorizmus, a nanotechnológia, az alkalmazott biotechnológia megjelenése a katonai-iparban is új korszakot nyitott. A katonai, haditechnikai "vetélkedés" új fenyegetések, kihívások megjelenését vetíti előre. Az új technológiák, fegyverek, fegyverrendszerek persze új típusú hadviselést is indukálnak. Míg korábban nem léteztek, addig manapság már számolni kell a kibernetikai-, információs-, transznacionális és infrastrukturális-, aszimmetrikus és aszinkron hadviseléssel, illetve azok új formációival. Míg a katonai konfliktus lehetősége egy adott térségben kisebb lett, addig az új típusú fenyegetettség valós esélye, immár több térségben is sokkal nagyobb. Mindezek megvalósulásának mértéke, jelentkezése persze elsősorban pénzügyi-gazdasági lehetőség függvénye, de számolni kell velük.

11.6.3.6. A Föld legerősebb, legszilárdabb hatalma jelenleg az USA, amely - némely kivételtől eltekintve - méreteit tekintve ugyan kisebb, de inkább kiszámíthatatlanabb globális veszélyekkel, fenyegetésekkel áll szemben. A világ számos pontján - igaz még a nukleáris háborús küszöb alatt (Irán, Észak-Korea provokációja miatt) - csak az USA hozzájárulásával tudják a jelentős katonai erők, békefenntartók szavatolni a fegyverek nélküli "normális" életet. Az USA ezen gazdasági és katonai előnyének és fölényének fenntartásában kap kiemelt szerepet a jól szervezett és a nagyhatalmi státuszhoz igazított nemzeti hírszerzés és elhárítás.

11.6.4. Oroszország titkosszolgálati szerepvállalása

11.6.4.1. Az egykori Szovjetunió - nem klasszikus - titkosszolgálati kultúrája erős hatással volt az egykori világhatalom fejlődésének minden területére,

szegmensére. Befolyásoló tevékenysége - reális, valós mérlegelés nélkül, alapvetően - meghatározta a birodalom biztonság-, katonapolitikáját, gazdaságát, nemzetiségeinek, lakosságának mindennapi életét. A kommunista világrendszer öklének is tekintett titkosszolgálat - elsősorban a KGB - fő ellenségének az USA-t és a NATO-t tekintette. Munkáját, tevékenységét a nyugati titkosszolgálatok is "megirigyelték", mivel nemcsak a szocialista-kommunista világrendszer, hanem - saját érdekeinek megfelelően - a nyugati világ országai belpolitikáját, társadalmi, gazdasági fejlődését is képes volt befolyásolni, alakítani. Az egykori Szovjetunióban arányaiban is eltérő volt az egyes iparágak fejlettsége. A prioritást élvező katonai és titkosszolgálati iparágak műszaki-technikai termékeinek alkalmazásán túl a titkosszolgálati szakemberek széles tömege tevékenykedett külföldön. Tevékenységük által a közvélemény, a törvényhozás, a kormánydöntések alakításán és manipulálásán kívül a médiában való beavatkozás, titkos befolyásolás, pszichológiai-hadviselés, hacker-háború stb. gyakorlatilag az idegen, "ellenséges" ország teljes katonai és polgári életét képes volt uralni, átlátni és befolyásolni.

11.6.4.2. Az egykori Szovjetunió katonai-ipari komplexumában, illetve számos nemzetközileg mérve is kiváló katonai termék megteremtésében és fejlődésében, a szovjet civil és a katonai tudományos és technikai életben kiemelt szerepet vállalt és kapott a hírszerzés és elhárítás. A birodalom méretéhez képest is aránytalanul gigászi titkosszolgálat, továbbá a prioritást élvező iparágak fenntartása óriási állami, költségvetési kiadásokkal járt. Ennek eredményeként a szovjet gazdaság is egyoldalú, aránytalan lett. Míg számos területen rendkívüli eredményeket ért el, addig más - nem elsőrendű - gazdasági iparág alig fejlődött. A csillagháborús tervek megvalósítására való törekvés a szovjet polgári gazdaságot szinte teljesen elsorvasztotta.

11.6.4.3. A kommunista világbirodalom és világrendszer összeomlását követően a mai Oroszországban a törvényes, demokratikus államrendszer megvalósítása a titkosszolgálati rendszer újjáalakítását is szükségessé tette. Az orosz Szövetségi Biztonsági Szolgálat (FSzB) operatív-műveleti tevékenysége által manapság is Oroszország regionális, de már egyre inkább a nagyhatalmi érdekeinek megvalósulását segíti elő szakembereivel, eszközeivel. A KGB utódszerveiként most is önálló titkosszolgálatok manapság is hatékonyan alakítják mind az orosz bel-, mind a külpolitikát, az ország társadalmi, gazdasági életét nemcsak határokon belül, de a volt világhatalom érdekszférájában, vagy azon túl is. Az újjáalakult, gazdaságilag is megerősödött ország fejlődéséből tevőlegesen kiveszi részét a többször is megreformált FSzB, amelynek befolyása az orosz politikai elit körében, a gazdaságban, illetve fordítva is megfigyelhető. Az orosz polgári hírszerzés (SzVR) tevékenysége elérte "jogelődje" 1991 előtti színvonalát. Elsődleges feladata a gazdasági hírszerzés, de a tudományos és műszaki információszerzés is fontos területe maradt a szolgálatnak.

11.7. A nemzetbiztonsági szolgálatok és a terrorelhárítás²⁴

11.7.1. *A terrorizmus, mint a jövő legjelentősebb nemzetbiztonsági kihívása*

11.7.1.1. A nemzetbiztonságot érintő kihívások terén alapvető változásoknak lehettünk tanúi mind Európában, mind a fejlett világ más részein, ahol a bipoláris világrendszer felbomlása után a biztonság – korábban hegemon helyzetben lévő – katonai vonatkozását olyan új prioritások váltják fel, amelyek zömében politikai, gazdasági és szociális eredetűek. Az új biztonsági kihívások körében szokták megemlíteni a terrorizmust is, mely már a XX. század hatvanas éveinek végétől szervezett formában megjelent, a század végére pedig globális fenyegetéssé változott.

Viszonylag új jelenségnek mondható a multinacionális terrorszervezetek megjelenése, és az egyes földrajzilag távolabbi pontokon működő csoportok együttműködése.

- 11.7.1.2. Nehéz általános érvénnyel jellemezni a terrorista akciókat, mivel motivációjuk, elkövetési módozataik esetenként jelentős eltéréseket mutathatnak. Általában véve azonban közös jellemzőjük, hogy az akciókat a sokszor taláalomra kiválasztott áldozatok számára ismeretlen és lényegtelen – zömmel politikai és vallási – célok nevében követik el. A végrehajtott terrorcselekmény alapvető funkciója legtöbbször az, hogy a félelemkeltés és az akció által kiváltott rettegés eszközével a terrorszervezet által fontosnak ítélt kérdésre kívánja az adott ország politikai vezetésének és társadalmának figyelmét felhívni. A célországként általában megjelenő nyugati államok fejlett hírközlési rendszere, a demokráciákban természetes sajtószabadság pedig biztosítja a kívánt megfélemlítő hatásnak akár tömeges pánikká való fokozódását is. Az ezredforduló időszakában – a szervezett bűnözőkhöz hasonlóan – a terroristáknak is megjelent az új nemzedéke, mely a tudomány és a számítástechnika legújabb vívmányait, valamint az Internet-hálózat adta kommunikációs lehetőségeket használja fel a tervezett akciók előkészítésénél és végrehajtásánál.
- 11.7.1.3. Napjaink terrorfenyegetettségét tovább növeli az illegális fegyverkereskedelem, és a tömegpusztító (atom-, biológiai- és vegyi-) fegyverek terjedése (prolifерáció). Mindez megkönnyíti a terrorista csoportoknak a korszerű, esetenként tömegpusztító – egyenlőre vegyi – fegyverekhez való hozzájutását. Szintén a terrorista csoportoknak kedvez a nyugati demokráciákban jellemző szabadság, a határok könnyebb átjárhatósága.
- 11.7.1.4. A világ nagyobbik részében fellelhető szegénység, a helyi kilátástalan viszonyok, egyes etnikumok és vallási csoportok jogfosztott helyzete fokozhatja az ott élők fogékonyságát a terrorista csoportok által hirdetett eszmék iránt, melyek sokszor minden rossz forrásának a jólétben élő nyugati demokráciákat állítják be. Ez pedig felveti a demokratikus berendezkedéssel rendelkező fejlett ipari államok vezetői számára azt az alapvető dilemmát, hogy hogyan biztosítsák polgáraik biztonságát anélkül, hogy az oly nagy becsben tartott szabadságjogokat döntő módon korlátozni kényszerüljenek. A nemzetbiztonsági szolgálatok tevékenységének törvényi szabályozása körüli vitákban is döntő súllyal jelenik meg ez a kérdés.
- 11.7.1.5. A terrorizmus elleni küzdelemnek külpolitikai, katonai, gazdasági, pénzügyi, közbiztonsági, környezetvédelmi, emberi jogi, stb. vonatkozásai is vannak. A terror-elhárítás részfeladatainak ellátása beépül az egyes állami szervek feladata közé, azok szerves részét képezi. A terrorizmus elleni fellépés területén a nemzetbiztonsági tevékenység – azaz a szolgálatoknak a rendőrséggel koordinált közreműködése – azonban kiemelt fontossággal rendelkezik, mert a terrorcselekmények előkészítésének leplezett jellegénél fogva ezen akcióknak az elhárítására más állami szerv eszközzrendszere az esetek döntő többségében elégtelen.
- 11.7.1.6. A terrorista akciók felderítése és elhárítása azonban – a cselekmény súlyos nemzetbiztonsági kockázata miatt – általában titkos eszközökkel, a titkosszolgálati jelleg leplezésével történik. A terrorcselekmények általi súlyos fenyegetés sem mentheti fel a szolgálatokat az alól, hogy tevékenységüket a nemzetbiztonsági munka – demokratikus viszonyok között elvárt – alapelveinek betartásával végezzék. Ezek az eszközalkalmazás törvényességének és engedélyhez kötöttségének, az alkalmazott eszköz szükségességének, célhoz kötöttségének,

- 11.7.1.7. A magyar nemzetbiztonsági szolgálatok feladatrendszerébe 1990-es megalakulásuktól kezdve beletartozott a terrorcselekmények (Btk. 261. §) felderítése, megelőzése és elhárítása. A különleges titkosszolgálati eszközök és módszerek engedélyezésének átmeneti szabályozásáról szóló 1990. évi X. törvény 2. § (d) bekezdése az állam elleni bűncselekmények felsorolásánál nevesítette a terrorcselekményt, mint olyan eseményt, melynek veszélye esetén az akkor megszervezett nemzetbiztonsági szolgálatok jogosultak titkosszolgálati eszközök igénybevételére. Ennek a törvénynek a felhatalmazásával a nemzetbiztonsági feladatok ellátásának átmeneti szabályozásáról szóló 26/1990. (II. 14.) MT rendelet a terrorelhárítás feladatát a 2. §. (1) bekezdés c) pontja konkrétan a nemzetbiztonsági szolgálatok feladatkörébe utalta. Ugyanezen paragrafus (6) bekezdése azonban arról is rendelkezik, hogy a szolgálatok személyes szabadságot korlátozó intézkedést nem alkalmazhatnak, ami azt is jelenti, hogy terrorelhárítás területén a szolgálatoknak együtt kell működniük a kényszerítő intézkedések megtételére feljogosított rendőrséggel és más rendvédelmi szervekkel.
- 11.7.1.8. A rendszerváltás időszakában megszületett, terror-elhárítási feladatokat érintő jogszabályok felidézése annál is inkább indokolt, mert a bipoláris világrend felbomlásakor számos európai országban élesen vetődött fel a kérdés: a terrorcselekmények a rendőrség vagy a titkosszolgálatok kompetenciájába tartoznak-e. Klasszikus titkosszolgálati feladat alatt ugyanis korábban kizárólag a politikai, katonai és gazdasági hírszerzést és elhárítást értették. Ebbe körbe pedig elsősorban a kormányzati döntésekhez szükséges és az ellenérdekelt államokra vonatkozó bizalmas kormányzati és hadászati információk megszerzése, valamint az ellenérdekelt államok szolgálatai ilyen irányú tevékenységének felderítése és elhárítása tartozott.
- 11.7.1.9. A Szovjetunió felbomlásával, az éles katonai szembenállás megszűntével azonban a nyugati nemzetbiztonsági szolgálatok némiképp identitászavarba kerültek. Természetesen komolyan senki nem gondolta, hogy működésük feleslegessé válhatna, ám a költségvetési támogatás nagyságának megőrzése érdekében olyan új működési területek után kellett nézniük, mely az adott állam társadalmá felé is kellő módon igazolja a szolgálatok létének és anyagi támogatottságának létjogosultságát.
- 11.7.1.10. Ezek az „új feladat” volt az ún. új kihívások elleni fellépés, azaz a terror-elhárítás, a kábítószer- és illegális fegyverkereskedelmet, valamint embercsempészetet bonyolító nemzetközi szervezett bűnözés akcióinak felderítése, megelőzése. A terrorelhárítás kompetenciája körül kialakult vita néhány nyugat-európai országban erős súrlódásokhoz vezetett a szolgálatok és a rendőrség között. Például az angol belbiztonsági szolgálat, a Security Service (korábbi nevén MI5) sikeresen vonta magához a Scotland Yard szervezetétől a terrorelhárítás feladatát.
- 11.7.2. *Az Információs Hivatal szerepe, feladatai a terrorelhárításban*
- 11.7.2.1. A Nbtv megfogalmazása szerint „az Információs Hivatal (IH) elsődleges feladata, hogy megszerezze, elemezze, értékelje és továbbítsa a kormányzati döntésekhez szükséges, külföldre vonatkozó, illetőleg külföldi eredetű, a nemzet biztonsága érdekében hasznosítható információkat, továbbá, hogy a Magyar Köztársaság érdekeinek érvényesítését szolgáló tevékenységet folytasson.” A Nbtv. 4. § c) pontjában a törvény már

konkrétan nevesíti a terrrorszervezetekről történő információgyűjtés feladatát az IH számára. A terrorcselekmények megtervezése döntő többségében külföldi állam területén történik, ez pedig alapvető feladatokat állít a magyar hírszerző apparátus elé, hogy a Magyar Köztársaság ellen tervezett terrorcselekmények lehetőleg már az előkészítő fázisban leleplezésre kerüljenek.

11.7.2.2. A bekezdés elején idézett megfogalmazás kettős feladatot fogalmaz meg a hírszerzés számára. Egyrészt megfelelő információkkal kell ellátnia a terrorelhárításban elsősorban illetékes belföldi szolgálatokat (NBH, KBH) és közvetlen terrorveszélyeztettség esetén értesítenie kell a bűnüldöző szerveket (azaz a rendőrséget, a határőrséget, illetőleg védett személy vagy objektum közvetlen fenyegetettsége esetén Köztársasági Őrezred). Másrészt, ha az adott ügy megkívánja – a kockázati tényezők mérlegelése mellett – operatív módszerekkel beavatkozhat a nemzetbiztonságot külföldről fenyegető veszély elhárítása érdekében.

11.7.2.3. A terrrorszervezetek ellen folytatott külföldi hírszerzés teljesen új kihívások elé állította a hírszerző apparátusokat világszerte. A klasszikus hírszerző tevékenység – azaz a politikai-katonai-gazdasági információszerzés – technikái ezen a területen igen kis hatáskörrel alkalmazhatóak. A terrorista csoportok etnikailag legtöbbször zárt közösséget alkotnak, így az ebből a körből származó információk megszerzése felettébb problematikus. A kérdés másik oldala pedig nyilván egy ilyen akció biztonsági kockázatait érinti. A klasszikus hírszerzés területén történő lelepleződés diplomáciai (kiutasítások) és büntetőjogi konzekvenciákkal vonhat maga után. Egy terrorista szervezetben az informátor dekonspirálódása ennél általában tragikusabb következménnyel jár. Az IH további feladata a kormányzati tevékenység szempontjából fontos, külföldön lévő magyar szervek, intézmények és létesítmények biztonsági védelme.

11.7.2.4. A hírszerzés terror-elhárítási feladataihoz kapcsolódik az egyes terrorista szervezetek és a terrorizmust támogató államok kapcsolatrendszerének feltérképezése. Az elmúlt évtizedben több államról (többek között Líbiáról, Szudánról, Afganisztánról) bebizonyosodott, hogy támogatást nyújt, vagy esetenként a háttérből irányít terrorista szervezeteket. E jelenség természetesen már évtizedek óta aktuális kérdéssé teszi a terrorista szervezetek, és az őket támogató államok elleni nemzetközi együttműködés szükségességét, mely megnyilvánulhat nyílt katonai formában (afganisztáni hadműveletek), de éppúgy leplezettebb, hírszerzési együttműködésben is. Ugyanakkor látni kell azt is, hogy az államok nemzetbiztonsági szolgálatainak együttműködése zömmel kétoldalú együttműködésekre épül, leginkább a kölcsönös előnyök elvére építve. Minden állam természetesen félti a saját kiépített hírszolgálatát és informátorait, melyeket a legkisebb kiszivárgott információ dekonspirálhat (és esetenként életveszélybe sodorhat).

11.7.2.5. Abban mindenesetre bízni lehet, hogy mivel a terrorizmus globális fenyegetést jelent a világ valamennyi demokratikus állama számára, a kormányzatok a hírszerzés terén is bővíteni fogják a terrorcselekmények megelőzését szolgáló együttműködésüket. Az már most is megfigyelhető, hogy az EU növekvő részvétele a terrorizmus, a szervezett bűnözés és a kábítószer-csempészet elleni harcban a hírszerző szervek között az információ megosztás növekedéséhez vezetett.

11.7.3. *A Katonai Felderítő Hivatal szerepe, feladatai a terrorelhárításban*

11.7.3.1. A KFH a Magyar Köztársaság katonai felderítő szolgálata, mely békeidőben a kormányzati hírigényeket és a Honvéd Vezérkar hadászati munkájához szükséges információkat szerez be, munkáját – hasonlóan az IH-hoz – alapvetően az ország határain kívül, külföldi irányultsággal

folytatja, de ha ez szükségessé válik, hazai területen is működhet. A KFH-t az Nbtv. a 6. § d) pontja hatalmazza fel arra, hogy információkat gyűjtsön a fegyveres erők biztonságát veszélyeztető terrorszervezetekről.

11.7.3.2. A terrorcselekmények felfedése érdekében végzett hírszerző tevékenységet sok esetben nem lehet elválasztani polgári és katonai szempontok szerint, hiszen a terrorszervezetek sem ilyen elhatárolódás szerint tervezik és hajtják végre akciójukat. Példaként lehetne hozni a szeptember 11-i amerikai célpontok ellen végrehajtott terrortámadást, melynél a terrorszervezet akciótervében egyaránt szerepelt polgári (World Trade Center) és katonai (Pentagon) objektum. Nyilvánvaló, hogy a szolgálatok feladatrendszerében sok esetben párhuzamosan megjelenő terror-elhárítással kapcsolatos teendők csakis szoros együttműködéssel és koordinációval oldható meg eredményesen. Hasonlóan az IH NBH-felé meglévő kötelezettségéhez, a KFH-nak is azonnal továbbítani kell minden olyan információt a Katonai Biztonsági Hivatal (KBH) felé, mely összefüggésbe hozható a Honvédelmi Minisztérium, illetve a Magyar Honvédség szerveinek terrorveszélyeztetettségével. Az adott terrorcselekmény felderítése a nyomozás elrendeléséig katonai vonatkozások felmerülése esetén kizárólag a KBH hatáskörébe tartozik.

11.7.3.3. A magyar katonai hírszerzés működésében is új fejezetet nyitott a NATO-tagság elnyerése, melynek folytán a KFH is nagyobb támogatottsággal, és szélesebb vertikummal végezheti feladatait. A szövetségen belül az egész felderítő részleg egységes szakmai irányítás alatt áll, a beérkezett hírszerzési adatok és információk adaptálása, összevetése és a döntéshozók számára történő előkészítése a Nemzetközi Katonai Törzs szervezetébe tartozó Hírszerző Osztály (Intelligence Division) feladata. Ez az osztály koordinálja az egyes tagállamok hírszerző szolgálatainak a Szövetség érdekében folytatott tevékenységét.

11.7.3.4. Évente két alkalommal ülésezik a NATO Hírszerzési Fóruma (NATO Intelligence Board), melyben az egyes országok katonai hírszerzéseinek vezetői tanácskoznak. Természetesen a szövetségen belüli hírszerzési koordináció elsősorban a tagállamok nemzeti felderítése által megszerzett hadműveleti, harcászati információkat fogja össze és osztja el. Azonban a NATO hírszerzési együttműködési dokumentumaiban is megjelentek már az új biztonsági kihívások kezelésének kérdései. Természetesen a terrorszervezetek elleni ütközetet nem lehet kizárólag kémműholdakkal megvívni (bár a kiképző bázisoknak, az ott folyó tevékenység pontos feltérképezésének is nagy jelentősége van), a terrorizmus elleni küzdelem a katonai hírszerzés vonalán – kiváltképp a terrorizmust támogató államokkal szemben – ennél jóval komplexebb eszközöket igényel.

11.7.3.5. A magyar nemzetbiztonság szempontjából feltétlenül jelentős tényező – és itt nem csak a katonai vonatkozásokra kell gondolni – hogy a NATO-tagsággal párhuzamosan Magyarország kapcsolódhatott egy olyan információs rendszerhez, melybe a jelentéseket zömmel az igen jelentős technikai, személyi, anyagi feltételekkel rendelkező amerikai, brit, francia és német hírszerző szolgálatok szállítják. Persze a közös hírszerzéssel kapcsolatban feltétlenül fontos különbséget tenni elsődleges hírszerzési adatok – ügynöki jelentések, lehallgatott telefonbeszélgetések, műholdfelvételek – és az azokra épülő elemzések között. A nemzeti hírszerző szervek természetesen szívesebben adnak ki elemzéseket és értékeléseket, mint primer jelentéseket, hiszen például egy iraki terrorista kiképzőtáborról szóló ügynöki jelentés nyers továbbítása könnyen életveszélybe sodorhatná az információ forrását. Néha még az ügynökjelentésekre épülő elemzések is nagyon kényes anyagnak számítanak, ugyanis ha egy kormány alaposan tanulmányoz egy másik

kormánytól származó és nem kellően „fertőtlenített” (azaz az információ forrására utaló adatoktól megtisztított) jelentést, esetleg bepillantást nyerhet annak hírszerzési kapacitásába.

11.8. Az 1990 óta megváltozott szerkezetű és súlyozású biztonsági kihívások mind nagyobb mértékben a titkosszolgálati tevékenységek, illetékességek körébe tartoznak.

11.9. A régi kihívások egy része és az új kihívások nagy része a nemzetbiztonsági szolgálatok készségét, lehetőségeit, módszereit igénylik, egyrészt a kihívások kiszámíthatatlan jellege miatt, másrészt a nemzetközi együttműködést megvalósító partner titkosszolgálatok miatt is. A nemzetbiztonsági szolgálatoknak a szerepe a biztonsági kihívások szerkezete és jellege megváltozásának, arányeltolódásának alább kiemelt főbb jellemzői alapján meghatározóbb, mivel a hagyományos veszélyek helyét mindinkább a nemzetbiztonsági szolgálatok illetékességébe tartozó biztonsági kockázatok veszik át²⁵:

11.9.1. kiszámíthatatlanok és beláthatatlanok

11.9.2. jelentős részük a normál, hétköznapi, polgári, bel- és külföldi folyamatokhoz, ügymenetekhez, érdekviszonyokhoz kapcsolódik, ezeken keresztül, ezek többszörös fedésével jelenik meg. A közvetlen érdekviszonyok, motivációk általában nem érzékelhetők közvetlenül és lappangóak illetve rejtőzködők.

11.9.3. földrészeket, országokat átfogóan nemzetközi ügyek

11.9.4. igen magas intelligencia- és tudásszinten jól kidolgozottak, előkészítették és szervezettek

11.9.5. általában igen széles társadalmi és embercsoportokat foghatnak át: politikai, köz- és államigazgatási, védelmi, gazdasági-pénzügyi-banki, gazdasági társasági, kutatási, oktatási, kulturális, vallási, etnikai, szakmai, alvilági, stb.

11.9.6. jelentős tőkefinanszírozással, háttérrel rendelkeznek, így a leghatékonyabb és legkorszerűbb tervezési, szervezési, technikai, végrehajtási és ellenőrzési módszerekkel, eszközökkel és szakemberekkel dolgozhatnak, ideértve a titkosszolgálati eszközöket és módszereket is. Veszélyességük politikailag, társadalmilag, gazdaságilag igen jelentős.

11.9.7. kezelésük (több)diplomás, (több)nyelv ismeretével rendelkező, speciális és nagy tapasztalatú szakértőket, titkosszolgálati módszereket és eszközöket valamint jelentős ráfordítást igényelnek rövid, közép és hosszútávon is.

11.9.8. az ügyek megfelelő feldolgozása hónapokat, sőt éveket is igénybe vehet

11.9.9. nemzetközi együttműködést igényelnek

11.9.10. előrejelző és megelőző szervezést igényel az ország biztonsága, ami hatékony valamint széleskörű információszerzést, feldolgozást, hasznosítást igényel

11.9.11. A nemzetbiztonsági szolgálatok egymás közötti, a magyar védelmi struktúrán belüli valamint a nemzetközi munkamegosztásban résztvevőkkel kapcsolatos viszonyában is az egyik legfontosabb szempont a belátható és a kevésbé belátható biztonsági kihívásoknak, valamint ezek prognosztizálható, dinamikus változásainak megfelelő, igen rugalmasan, gyorsan és jól szervezhető, reagáló, operatív működés, együttműködés minden érintett szervezettel és azok munkatársaival

11.10. A kihívások, veszélyforrások hatásainak utókezelése helyett a **megelőzésre** kell a hangsúlyt fektetni, ami elsősorban a nemzetbiztonsági szolgálatokkal érhető el legcélszerűbben.

12. A hírszerzés, felderítés kettős célja, szerepe a megelőzésben, az ellenőrzésben: védelmi és érdekérvényesítési

12.1. A rendszerelvű világban, a nemzetközi szövetségekben-együttműködésekben, a nemzetállamokban, a cégekben-intézményekben, a családokban, az egyes emberek életében zajló folyamatok, események nagy része általában kiszámítható, tervezhető. Viszont van a folyamatoknak, eseményeknek egy kisebb, de közel sem elhanyagolható része, amelyeknek a kimenetele, végeredménye többváltozós vagy teljesen bizonytalan. Tudjuk, hogy a különböző rendszerek számára a stabilitás, az

egyensúly, a kiszámíthatóság, a biztonság igen fontos, mivel ez jelentheti az életképességet, a működőképességet, az eredményességet. A folyamatok, tevékenységek, események prognosztizálhatóságának egyetlen eszköze a megfelelő **megelőzés**, előkészítés és ellenőrzés. A megelőzés, előkészítés és ellenőrzés a megfelelő információkon és ezek megfelelő feldolgozásán alapul. Az információkhoz pedig az információ észlelés-gyűjtés-szerzés, a hírszerzés illetve felderítés segítségével lehet hozzájutni.

- 12.2. A titkosszolgálati tevékenységnek és ezen belül a hírszerzésnek illetve a felderítésnek a szerepe, célja, végeredménye kettős. Egyrészt **védelmi**, másrészt **érdekérvényesítési**.
- 12.3. Ezt a kettős szerepet célt a Magyar Nemzetbiztonsági Szolgálatokról szóló törvénynek az Információs Hivatal tevékenységéről szóló egyik pontja is jól példázza: *„megszerzi, elemzi, értékeli és továbbítja a kormányzati döntésekhez szükséges, a külföldre vonatkozó, illetőleg külföldi eredetű, a nemzet biztonsága érdekében hasznosítható információkat, továbbá a Magyar Köztársaság érdekeinek érvényesítését szolgáló tevékenységet folytat”*. A tevékenység első része védelemről, míg az utolsó mondatrész már érdekérvényesítésről szól.
- 12.4. A tárgyilagosság érdekében tudnunk kell, hogy az információszerzésnek, a hírszerzésnek illetve a felderítésnek az eszközei, megoldásai, technológiai részben jogszerűek, legálisak. Másrészt nem jogszerűek, illegálisak. A jogszerűség vizsgálható egyes nemzetállamokon belül, a nemzetállamok törvényei alapján. Vizsgálható egy nemzetközi szövetségen belül, a szövetségi szabályozások szerint. Viszont vizsgálható a különböző nemzetállamok és különböző nemzetközi szövetségek eltérő törvényei, szabályozásai szerint is, kiemelten az ellenséges illetve ellenérdekelt országokat. Ez utóbbi esetben nagyobb valószínűséggel lehet találkozni törvénytelen, szabálytalan, illegális információszerzési tevékenységgel. Ez jelenti a hírszerzés kockázatát és egyben művészetét is, különösen a nem nyilvános illetve a nem nyílt információk tekintetében!
- 12.5. *A hírszerzés védelmi elemének hiányosságai az USA 2001.09.11.-es terrortámadásához kapcsolódóan*²⁶
 - 12.5.1. Több, mint 15 évvel ezelőtt 2001. szeptember 11-én 19 terrorista négy repülőgépet tértített el az Egyesült Államokban. Mindannyian hivatalos vízummal érkeztek az országba, és mint később kiderült az al-Kaida terrorszervezet tagjaiként egy cél lebegett szemük előtt: végrehajtani azt az öngyilkos merényletet, amelynek során több mint 3000 ártatlan ember vesztette életét.
 - 12.5.2. Hogyan történhetett meg ez a terrortámadás? Tudott-e a kormány a készülő eseményekről, ha tudott, akkor mikortól és mit tett a rendelkezésre álló információkkal? Mit kellett volna megtenni a támadás elkerülése érdekében? Milyen tanulságokkal szolgál számunkra a tények feltárására létrehozott bizottság munkája?
 - 12.5.3. A fenti kérdések „hivatalos” megválaszolására az amerikai elnök és Kongresszus életre hívta az Egyesült Államok Ellen Elkövetett Terrorista Támadások Nemzeti Bizottságát (The National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States).
 - 12.5.4. A XX. század utolsó évtizede a világpolitikai eseményeket illetően viszonylagos nyugalomban telt el, jól lehet bizonyos helyi háborúk (Öböl, Balkán) már jelezték azt, hogy a bipoláris világrend megszűntével a nemzetközi rendszer formálódik, keresi új helyét.
 - 12.5.5. *Az évtized első felében* biztonságpolitikai szempontból meghatározásra kerültek azok a kockázatok, veszélyek és kihívások, amelyek közül *az Egyesült Államok számára a terrorizmus még mindig csak egy veszély volt a sok lehetséges közül*, de korántsem vezette a nemzeti biztonság megóvása érdekében összeállított listát.
 - 12.5.6. Az 1998 augusztusában Kenyában és Tanzániában az amerikai követségek felrobbantásakor már 257 halálos áldozat és több ezer sérült volt az al-Kaida

„számlájára” írható, amelyre reagálva Clinton először rendelt el fegyveres akciót annak afganisztáni és szudáni kiképző bázisai ellen. William Cohen akkori amerikai védelmi miniszter a támadások kapcsán elmondta, hogy *„ bár azok nem oldják meg a problémát, ugyanakkor egyértelmű üzenetet hordoznak a terroristák számára”*.

- 12.5.7. A fenti előzmények után következett be a 2001. szeptember 11-ei támadás, amelyről szinte azonnal értesült a világ közvéleménye és a nemzetek nagy része szinte „egy emberként” állt ki az amerikai nép mellett. A terrorakciót követő időszakban az amerikai társadalom az áldozatok gyászolásával és a támadásra adandó válasz mikéntjével volt elfoglalva, amely utóbbi irányítójaként Bush elnök a nemzet teljes támogatását magáénak tudta.
- 12.5.8. 2001.09.11.-es terrortámadás és tragédia kivizsgálásra a Fehér Ház bejelentette, hogy *két olyan bizottságot fognak felállítani, amelyekbe külön-külön a Szenátus és a Fehér Ház (továbbiakban: Közös Bizottság) delegál elsősorban nemzetbiztonsági szakembereket, és amelyek munkájuk végeztével közös jelentést adnak ki.* Ugyanakkor az áldozatok családjai egyre határozottabban követelték egy olyan bizottság felállítását is, *amely rendelkezik olyan valós hatalommal és presztízzsel*, amely lehetővé teszi a támadások előzményeinek lehető legteljesebb feltárását és széleskörű publikálását.
- 12.5.9. A Közös Bizottság egy évet kapott feladatának elvégzésére, amelyhez az átlagosnál nyilvánvalóan nagyobb vehemenciával láttak neki. Ekkor még nagyon úgy tűnt, hogy az általuk végzett vizsgálat eredményei nem jutnak túl a nemzetbiztonságban érintett szervezeteken, azonban egyre több olyan bizonyíték látott napvilágot, amely szerint a kormányzat illetékes szervezetei komoly hibákat követtek el, így egyre inkább szükségessé vált egy sokkal mélyrehatóbb és szélesebb körű vizsgálat végrehajtása.
- 12.5.10. 2002 szeptemberében – egy évvel a támadás után – a kormányzat belátta, hogy mindenképpen szükséges a vizsgálat kiterjesztése, hiszen az egyrészt nem fogja elvonni az amerikaiak figyelmét a terror elleni háborútól, másrészt ezzel eleget tesz a növekvő társadalmi nyomásnak is.
- 12.5.11. 2002. november 15-én a Fehér Ház és a Kongresszus megegyezett egy tíz fős – páronként öt-öt delegáltból álló – bizottság felállításában, amely tevékenységét 18 hónapon át végezheti.
- 12.5.12. A Bizottsággal szemben támasztott követelmények hatalmas súllyal nehezedtek a tagok vállára: nevezetesen, hogy olyan vizsgálatot bonyolítsanak le, amelynek eredményei egyértelműek és vitathatatlanok, ezáltal lehetővé teszik az elkövetett hibákkal való szembenézést és a későbbiek során foganatosítandó intézkedések alapjául is szolgálnak. Hasonlóan nagy volumenű vizsgálatra az USA történetében a terrortámadásokat megelőzően csak két alkalommal került sor: a Pearl Harbor elleni japán támadás és John F. Kennedy amerikai elnök meggyilkolása után.
- 12.5.13. A 9/11 Bizottság munkáját a korábban már említett Közös Bizottság által kiadott eredmények elemzésével kezdte meg, amelyek bár nemzetbiztonsági okok miatt erősen cenzúrázott formában láttak napvilágot 2002 decemberében, mégis fontos információkat tartalmaztak arról, hogy azok a szervezetek, *amelyek a terrorista fenyegetettség felmérésével voltak megbízva, tevékenységüket illetően rendkívül nagy zűrzavarról, alkalmatlanságról, illetéktelenségről és elégtelen munkavégzésről tettek tanúbizonyságot.* Például 2001. szeptember 11-e előtt az FBI csupán tíz taktikai és egy stratégiai elemzőt foglalkoztatott az al-Kaida akcióinak feltérképezésére, akik közül az utóbbi csak a külföldi amerikai érdekeltségek elleni támadásokra koncentrált.
- 12.5.14. A fenti időszakban a CIA terrorizmus ellenes központjában csupán csak öt személynek volt hasonló feladata. A többi hírszerzési és nemzetbiztonsági ügynökség is rendelkezett bizonyos személyi állománnyal, *azonban az ügynökségek között nem alakult ki olyan mechanizmus, amely lehetővé tette*

volna a meglévő információk kicserélését és más szemszögből történő elemzését, hiszen amíg egy információ az egyik hivatal számára jelentéktelen lehetett, addig az a másik számára kritikus jelentőséggel bírhatott. Hasonlóan jelentős gondot okozott az is, hogy a különböző szervezetek jogi szempontból más-más eljárás módokat követtek, különösen szembeűnő volt ez az FBI esetében, amely a potenciális elkövetők megfigyelésekor folyamatosan alkotmányossági „falakba” ütközött. A fenti problémákat még tovább tetézte az is, hogy *a kormány nem volt képes arra, hogy meg tudja állapítani: mit tudjon és mit ne* – magyarán, hogy *mire és milyen részletességgel kíváncsi?*

- 12.5.15. Összefoglalva tehát, a Közös Bizottság megállapította, hogy „az ügyben érintett szervezetek, számos ok miatt, kudarcot vallottak a rendelkezésre álló, szignifikáns személyi és szervezeti információk összekovácsolásában.” A jelentés ugyanakkor nem nevezett meg konkrét személyeket a mulasztásokat illetően, ahogy nem tett említést a Kongresszus esetleges felelősségéről sem, amely a 90-es évek közepéig csökkentette a hírszerzési tevékenységekre szánt forrásokat.
- 12.5.16. A Közös Bizottság javaslatot tett egy új, kabinet-szintű pozíció: a nemzeti hírszerzés igazgatói posztjának létrehozására, amely átveszi a CIA igazgatójának eddigi feladatát: egy olyan koherens és hatékony stratégia kidolgozását a terrorizmus ellen bel- és külföldön egyaránt, amely magában foglalja az összes illetékes kormányzati szervet és az újonnan létrejött Belbiztonsági Hivatalt is.
- 12.5.17. Míg a Szenátus és a Fehér Ház által létrehozott Közös Bizottság a hírszerzés és a nemzetbiztonság területein elkövetett hibákkal és az ott felmerülő hiányosságokkal foglalkozott, addig a *9/11 Bizottság feladata a 2001. szeptember 11-én bekövetkezett támadás előkészítésének és lebonyolításának teljes körű vizsgálata és annak feltérképezése volt, hogy milyen módon akadályozhatóak meg hasonló cselekmények a jövőben.*
- 12.5.18. A fenti kérdések megválaszolására nyolc munkacsoportot hoztak létre a következő felosztásban:
- 12.5.18.1. Az al-Kaida és a merénylet megszervezése,
 - 12.5.18.2. Hírszerzési források, elemzés és menedzsment (ide tartozott még a pénzügyi források allokációja és felügyelete),
 - 12.5.18.3. Nemzetközi terrorista-ellenes politikák vizsgálata, ezzel összefüggésben azon államok, amelyek rejtekhelyet biztosítottak vagy ajánlottak a terroristák számára,
 - 12.5.18.4. A terroristák pénzügyi támogatása,
 - 12.5.18.5. Határbiztonság és külföldi látogatók,
 - 12.5.18.6. Az USA-n belüli jogalkalmazás és hírszerzési adatok gyűjtése,
 - 12.5.18.7. Kereskedelmi és szállítmányozási repülés, ezzel összefüggésben a négy gépeltérítés körülményeinek vizsgálata,
 - 12.5.18.8. Azonnali válaszadás támadások esetén nemzeti, állami és helyi szinteken, ezzel összefüggésben a kormányok mandátumain átívelő intézkedések feltérképezése.
- 12.5.19. A vizsgálatokat ily módon közel 80 fős stáb végezte, amelyben állami szakértők ugyanúgy helyett kaptak, mint független szakemberek. A Bizottság munkája során 15 millió dollárt költött el, és több mint ezer embert hallgatott meg 10 különböző országban.
- 12.5.20. A vizsgálat által lefogott terület nagyságát jól jellemezte, hogy abban átvilágították a Fehér Háztól kezdve a Bevándorlási Hivatalt. Ez egyben azt is jelentette, hogy bürokratikus faktor, illetve a különböző szervezetek ellenállása mind-mind megnehezítették a munkát. A korábban már említett hasonló nagyságú ügyektől eltérően most először nyilvánosan és folyamatosan közzétették a vizsgálati eredményeket, nem

- utolsósorban azért, hogy a közvélemény kérdéseit is fel tudják használni a meghallgatásoknál és a konkrét ügydarabok vizsgálatánál.
- 12.5.21. A ügy előrehaladtával a *korábbi Közös Bizottság megállapításai még kifinomultabb formát öltöttek*, így például a repülőtéri biztonság tekintetében kiderült, hogy annak hatékonysága a támadást megelőzően még a 10%-ot sem érte el, a biztonsági személyzet felkészültsége alacsony volt. A Szövetségi Repülésügyi Hivatal is évtizedeken keresztül hibázott abban, hogy a legfontosabb fenyegetésnek a robbanóanyagokat tekintette és a rangsorban nem foglaltak el fontos helyet a különböző szűrő- és vágófegyverek és alkalmatlanságok.
- 12.5.22. A vizsgálat során *megkérdőjeleződött a NORAD, az Észak-Amerikai Légtérvédelmi Parancsnokság hatékony tevékenysége is*, hiszen az első F-16-os vadászgép csak az első utasszállítónak a World Trade Centerbe történő becsapódása után 44 perccel szállt fel a virginai Langley légi bázisról. Igaz, hogy ezután még hét perc állt a pilóta rendelkezésére a Pentagon irányába tartó másik gép utolérésére és esetleges megsemmisítésére, azonban ez – ha csak a szükséges utasítások meglétét nézzük és eltekintünk a földrajzi távolságoktól – már lehetetlenné vált. A NORAD felkészültségére vagy inkább felkészületlenségére még jobban rávilágított az a tény, hogy a támadások előtt öt hónappal egy olyan hadgyakorlatot bonyolított le, amelyben az elképzelések szerint terroristák a Pentagonnak vezetik gépüket.
- 12.5.23. A pénzügyi kérdések vonatkozásában megállapították, hogy bár George Tenet, a CIA igazgatója 1998 decemberében minden alárendeltet felszólított, amely szerint: mivel az USA hadban áll, a pénz nem lehet akadálya a hatékony felderítésnek. Ezt azonban nem vették elég komolyan az érintettek, amit az is elősegített, hogy e tekintetben a források stratégiai szintű menedzsmentje hiányzott.
- 12.5.24. Bár 2001 májusában az amerikai hírszerzésnél már voltak szignifikáns információk egy esetlegesen készülő támadásról – repülőgép eltérítésről vagy amerikai diplomáciai érdekeltségek elfoglalásáról volt szó – azonban annak célját elsősorban a börtönökben raboskodó más terroristák kiszabadítása érdekében vélték végrehajtani. Ez esetben a kormányzat csak általános veszélyfelhívást adott közre, ugyanis a hírszerzésnek nem voltak megbízható adatai arról, hogy a támadás hol fog bekövetkezni.
- 12.5.25. A Bizottság jelentése szerint az USA-nak volt hírszerzési információja arról, hogy a terroristák esetleg repülőgépeket használnának fegyverként egy támadás végrehajtására, azonban a CIA Terrorista Ellenés Központja „nem elemezte hogyan lehetséges egy eltérített utasszállító vagy más robbanóanyaggal megrakodott repülőgépet fegyverként felhasználni. Ha és amennyiben ez megtörtént volna, akkor egy öngyilkos terrorista megtalálása, aki képes ilyen gépek vezetésére – egyből szembeötlött volna.” Nyilvánvaló, hogy ez esetben a potenciális „jelöltek” kiszűrésére bevezetett szabályok elegendőnek kellett volna, hogy bizonyuljanak a támadás elkerülésének érdekében.
- 12.5.26. A vizsgálat egyik másik központi kérdése az volt, hogy a kormányzat tudott-e a készülő merényletekről, és ha igen, akkor mit tett ellene? 2004. nyarán a 9/11 Bizottság tagjai szenátusi meghallgatások sorozatán tették meg jelentésüket, amelynek eredményei még nagyobb súllyal jelentkeztek, hiszen Bush elnök korábbi stabil politikai előnye – amelyet nem kis mértékben a terrortámadások után tanúsított határozottságának köszönhetett – nagyon megcsappant, különösen az iraki háború miatt. A kérdés megválaszolására bekérték az ún. „napi elnöki jelentések” anyagait, amelyeket a kormány először „szigorúan titkos” minősítéssel látott el, majd azt – az egyre növekvő politikai és társadalmi nyomás miatt – feloldotta.

- 12.5.27. A napi jelentések közül a Bizottság különösen fontosnak tartotta a 2001. augusztus 6-ait, mivel abban a támadásokra több utalás is volt. A jelentésben foglaltak szerint „titkos, a külföldi kormányoktól és sajtó anyagokból származó információk szerint Bin Laden már 1997 óta merényleteket tervezett az USA területén”. Két külföldi hírszerzői forrás szerint létező fenyegetés volt, hogy a terrorista vezér „megtorlásokat tervez Washington ellen”, míg az FBI „olyan gyanús tevékenységek jeleit vélte felfedezni az országban, amelyek repülőgép-eltérítések vagy más akciók formájában” következhetnek be. Fontos ugyanakkor megjegyezni, hogy aznap az elnök Crawford (Texas állam) birtokán tartózkodott, amelyről nem utazott fel Washingtonba és semmilyen egyéb lépést sem tett, hiszen – ahogy azt Condoleezza Rice külügyminiszter a 2004-ben esedékes meghallgatásokon elmondta – meg volt győződve arról, hogy az illetékes kormányzati szervezetek már léptek az ügyben. Rice a későbbiek során azt is hozzátette, hogy a jelentés nem növelte annak lehetőségét, hogy „a terroristák repülőgépeket használnának rakétaként”.
- 12.5.28. A Bizottság végül vizsgálati eredményeit 2004. július 22-én egy 585 oldalas dokumentumban tette közzé, amely tizenhárom fejezetben tárgyalja a nemzetközi (elsősorban az USA ellen irányuló) terrorizmus tevékenységét, a támadás előkészítését és a várható fejleményeket. A kiadott dokumentum egyik legfontosabb erőssége az, hogy konkrét javaslatokat fogalmazott meg az Egyesült Államok kormánya számára a terrorizmus elleni harc stratégiai és taktikai jellegű feladataira.
- 12.5.29. Ma már látjuk, különösen a legutóbbi időszak eseményei tükrében, hogy a 2001. szeptember 11-ei támadás *a legnagyobb figyelmeztetés* volt azon események sorában, amelyek mögött egy olyan – aszimmetrikus hadviselést alkalmazó – ellenség húzódik meg, amely nem riad vissza semmilyen eszköz alkalmazásától, hogy elérje céljait. A kérdés napjainkban már talán nem is az, hogy vajon elkerülhetőek lettek volna a támadások vagy sem, hanem sokkal inkább az, hogy *az újonnan létrehozott szervezetek és alkalmazott eljárások elegendőek-e azoknak a hiányosságoknak a kiküszöbölésére, amelyek közvetve hozzájárulnak a terrorizmus elleni harc sikeréhez?* A tanulság tehát egyértelmű és világos: minden olyan erőfeszítésre szükség van a világ bármely részén, amely a legkisebb mértékben is hozzájárulhat bármiféle terrorcselekmény elkerüléséhez. A tét ugyanis rendkívül nagy: élet vagy halál!
- 12.5.30. *A legsúlyosabb figyelmeztetés az, hogy a világ legjelentősebb gazdasági, katonai, tudományos-technológiai, innovatív fölényrel rendelkező, csillagháborús fejlesztésekkel, rakétaelhárító űrfegyver rendszerrel, több száz milliárd dolláros védelmi költségvetéssel rendelkező országát néhány tucat, egyszerű, de végtelenül fanatikus ember, relatíve egyszerű ötlettel, nem túl költséges szervezéssel, az ellenőrzések és a védelem gyengeségeit, hibáit kihasználva megtámadja, több ezer ártatlan ember, polgári személy halálát, súlyos tragédiát okozva!*

13. A hírszerzés, felderítés kettős hatásterülete: diplomácia és hadművelet

- 13.1. A hírszerzés, felderítés igen sok szempont szerint kategorizálható, vizsgálható, mivel az életnek szinte minden területét átfogja, különösen, ha információ észlelésről, gyűjtésről, szerzésről beszélünk. A tanulmányomban a diplomáciai és a hadműveleti bontásban részletezem hangsúlyosabban. A két területet úgy is jellemezhetnénk, hogy a béke és a háború esetén mi a hírszerzés illetve elhárítás célja, szerepe. Viszont 1990 óta kialakult, hogy a béke és a háború között igen sok átmenet van, mint például: vita, viszály, veszély, konfliktus(kezelés), válság(reagálás), háború, békeműveletek, békekikényszerítés, békeépítés, békefenntartás, humanitárius segítségnyújtás. Ezek között vannak olyan állapotok, fázisok, amelyek polgári, civil tevékenységeket (is) igényelnek és vannak olyanok, amelyek már katonai tevékenységeket (is). A katonai tevékenységek egy része nem fegyveres, nem fegyverhasználaton alapuló harcászati tevékenység. A civil tevékenységeknél a

diplomácia a hangsúlyos terület, de ez a katonadiplomáciával együtt értendő, mivel ma már jelentős a civil-katonai átfedés, sőt mind markánsabb a civil-katonai együttműködés. Ugyanígy a katonai tevékenységeknél a hadműveleti a hangsúlyos szempont, amit a civil diplomácia is befolyásol. Sőt a civil-katonai együttműködéseknek a hadműveleti, harcászati tevékenységek során is megnőtt a jelentőségük. A hírszerzés és a felderítés fogalmak, tevékenységek egyrészt itt választhatók szét szelektívebben, mert a diplomácia területén inkább hírszerzésről, míg a hadműveleti, hadszíntéri területen felderítésről beszélhetünk. Másrészt ugyanekkor ez a példája hírszerzési és a felderítési tevékenység átfedésének is, hiszen nincs mindig hadszíntér és frontvonal, itt a szembenálló felek együtt, egymásba ágyazva vannak egy adott országban vagy térségben (lásd városi illetve aszimmetrikus hadviselés). A hírszerzésnek a diplomáciában illetve a felderítésnek a hadműveletekben betöltött szerepe, célja a diplomáciai és hadműveleti definíciókból egyértelműen levezethető, pozícionálható, mivel szinte minden folyamat és tevékenység-esemény illetékességüket átfogja, kíséri.

13.2. **Diplomácia**

13.2.1. A diplomácia átfogó értelemben az államfők, a kormányok, a nemzetközi kapcsolatok tartására létrehozott külügyi szakszervek (külügyminisztériumok, diplomáciai és konzuli képviseletek) vagy más különleges, megbízott állami szervek (ideiglenes vagy állandó missziók) hivatalos tevékenysége. A diplomácia rendeltetése: az adott állam külpolitikájának megvalósítása békés eszközökkel; az állam és polgárai jogainak, érdekeinek képviselete és védelme. A diplomáciai tevékenység fő formái és módszerei: tárgyalások folytatása, a diplomáciai rendezvények (kongresszusok, konferenciák, tanácskozások) eljárásainak és formáinak (egybehívás, napirend, hivatalos nyelv, szavazás stb.) meghatározása; az állam állandó vagy ideiglenes képviselete külföldön, s az ezzel kapcsolatos kormány szintű tárgyalások; részvétel a diplomáciai rendezvényeken; tevékenység a nemzetközi szervezetek keretében; nemzetközi szerződések, egyezmények, megállapodások előkészítése és megkötése; a diplomáciai levelezés (jegyzékek, memorandumok) lebonyolítása; a saját kormány külpolitikájának kifejtése a sajtóban; hivatalos nyilatkozatok nyilvánosságra hozatala fontos nemzetközi eseményekről; a nemzetközi jogi okmányok hivatalos kiadása. A diplomáciai testület az egy országba akkreditált diplomáciai képviseletek vezetőinek összessége. Idetartoznak a nagykövetek, a követek, az ügyvivők. Tágabb értelemben a diplomáciai testülethez számítják a képviseletek más tagjait is: a tanácsosokat, a titkárokat, az attasékat, a kereskedelmi képviseletek vezetőit s ezek helyetteseit, a katonai, légügyi és haditengerészeti attasékat s ezek segítőit, a különleges (gazdasági, kereskedelmi, közlekedési, sajtó, kultúr, stb.) tanácsosokat és attasékat, továbbá a diplomaták családtagjait. A diplomaták rendszerint diplomataigazolványt kapnak. A diplomáciai testület tagjai különleges diplomáciai mentességet és előjogokat élveznek. A diplomácia korunkban kiemelkedő szerepet játszik a nemzetközi biztonság és a stabilitás fenntartásában.²⁷

13.3. **Hadművelet**

13.3.1. A hadművelet a haditevékenység egyik formája; a csapatok cél, feladat, hely és idő szerint összehangolt ütközeteinek, harcainak, csapásainak összessége, amelyeket egyidejűleg vagy egymás után egységes elgondolás és terv alapján hadműveleti, hadműveleti-harcászati feladatok megoldása érdekében meghatározott területen, adott idő alatt hajtanak végre. A hadművelet tartalmát a hadműveleti cél, a haditevékenység térbeli kiterjedése és időtartama, a résztvevő erők és eszközök mennyisége, a haditevékenység fajtája, rendje és vezetése, kitűzött, illetve elért eredmények határozzák meg. Hadműveletet folytatnak: a szárazföldi csapatok seregtestei: a légvédelmi csapatok; a légi erők; a haditengerészet (flották, flottillák) és a légideszant csapatok. A hadművelet lehet: szintjétől függően hadászati, hadműveleti; a tevékenység célja alapján támadó

és védelmi; a résztvevő katonai szervezetek nagyságát tekintve hadsereg-, illetve hadtesthadművelet. Minden egyes hadműveletnek jellemzői vannak. Ezek közül a legfontosabbak: a hadműveletben résztvevő csapatok (erők) mennyisége, a működési sáv szélessége, a hadművelet időtartama. Támadó hadműveletben pedig ezeken kívül a támadás mélysége és üteme is. A hadműveletek tartalmát, előkészítésük és megvívásuk módjait lényeges mértékben befolyásolják: a háború politikai céljai, a megoldandó hadászati és hadműveleti feladatok jellege, az állam hadigazdasági lehetőségei, a saját és ellenséges csapatok harci lehetőségei, a hadszíntér fizikai-földrajzi sajátosságai, a vezetési rendszerek, a csatások (erők) erkölcsi-fizikai állapota, valamint felkészültségük színvonala.²⁸

- 13.3.2. A kétpólusú világrend felbomlása, 1990 után megjelent, katonai, de nem minden esetben fegyveres tevékenységet is igénylő válságreagáló illetve békeműveleteket is a katonai műveletekhez sorolom, mivel a hadműveleti tevékenységhez hasonló, de mégis eltérő jellegű felderítést igényelnek.

13.4. Az Információs Hivatal és a Katonai Felderítő Hivatal feladatai

- 13.4.1. Az előzőekhez kapcsolódóan a diplomáciai területen jellemző hírszerzés az IH feladatkörébe tartozik, míg a hadműveleti területen jellemző felderítés a KFH feladatkörébe. Ma már a két terület nem választható el pontosan, így az IH és a KFH is hozzájuthat diplomáciai és/vagy hadműveleti szempontból is fontos információkhoz, ami csak az együttműködésüket erősítheti. Ezt alátámasztandóan a Nemzetbiztonsági Szolgálatokról szóló törvényben a két Hivatal fő feladatai az alábbiak.

- 13.4.2. Információs Hivatal: *„megszerzi, elemzi, értékeli és továbbítja a kormányzati döntésekhez szükséges, a külföldre vonatkozó, illetőleg külföldi eredetű, a nemzet biztonsága érdekében hasznosítható információkat, továbbá a Magyar Köztársaság érdekeinek érvényesítését szolgáló tevékenységet folytat.... felderíti a Magyar Köztársaság szuverenitását, politikai, gazdasági vagy más fontos érdekét sértő vagy veszélyeztető külföldi titkosszolgálati törekvéseket és tevékenységet”*

- 13.4.3. Katonai Felderítő Hivatal: *„megszerzi, elemzi és továbbítja a kormányzati döntésekhez szükséges, a külföldre vonatkozó, illetőleg külföldi eredetű, a biztonságpolitika katonai elemét érintő katonapolitikai, hadiipari és katonai információkat... felfedi a Magyar Köztársaság ellen irányuló, támadó szándékra utaló törekvéseket”²⁹*

14. Megelőző diplomácia, válságkezelés, békekikényszerítés, béketeremtés, békefenntartás az ENSZ és a NATO értelmezésében, amit az EU is alkalmaz³⁰

- 14.1. Alapvetően és általában nem háborús katonai műveletek.
- 14.2. Az Egyesült Nemzetek Szervezete megalakulásától kezdve (1945) a béke és a biztonság fenntartásának és megőrzésének kérdéseire összpontosított. A probléma kezelésére 1992. 01. 30.-án a Biztonsági Tanács Boutros Ghali főtitkárt bízta meg a kérdés vizsgálatával és a megoldási változatok kidolgozásával. Az ENSZ főtitkár által 1992-ben írt dokumentum alapján a békeműveletek fajtái a következők:
- 14.3. **A megelőző (preventív) diplomácia** olyan tevékenység, amelynek célja, hogy megakadályozza a felek közötti viták keletkezését és megakadályozza, hogy a meglévő viták konfliktusba csapjanak át, valamint korlátozza a konfliktus kiszélesedését. A megelőző diplomácia eszközei lehetnek: a partnerség, az együttműködés, a párbeszéd; a bizalomgerjesztő rendszabályok; a korai előrejelző rendszerek; a formális ténymegállapítások, amelyek a Biztonsági Tanács ülésein hangzanak el; az erődemonstráció és egyéb lehetőségek.
- 14.4. **A béketeremtés (Peacemaking)** olyan tevékenység, melynek célja, hogy megakadályozza a felek közötti viták keletkezését, megakadályozza a meglévő válságok konfliktusba történő átcsapását, és korlátozza a konfliktus kiszélesedését. Eszközei lehetnek: a gazdasági és kereskedelmi blokádnak; a politikai, diplomáciai,

gazdasági kapcsolatok megszakítása; katonai erődemonstráció és az ENSZ mandátum alapján létrehozott katonai erő alkalmazása.

- 14.5. **A békefenntartás (Peacekeeping):** Az ENSZ közvetlen beavatkozása a helyszínen az érintett felek egyetértésével, rendes körülmények között az ENSZ katonai és/vagy rendőri gyakran polgári állományának felhasználásával. Olyan eljárásnak tekinthető, amely kiszélesíti a lehetőségeket a konfliktus megakadályozására és a béke megteremtésére. A békefenntartás eszközei lehetnek: megfigyelő erők kiküldése; a határsértések kivizsgálása; tűzszüneti határellenőrzés; választások, békeegyezmények betartásának megfigyelése; a válságkezelés, konfliktus-megelőzés feltételeinek teljes körű megteremtése.
- 14.6. A válságot, a konfliktust követő **békeépítés (Peacebuilding):** olyan tevékenység, amelynek az a célja, hogy megkeressék és támogassák azokat a szervezeteket, amelyek a béke megszilárdítására, a békés rendezésre törekszenek, hogy elkerüljék a válság, konfliktus kiújulását. A békeépítés eszközei lehetnek: a szemben álló felek lefegyverzése, leszerelése; a közrend, közbiztonság helyreállítása; a menekültek visszatelepülésének elősegítése; olyan programok pénzügyi támogatása, amelyek a politikai, gazdasági, szociális helyzet rendezését segítik elő.
- 14.7. Boutros Boutros Ghali rendszerezését felhasználva *a NATO a békeműveletek hat fajtáját különbözteti meg:* konfliktus-megelőzés, béketeremtés, békefenntartás, humanitárius műveletek, békeérvényesítés és békeépítés. A doktrína szerint *a békeműveletek kifejezés helyett célszerűbb a béketámogató hadműveletek megnevezést használni.* A kifejezés használata egységesítési törekvést mutat a szárazföldi- és a légi erők doktrínáival, amelyeket korábban fogadtak el, és fogalomrendszerük általánossá vált a tagállamok fegyveres erőiben. A béke érvényesítés, kikényszerítés (**Peace enforcement**): A felek akarata ellenére fegyveres erő alkalmazása a béke elérése céljából. A válság diplomácia (**Crisis management**): kifejezést azért említem itt, mert a válságok időszakában olyan helyzetre vonatkozik, amelyben a többi szereplő kiszámíthatatlansága, a róluk rendelkezésre álló információk korlátozott volta miatt a hosszú távú stratégiai tervezés nem képes kellően megalapozni egy intézkedést. A „crisis management” kifejezést először Robert Mc Namara, az USA védelmi minisztere használta az 1962-es kubai válság kapcsán.
- 14.8. A *megelőzés* módszeréhez mindenképpen elengedhetetlen az előrelátás, hogy a potenciális válságokat a kezdeti jellemzők alapján felismerhessük, így módon felkészülhessünk a várható feszültségekre, és ennek alapján megtervezhessük a válaszlépéseket. A *válaszlépések* hatékonysága döntően függ a helyzetmegítéléstől, a kezdeti instabilitást gerjesztő hatásokkal szembeni ellenálló-képességtől és a rendszer rugalmasságától, amely képes időben és megfelelő módon, optimalizált hatékonysággal reagálni a kihívásokra. Ezeknek a tényezőknek a megléte és realizálása garantálja a megfelelő akcióterv-változatok működőképességét. A *megoldás* időszakában is fontos szempont marad a közvélemény kellő tájékoztatása, amely a közfelfogás hangulati elemeit alakíthatja a válság minden időszakában. A válsághelyzetek elemzésénél elsődleges szempont a válság minél árnyaltabb tipizálása. A Marshall központ szemináriuma megkülönböztetett „*biztonsági jellegű*”, és „*nem biztonsági jellegű*” veszélyhelyzeteket. A biztonsági jellegűek például a terrorizmus, a túszejtés, a fegyveres konfliktus, a háború; a nem biztonsági jellegűek a katasztrófák (viharok, árvizek, földrengések) vagy a pénzügyi rendszer összeomlása. A biztonsági veszélyhelyzet jellemzője, hogy közvetlenül egy adott ország, régió lakosságának életét fenyegeti. A másik típusnál a veszélyhelyzet közvetve, áttételesen hat. Az eltérő típusú válságok különböző koordinációs eljárási módokat igényelnek a válságkezelő szervezetek részéről. Az adott válságkezelő szervezet további lépéseinek megtervezéséhez a válságkezelő műveletek elemein belül értelmezni kell az adott vezetési szint lehetőségeit. Erre azért van szükség, hogy egy adott vezetési funkciókkal felruházott szervezetnek módjában áll-e önállóan megvalósítani a válaszlépéseket, illetve tevékenységéhez magasabb szintű

koordináció szükséges, amely átfogó képpel rendelkezik a teljes válságkezelési folyamatról. Általában a „nem biztonsági jellegű” veszélyhelyzetek az előre elkészített, jóváhagyott tervek alapján végrehajthatóak, tehát a kezelésben közvetlenül érintett szervezetek képesek a vezetési funkciók (például tervezés, szervezés, irányítás, ellenőrzés) teljes keresztmetszetű megvalósítására. A „biztonsági jellegű” veszélyhelyzetek kezeléséhez általában magasabb szintű jóváhagyás szükséges a már meglévő, vagy a válság megjelenése után elkészített tervekhez, majd azt követően kerülhet sor a végrehajtásra. A válság típusától függetlenül a válaszintézkedések és a politikai célkitűzések egyaránt lehetnek tervezettek és a kialakult helyzettől függőek (nem tervezett). Mindkét esetben a megvalósítás és érvényesítés során feszültségnövelő reakciókat generálhatunk, amelyek kedvezőtlenül befolyásolják a konfliktus-kezelés folyamatát.³¹

- 14.9. A válságok elemzése kapcsán megállapítható, hogy különböző időszakaihoz hozzárendelhető a megfelelő diplomáciai, gazdasági, esetlegesen katonai lépések. Természetesen mindig a kialakult helyzet függvényében az arányosság, fokozatosság elveit figyelembe véve kell kezdeményezni. A katonai erő alkalmazását mindig a diplomáciai lépésekkel összhangban kell tervezni olyan ütemezéssel – szünetek beiktatása –, amely a kialakult helyzet feszültségi szintjét nem fokozza.
- 14.10. A katonai erő összpontosításának mértéke arányban kell, hogy álljon az ellenséges katonai erő csoportosításával, és folyamatosan megfelelő visszatartó és elrettentő erőt kell hogy képviseljen a lakosság élet- és vagyonvédelme érdekében. Ha a saját katonai képességek nem elégségesek a válságkezeléshez, akkor adott esetben a NATO erőkkel történő együttműködésre is sor kerülhet. Mind a válságkezelési feladatok, mind az együttműködés megfelelő mértékben kidolgozott és rendszeresen aktualizált terveket igényel. Ezeknek a terveknek tartalmazniuk kell azokat a cselekvési változatokat is, amelyek alkalmazására csak végső és kielezett helyzetben kerülhet sor. Amíg a válság korai szakaszában a visszatartás a menekültkezelésben nyilvánul meg, addig egy magasabb feszültségi szinten már a konkrét határbiztosítási és határvédelmi feladatok kerülhetnek előtérbe.
- 14.11. A kezdeti időszakban a reagáló erők, a későbbiekben a fő védő erők, vagy – a helyzet súlyosbodása esetén – a tartalék erők alkalmazására kerülhet sor. Ez megvalósulhat önállóan és a NATO kötelekekkel. A válság végső szakaszában békefenntartó erők alkalmazása lehetséges, amely rendszerint jóval kisebb létszámú, mint a reagáló erők állománya.
- 14.12. A fegyveres küzdelem szerepe, megváltozott feladatai és módszerei a válságreakciókban és a békeműveletekben³²
- 14.12.1. A válságok katonai jellegű megoldásának kezdetén a válságkezeléssel megbízott, vagy az abban résztvevő államok elsősorban és általában diplomáciai eszközökkel, majd katonai megelőző intézkedésekkel (erőkivetítés, nyomásgyakorlás) törekednek a válságot kiváltó okok megszüntetésére. Továbbá, tárgyalásokkal, gazdasági és más szankciók bevezetésével kényszerítik az adott állami vezetést, hogy lemondjon a válságot előidéző szándékáról.
- 14.12.2. A cél ma már nem az ellenség megsemmisítése a válságreakáló műveletekben, mint inkább a békés rendezésre, a fegyveres konfliktus megelőzésére való törekvés, elsősorban politikai, diplomáciai és gazdasági eszközökkel. Ha ezek a megelőző intézkedések nem vezetnek eredményre, akkor általában katonai művelet kerül végrehajtásra a biztonság és a béke megteremtése érdekében; ez a művelet a fegyveres küzdelem valamelyik módja és formája. Ebben az esetben - a fegyveres küzdelem törvényeinek megfelelően - az ellenség politikai, közigazgatási, katonai vezetésének megbontása, katonai képességektől való megfosztása az elsőszámú feladat, nem az állam és fegyveres erejének teljes elpusztítása a cél. Napjainkban a válságreakáló műveletek nem fejeződnek be az abban résztvevő katonai erő tevékenységével,

- hanem békefenntartói, újjáépítési (békeépítési) feladatok végrehajtásával folytatódnak. Tapasztalatok szerint, ezek hosszú, összetett folyamatok.
- 14.12.3. Nehéz feladatok vártak a nemzetközi erők katonáira Afganisztánban is, különösen a déli tartományokban, ahol a tálibok tudatosan védőpajzsként használták a civil lakosságot. A taktikának az a lényege, hogy a tálib harcosok a civil lakosság közé rejtőzve indítják támadásaikat a külföldi katonák ellen, és ha harc kezdődik, akkor rengeteg polgári személy esik áldozatul, legtöbb esetben nők és gyerekek, ez a tálibok sikere. Itt nincs valódi értelemben sem győzelem, sem siker.
 - 14.12.4. Afganisztánba és Irakban is a katonák a fegyveres küzdelemmel összefüggő feladatokra készültek fel és azt jól hajtották végre. A közrend fenntartása, a közbiztonság ellenőrzése más feladat, ez ismert környezetben is bonyolult, más jellegű kiképzést igényel, erre a harcoló erők nem voltak felkészítve és felkészülve.
 - 14.12.5. Az iraki és az afganisztáni műveletek tapasztalatait figyelembe véve megállapítható, hogy nem csökkent a szárazföldi csapatok szerepe, mert az ellenség területének elfoglalása, a tűz-szünet betartásának ellenőrzése, a békeépítés polgári, katonai feladatai végrehajtásának biztosítása fontos része lett a fegyveres küzdelemnek.
 - 14.12.6. Kiemelt jelentősége van a béketeremtés, békekikényszerítés utáni stabilizációnak a volt hadszíntér teljes területén. Az egész katonai művelet végrehajtása és az esetleges személyi és anyagi veszteség hiábavaló volt, ha a békeépítés, a békeállapot megteremtése nem sikerül. Talán még ennél is fontosabb, meg kell teremteni a lakosság számára a jövőbeni boldogulásuk valamennyi feltételét.
 - 14.12.7. A jövő háborús- és nem háborús katonai műveleteiben kiemelt szerepet kap a településeken, beépített területeken folyó harc, amely az állami- és helyi hatalmi irányítás, életfeltétel központja. Különösen igaz ez a kijelentésünk az elmaradott térségekre, mostoha időjárási- és természeti körülményekre vonatkozóan, mert az állam lakosságának a többsége itt él. A települések, városok lakossága, a helyi közigazgatás vezetői, a nem kormányzati szervek befolyásolói lettek és együttműködésre kényszerültek (vagy nem) a műveletet végrehajtó parancsnokokkal. Ez azt jelenti, hogy a civil-katonai kapcsolatok jelentősége megnövekedett azzal a céllal, hogy a lehető legsikeresebb legyen a katonai művelet végrehajtása. Ha a lakosság nem akar együttműködni, akkor a terv nagyon egyszerű: a katonai műveleteket a településekbe, városokba kell áthelyezni, ahol a technikai fölény nem-, a szakmai pedig korlátozottan érvényesül.
 - 14.12.8. A személyi veszteségokozás legkedvezőbb terepe a település és a város, ahol a merénylők, mesterlövészek számára biztosított a gyors elrejtőzés; a megszállók helyismerete pedig hiányos. Afganisztáni és iraki tapasztalat, hogy a társadalmi, vallási, kulturális és más különbségek - kellő felkészítés hiányában - zavarják a katonákat, fokozódik a stresszhatás. A harcot felváltja a gyilkolás, amelynek áldozatai a civilek, legritkább esetben a merénylők. Ilyen esetben nagyon minimális remény van a győzelemre, sőt az ellenállás egyre erősebb lesz.
 - 14.12.9. Történelmi tapasztalat, hogy a város jelenti a legnagyobb kihívást bármilyen nemzetiségű harcászati, hadműveleti erő számára. Közel-Keleten a városok zsúfoltak, tele vannak szűk utcákkal, sikátorokkal, ahol nehéz a felderítés, civilek segítik a védőket, akik előnyös helyismerettel rendelkeznek. Városban a légi felderítés bonyolult, az információk gyorsan elavulnak. A korszerű technikai eszközök alkalmazása azt a veszélyt rejti magában, hogy nagyon sok lesz a civil áldozat. Továbbá, az eredményes tűzharchoz a katonáknak ki kell szállniuk a harcjárművekből, így még inkább sebezhetővé válnak.
 - 14.12.10. A fegyveres erők megváltozott feladataival kapcsolatos szakmai vita egyik területe a békefenntartás és a békekikényszerítés közötti különbség vizsgálata,

- elsősorban a fegyveres küzdelem szempontjából, valamint az ezekhez kapcsolódó parancsnoki munka rendje. Szakmai körökben az a vélemény, hogy mindkettőre fel kell készíteni a résztvevőket.
- 14.12.11. A válságreagáló műveletekben egyre inkább nem csupán valaki „ellen” vagy valaki „érdekében” zajlik a művelet, hanem „köztük” is. Az ellenfél sok esetben aktív része annak a helyzetnek, amelyet stabilizálni kell. Az ellenfél ugyanannak a társadalomnak a része, amelyet stabilizálni szükséges. Ez azt jelenti, hogy az „erővel kikényszerítő” (békekikényszerítő) művelet nem elég a politikai, gazdasági, szociális célok eléréséhez. Továbbá, a klasszikus katonai tevékenységeken ennek megfelelően változtatni szükséges.
- 14.12.12. A békekikényszerítés célja lehet az ellenség (az agresszor, a szemben álló felek) összekovácsoltságának, harcképességének, vezetésének megtörése, a kezdeményezés megszerzése és folyamatos fenntartása. Más megközelítésben, ez azt is jelenti, hogy a békekikényszerítésben részt vevő harccsoportok, egységek rugalmasak, gyors felvonulási képességűek, kommunikációs-, híradó- és felderítési rendszerük korszerű és kellően védett, logisztikai ellátottságuk jó. Másképpen, a harcfelelő eredményes végrehajtására minden szempontból kiképezettek és felkészítettek.
- 14.12.13. A válságkörzetekben folyó békekikényszerítés tevékenységi közege nehezen behatárolható, hagyományos értelemben nincsenek frontvonalak, a hadművelet ellenőrzését elsősorban felderítő műholdak, repülőgépek, jól felkészített mélységi felderítő csoportok, különleges erők hajtják végre.
- 14.12.14. Az afganisztáni és az iraki hadműveletek sajátos körülmények közötti végrehajtása igazolta többek között a harccsoportok szerepét és alkalmazásuk fontosságát a válságreagáló műveletekben. A harccsoportok gyorsabban felkészíthetők, bevethetők, rugalmasabban követik a hadművelet változásait és könnyen vezethetők. Ugyanakkor ez a következtetés csak akkor állja meg a helyét, ha a szervezeti változások összhangban vannak az egyéni felszerelések korszerűsítésével, különösen a túlélő képesség és a kommunikáció terén. A harcmező látása, a harctevékenység átlátása, ismerete a harccsoportok szerepét, jelentőségét tovább növelheti a jövőben.
- 14.12.15. A hadműveletek során a digitalizálás, az informatikai összeköttetés lehetővé teszi a gyors tervezést, a döntést és a tűzcsapások mérését. Ezzel együtt jelentősen csökkenni fog a parancsnoki munka időtartama, mert a parancsnokok valós idejű helyzetképpel fognak rendelkezni, gyors az adatcsere, digitális összeköttetés valósítható meg a pusztító eszközök mindegyikével. A hagyományos eszközöket a forradalmian új technikai berendezések fogják kiegészíteni, és az egész katonai műveletet a különlegesen kiképzett alegységek fogják támogatni.
- 14.12.16. A harccsoportokban tevékenykedő katonákat lehetőség szerint teljes körűen célszerű felkészíteni az *aszimmetrikus hadviselés* jellemzőinek ismeretére. A tapasztalatok alapján az iraki terroristák és a polgári lakosság öngyilkos akciói, a gerilla típusú tevékenységek, a logisztikai pontok elleni támadások nehezen kivédhetők és komoly veszteségekkel járnak. Ezért a felkészítés során kiemelt figyelmet célszerű fordítani a katonák pszichológiai felkészítésére és a civil-katonai kapcsolatok sajátosságainak ismeretére. A felderítési adatok alapján - még a katonai műveletek megkezdése előtt - célszerűnek látszik kidolgozni, hogy a fegyveres harc megvívása után, milyen körülmények között hajtható végre a békeépítés a válságövezetben. A válságreagáló műveletek sikere szempontjából pontos adatokkal kell rendelkezni a békeépítés körülményeiről, a politikai vezetés és a lakosság fogadókészségéről, a meglévő ellenállás feloldásának lehetőségéről.
- 14.12.17. A közelmúlt válságreagáló műveleteiből levonható tapasztalatok alapján a saját katonák halála és a polgári áldozatok számának alakulása a közvélemény számára talán még fontosabb, mint a hadművelet sikere. A katonák és a

lakosság biztonságának magas szintű megteremtése viszont azzal járhat együtt, hogy a válságreagáló műveletek hatékonysága katonai szempontból csökken, a végrehajtás elhúzódik, és a költségek gyors ütemben emelkednek. Ez azt eredményezheti, hogy csökken a közvélemény támogatása. Az ellentmondás feloldása a politika számára nem egyszerű feladat, mert a válságreagáló műveletek parancsnokai, a saját katonák életének megóvása mellett, a lehető leggyorsabban kívánják teljesíteni a küldetést. Az ellentmondás feloldását segítheti elő a felderítő intézmények hatékony működése, a megbízható felderítési adatok, a politikusok és a katonai parancsnokok időbeni tájékoztatása.

14.12.18. Az utóbbi évek katonai műveleteinek tapasztalatai azt igazolják, hogy az úgynevezett „*harcoló*” állomány megóvása érdekében legalább háromszor akkora kiszolgáló erőre van szükség. Különösen igaz ez abban az esetben, ha a fegyveres erő kijelölt része az ország területétől távoli térségben kerül alkalmazásra. Ennek az infrastruktúrának a hazai működtetése további személyi és anyagi forrásokat köt le a művelet során. Más szakemberek számítása szerint, minden egyes bevetésre kerülő katonát további öt-hat ember fog kiszolgálni a jövő katonai műveleteiben.

14.12.19. A fegyveres küzdelemben résztvevő katonák megóvása érdekében a szövetség tagállamai évek óta kutatásokat folytatnak, amelyeknek lényege, hogy a harcoló katonát rendszerként vizsgálják és szerelik fel. A kutatás eddigi eredményeként már napjainkban, de elsősorban a jövőben, felszerelik és ellátják őket könnyű és hatékony fegyverrel, öltözettel és védőfelszereléssel, „hálósított” kommunikációs eszközökkel, korszerű erőforrásokkal, így megnövelik az emberi teljesítményt. A hivatkozott cikk tanulmányaiban a különböző tagállamok szerzői ismertetik a „*katona, mint rendszer*” kutatásában és fejlesztésében elért eredményeiket és terveiket.

14.12.20. A gyalogos katona felszerelésének-, fegyverzetének-fejlesztése, kutatása területén a legnagyobb eredményt az *amerikaiak* érték el. A „Land Warrior”-nak nevezett rendszer összekapcsolja a korábban kifejlesztett alrendszereket (védőöltözet, kommunikáció, szenzorok, energia, fegyver), így megnövelték a képességeket, jelentős súlytöbblet nélkül. Ez a rendszer megnöveli a katonák pusztító-, túlélő-, tájékozódó képességét, parancsnoki beosztásban, a vezetői képességet. Mind háborús, mind nem háborús műveletekben a rendszer segítségével a katona pontosan tudja, hol van, hol tartózkodik az ellenség, leküzdheti a célokat, és védve van a külső hatásoktól. A rendszer kialakításakor az amerikai szakértők felhasználták az afganisztáni és az iraki tapasztalatokat.

14.12.21. A jövő fegyveres küzdelemben a parancsnokok elvárják a katonáktól, hogy folyamatosan értékeljék helyzetüket, hozzanak döntéseket, összességében legyenek önállóak és kezdeményezők a harc teljes időtartama alatt.

15. Az EU szerepe, célja, működése, különös tekintettel a hírszerzés-felderítés által érintett vonatkozásokra

15.1. Az EU szerepéről, céljáról és működéséről a 2007. december 1.-án aláírt, az Európai Unióról illetve annak működéséről szóló Lisszaboni Szerződés nyújt hiteles és teljes körű információt, melyet az alábbi kivonatokkal mutatok be, különös tekintettel az EU közös kül-, biztonság- és védelempolitikáját szolgáló vonatkozásokra, összefüggésekre, területekre, **melyek kizárólag a hírszerzés, felderítés, információszerezés támogatásával működtethetők csak megfelelően.**³³

15.2. Az EU általános céljai:

15.2.1. Az Unió célja a béke, az általa vallott értékek és népei jólétének előmozdítása.

15.2.2. Az Unió egy belső határok nélküli, a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló olyan térséget kínál polgárai számára, ahol a személyek szabad mozgásának biztosítása a külső határok ellenőrzésére, a

- menekültügyre, a bevándorlásra, valamint a bűnmegelőzésre és bűnüldözésre vonatkozó megfelelő intézkedésekkel párosul.
- 15.2.3. Az Unió egy belső piacot hoz létre. Az Unió Európa fenntartható fejlődéséért munkálkodik, amely olyan kiegyensúlyozott gazdasági növekedésen, árstabilitáson és magas versenyképességű, teljes foglalkoztatottságot és társadalmi haladást célul kitűző szociális piacgazdaságon alapul, amely a környezet minőségének magas fokú védelmével és javításával párosul. Az Unió elősegíti a tudományos és műszaki haladást.
- 15.2.4. Az Unió küzd a társadalmi kirekesztés és megkülönböztetés ellen, és előmozdítja a társadalmi igazságosságot és védelmet, a nők és férfiak közötti egyenlőséget, a nemzedékek közötti szolidaritást és a gyermekek jogainak védelmét.
- 15.2.5. Előmozdítja a gazdasági, a társadalmi és a területi kohéziót, valamint a tagállamok közötti szolidaritást.
- 15.2.6. Az Unió tiszteletben tartja saját kulturális és nyelvi sokféleségét, továbbá biztosítja Európa kulturális örökségének megőrzését és további gyarapítását.
- 15.2.7. Az Unió egy gazdasági és monetáris uniót hoz létre, amelynek fizetőeszköze az euro.
- 15.2.8. A világ többi részéhez fűződő kapcsolataiban az Unió védelmezi és érvényre juttatja értékeit és érdekeit, és hozzájárul polgárainak védelméhez. Hozzájárul a békéhez, a biztonsághoz, a Föld fenntartható fejlődéséhez, a népek közötti szolidaritáshoz és kölcsönös tisztelethez, a szabad és tisztességes kereskedelemhez, a szegénység felszámolásához és az emberi jogok, különösen pedig a gyermekek jogainak védelméhez, továbbá a nemzetközi jog szigorú betartásához és fejlesztéséhez, így különösen az Egyesült Nemzetek Alapokmányában foglalt alapelvek tiszteletben tartásához.
- 15.2.9. Az Unió e célkitűzéseket a megfelelő eszközökkel, a Szerződésekben ráruházott hatáskörök keretein belül valósítja meg.
- 15.2.10. Az Unió tiszteletben tartja a tagállamoknak a Szerződések előtti egyenlőségét, valamint nemzeti identitását, amely elválaszthatatlan része azok alapvető politikai és alkotmányos berendezkedésének, ideértve a regionális és helyi önkormányzatokat is. *Tiszteletben tartja az alapvető állami funkciókat, köztük az állam területi integritásának biztosítását, a közrend fenntartását és a nemzeti biztonság védelmét. Így különösen a nemzeti biztonság az egyes tagállamok kizárólagos feladata marad.*
- 15.2.11. Az Unió saját intézményi kerettel rendelkezik, amelynek célja az Unió értékeinek érvényesítése, célkitűzéseinek előmozdítása, az Unió, valamint polgárai és a tagállamok érdekeinek szolgálata, továbbá az Unió politikái és intézkedései egységességének, eredményességének és folyamatosságának a biztosítása. Az Unió intézményei: az Európai Parlament, az Európai Tanács, a Tanács, az Európai Bizottság az Európai Unió Bírósága, az Európai Központi Bank, a Számvevőszék.
- 15.2.12. A Külügyek Tanácsa az Európai Tanács által meghatározott stratégiai iránymutatások alapján kidolgozza az Unió külső tevékenységét, és gondoskodik tevékenységeinek összhangjáról.

15.3. Közös kül- és biztonságpolitika

- 15.3.1. Az Unió közös kül- és biztonságpolitikára vonatkozó hatásköre a külpolitika minden területére és az Unió biztonságát érintő valamennyi kérdésre kiterjed, ideértve egy közös védelempolitika fokozatos kialakítását, amely közös védelemhez vezethet.
- 15.3.2. Az Európai Tanács megállapítja az Unió stratégiai érdekeit, valamint meghatározza a közös kül- és biztonságpolitika célkitűzéseit és az arra vonatkozó általános iránymutatásokat, beleértve a védelmi vonatkozású kérdéseket is.

- 15.3.3. A Tanács és az Unió külügyi és biztonságpolitikai főképviselője biztosítja az Unió fellépésének egységességét, koherenciáját és eredményességét.
- 15.3.4. Amennyiben a nemzetközi helyzet műveleti fellépést tesz szükségessé, a Tanács elfogadja a szükséges határozatokat. A határozatban meg kell határozni annak céljait, hatókörét, az Unió rendelkezésére bocsátandó eszközöket és szükség esetén időtartamát, valamint végrehajtásának feltételeit.
- 15.3.5. Azok a tagállamok, amelyek az Egyesült Nemzetek Biztonsági Tanácsának is tagjai, egyeztetnek egymással, illetve teljes körűen tájékoztatják a többi tagállamot és a főképviselőt. Azok a tagállamok, amelyek tagjai a Biztonsági Tanácsnak, feladataik ellátása során — az Egyesült Nemzetek Alapokmányának rendelkezései alapján fennálló kötelezettségeik sérelme nélkül — védelmezik az Unió álláspontjait és érdekeit. Ha az Unió az Egyesült Nemzetek Biztonsági Tanácsának napirendjén szereplő valamely ügyben meghatározta álláspontját, azok a tagállamok, amelyek részt vesznek a Biztonsági Tanács ülésén, kötelesek kérni a főképviselő meghallgatását az Unió álláspontjának kifejtése céljából.
- 15.3.6. A tagállamok diplomáciai és konzuli képviselői, valamint az Unió harmadik országokban működő és nemzetközi konferenciákon részt vevő küldöttségei, továbbá nemzetközi szervezetek melletti képviselőik együttműködnek az e fejezet alapján elfogadott, az Unió fellépését vagy álláspontját meghatározó határozatok tiszteletben tartásának, illetve végrehajtásának biztosítása érdekében. Együttműködésüket információcserével és közös értékelések készítésével erősítik.
- 15.3.7. A Politikai és Biztonsági Bizottság figyelemmel kíséri a nemzetközi helyzet alakulását a közös kül- és biztonságpolitika alá tartozó területeken, és hozzájárul a politikák meghatározásához azáltal, hogy a Tanács, illetve az Unió külügyi és biztonságpolitikai főképviselőjének kérelmére vagy saját kezdeményezésére véleményeket terjeszt a Tanács elé. A főképviselő hatásköreinek sérelme nélkül a Politikai és Biztonsági Bizottság figyelemmel kíséri továbbá az elfogadott politikák végrehajtását.
- 15.3.8. E fejezet keretén belül - a Tanács és a főképviselő felelőssége mellett - a Politikai és Biztonsági Bizottság gyakorolja a válságkezelő műveletek politikai ellenőrzését és stratégiai irányítását. A válságkezelési művelet céljára és időtartamára, amelyet a Tanács határoz meg, a Tanács felhatalmazhatja a bizottságot, hogy meghozza a művelet politikai ellenőrzésére és stratégiai irányítására vonatkozó megfelelő határozatokat.

15.4. Közös biztonság és védelempolitika

- 15.4.1. A közös biztonság- és védelempolitika a közös kül- és biztonságpolitika szerves része. E politika polgári és katonai eszközök igénybevételével biztosítja az Unió műveleti képességét. Az Unió ezeket az eszközöket az Egyesült Nemzetek Alapokmányának alapelveivel összhangban igénybe veheti az Unión kívüli békefenntartó, konfliktusmegelőző és a nemzetközi biztonságot erősítő missziókban. E feladatok végrehajtása a tagállamok által rendelkezésre bocsátott képességeken alapul.
- 15.4.2. A közös biztonság- és védelempolitika magában foglalja egy közös uniós védelempolitika fokozatos kialakítását. Ez, amennyiben az Európai Tanács egyhangúlag úgy határoz, közös védelemhez vezet. Ebben az esetben az Európai Tanács a tagállamoknak ajánlja egy ilyen határozatnak az alkotmányos követelményeiknek megfelelő elfogadását.
- 15.4.3. Az Unió e szakasz szerinti politikája nem érinti egyes tagállamok biztonság- és védelmi politikájának egyedi jellegét, tiszteletben tartja azoknak a tagállamoknak az Észak-atlanti Szerződés alapján vállalt kötelezettségeit, amelyek közös védelmüket az Észak-atlanti Szerződés Szervezetében (NATO)

- látják megvalósítottnak, és összeegyeztethető az annak keretében meghatározott közös biztonság- és védelmi politikával.
- 15.4.4. A tagállamok a Tanács által meghatározott célkitűzések megvalósításához való hozzájárulásként a közös biztonság- és védelempolitika végrehajtásához polgári és katonai képességeket bocsátanak az Unió rendelkezésére. Azok a tagállamok, amelyek közösen többnemzetiségű erőket állítanak fel, ezeket szintén a közös biztonság- és védelempolitika rendelkezésére bocsáthatják.
- 15.4.5. A tagállamok vállalják, hogy fokozatosan fejlesztik katonai képességeiket. A védelmi képesség fejlesztési, kutatási, beszerzési és fegyverzeti kérdésekkel foglalkozó ügynökség (a továbbiakban: Európai Védelmi Ügynökség) megállapítja a műveleti igényeket, támogatja az ezen igények kielégítését szolgáló intézkedéseket, hozzájárul a védelmi szektor ipari és technológiai alapjainak erősítéséhez szükséges intézkedések meghatározásához és - adott esetben - végrehajtásához, részt vesz egy európai fegyverzet- és képességpolitika meghatározásában, valamint segíti a Tanácsot a katonai képességek javításának értékelésében.
- 15.4.6. A tagállamok valamelyikének területe elleni fegyveres támadás esetén a többi tagállam – az Egyesült Nemzetek Alapokmányának 51. cikkével összhangban - köteles minden rendelkezésére álló segítséget és támogatást megadni ennek az államnak. Ez nem érinti az egyes tagállamok biztonság- és védelempolitikájának egyedi jellegét.
- 15.4.7. Az e területen vállalt kötelezettségeknek és együttműködésnek összhangban kell lenniük az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének keretein belül tett kötelezettségvállalásokkal, amely szervezet az abban részes államok számára továbbra is a kollektív védelem alapját képezi, és annak végrehajtási fóruma marad.
- 15.4.8. A missziók, amelyek végrehajtása során az Unió polgári és katonai eszközöket vehet igénybe, közös leszerelési műveleteket, humanitárius és mentési feladatokat, katonai tanácsadói és segítségnyújtási feladatokat, konfliktus megelőzést és békefenntartást, harcoló erők válságkezelésben kifejtett feladatait - beleértve a béketeremtést is és a konfliktusok lezárását követően a helyzet stabilizálására irányuló műveleteket foglalnak magukban. E missziók mindegyike hozzájárulhat a terrorizmus elleni küzdelemhez, ideértve a terrorizmus ellen saját területükön küzdő harmadik országok támogatását is.
- 15.4.9. A Tanács határozatban meghatározza a missziók céljait, hatókörét és végrehajtásuk általános feltételeit. Az Unió külügyi és biztonságpolitikai főképviselője - a Tanács irányításával és a Politikai és Biztonsági Bizottsággal szoros és állandó kapcsolatot tartva gondoskodik e missziók polgári és katonai vonatkozásainak összehangolásáról.
- 15.4.10. A Tanács valamely misszió végrehajtásával a misszióban részt venni szándékozó, és az annak ellátásához szükséges képességekkel rendelkező tagállamok egy csoportját is megbízhatja. Ezek a tagállamok az Unió külügyi és biztonságpolitikai főképviselőjének részvétele mellett egymás között megállapodnak a misszió végrehajtásának részleteiről.
- 15.4.11. A Európai Védelmi Ügynökség, amely a Tanács irányítása alatt áll, a következő feladatokat látja el:
- 15.4.11.1. hozzájárul a tagállamok katonai képességeire vonatkozó célkitűzések meghatározásához és a tagállamok által a katonai képességekre vonatkozóan vállalt kötelezettségek teljesítésének értékeléséhez;
- 15.4.11.2. előmozdítja a műveleti igények harmonizálását, valamint hatékony és egymással kompatibilis beszerzési módszerek elfogadását;
- 15.4.11.3. a katonai képességekre vonatkozó célkitűzések teljesítése érdekében többoldalú projektekre tesz javaslatot, gondoskodik a tagállamok által

- 15.4.11.4. támogatja a védelmi technológiai kutatásokat, továbbá koordinálja és tervezi a közös kutatási tevékenységeket és a jövőbeli műveleti igények kielégítését szolgáló műszaki megoldások felkutatását;
- 15.4.11.5. hozzájárul minden olyan hasznos intézkedés meghatározásához és adott esetben végrehajtásához, amelyek a védelmi szektor ipari és technológiai alapjainak erősítését vagy a katonai kiadások hatékonyságának javítását szolgálják.
- 15.4.11.6. Az Európai Védelmi Ügynökség az abban részt venni kívánó valamennyi tagállam számára nyitva áll.

15.5. Rendőrségi együttműködés

- 15.5.1. Az Unió rendőrségi együttműködést alakít ki, amelyben részt vesz a tagállamok valamennyi hatáskörrel rendelkező hatósága, köztük a tagállamok rendőrségei, vámhatóságai és a bűncselekmények megelőzésére és felderítésére szakosodott egyéb bűnüldöző szolgálatai.
- 15.5.2. Az előzőek érvényesítésére az Európai Parlament és a Tanács rendes jogalkotási eljárás keretében intézkedéseket állapíthat meg a következőkre vonatkozóan:
 - 15.5.2.1. a releváns információk összegyűjtése, tárolása, feldolgozása, elemzése és cseréje,
 - 15.5.2.2. az állomány képzésének támogatása, valamint együttműködés az állomány egymás közötti cseréje, a felszerelések használata és a kriminalisztikai kutatások terén,
 - 15.5.2.3. a szervezett bűnözés súlyos formáinak felderítésére vonatkozó közös nyomozási technikák.
- 15.5.3. A Tanács különleges jogalkotási eljárás keretében intézkedéseket állapíthat meg az e cikkben említett hatóságok között operatív együttműködésre vonatkozóan. A Tanács a Európai Parlamenttel folytatott konzultációt követően egyhangúlag határoz.
- 15.5.4. Az Europol feladata, hogy támogassa és erősítse a tagállamok rendőri hatóságainak és egyéb bűnüldöző szolgálatainak tevékenységét, valamint a közöttük folytatott kölcsönös együttműködést a két vagy több tagállamot érintő bűncselekmények és a terrorizmus, valamint az uniós politikák alkalmazási körébe tartozó közös érdekeket sértő bűnözési formák megelőzése és üldözése terén.
- 15.5.5. Az Europol felépítését, működését, tevékenységi területét és feladatait rendes jogalkotási eljárás keretében elfogadott rendeletekben az Európai Parlament és a Tanács határozza meg. E feladatok a következőket foglalhatják magukban:
 - 15.5.5.1. az információk, így különösen a tagállamok vagy harmadik országok hatóságai, illetve az Unión kívüli szervezetek által szolgáltatott információk összegyűjtése, tárolása, feldolgozása, elemzése és cseréje,
 - 15.5.5.2. a tagállamok hatáskörrel rendelkező hatóságaival közösen vagy közös nyomozócsoportok keretében végzett nyomozati és operatív tevékenységek összehangolása, megszervezése és végrehajtása, adott esetben az Eurojusttal kapcsolatot tartva.
- 15.5.6. E rendeletek határozzák meg azokat az eljárásokat, amelyek szerint az Európai Parlament - a nemzeti parlamentekkel közösen - ellenőrzi az Europol tevékenységét.
- 15.5.7. Az Europol által végzett operatív cselekményeket annak a tagállamnak a hatóságaival kapcsolatot tartva és velük egyetértésben kell végrehajtani, amelynek területét ezek a cselekmények érintették. Kényszerítő intézkedések alkalmazására kizárólag a hatáskörrel rendelkező nemzeti hatóságok jogosultak.

15.6. Polgári védelem

- 15.6.1. Az Unió ösztönzi a tagállamok közötti együttműködést a természeti vagy ember okozta katasztrófák megelőzését és az azokkal szembeni védekezést szolgáló rendszerek hatékonyságának javítása érdekében.
- 15.6.2. Az Unió tevékenységének célja:
- 15.6.2.1. az Unión belül a tagállamok nemzeti, regionális vagy helyi szintű intézkedésének támogatása és kiegészítése a kockázatok megelőzése, a tagállamokban a polgári védelemben részt vevők felkészítése és a természeti vagy ember által okozott katasztrófák kezelése terén,
- 15.6.2.2. a nemzeti polgári védelmi szolgálatok gyors és eredményes operatív együttműködésének előmozdítása az Unión belül, a nemzetközi szintű polgári védelmi intézkedések koherenciájának előmozdítása.

15.7. **Humanitárius segítségnyújtás**

- 15.7.1. Az Unió humanitárius segítségnyújtási intézkedéseit az Unió külső tevékenységének elvei és célkitűzései által meghatározott keretek között kell végrehajtani. Ezen intézkedések arra irányulnak, hogy a harmadik országok lakosainak, akik természeti vagy ember okozta katasztrófák áldozataivá váltak, eseti támogatást, segítséget és védelmet nyújtsanak a rendkívüli helyzetből eredő emberi szükségleteik kielégítésében. Az Unió és a tagállamok intézkedései kiegészítik és erősítik egymást.
- 15.7.2. A humanitárius segítségnyújtási intézkedések során tiszteletben kell tartani a nemzetközi jog elveit a pártatlanság és a semlegesség követelményét, valamint a hátrányos megkülönböztetés tilalmát.
- 15.7.3. Az európai fiataloknak az Unió humanitárius segítségnyújtási intézkedéseiben való közös részvételéhez szükséges keretek biztosítása céljából létrejön az Európai Önkéntes Humanitárius Segítségnyújtási Hadtest. A hadtest jogállását és működésének szabályait rendes jogalkotási eljárás keretében elfogadott rendeletekben az Európai Parlament és a Tanács határozza meg.
- 15.7.4. Az uniós és a nemzeti humanitárius segítségnyújtási intézkedések hatásosságának és egymást kiegészítő jellegének erősítése érdekében a Bizottság minden hasznos kezdeményezést megtehet az Unió és a tagállamok intézkedéseinek összehangolására.
- 15.7.5. Az Unió gondoskodik arról, hogy humanitárius intézkedései összhangban legyenek a nemzetközi szervezetek és intézmények, így különösen az Egyesült Nemzetek Szervezetéhez kapcsolódó rendszerben működő szervezetek és intézmények által végzett ilyen műveletekkel, és azokhoz koherens módon illeszkedjenek.

16. **Az EU kül-, biztonság- és védelempolitikai tevékenységének történeti, szervezeti, működési vonatkozásai, különös tekintettel a hírszerzésre illetve a felderítésre**^{34,35}

- 16.1. Az európai integrációt a kezdetektől fogva jellemzi, hogy míg gazdasági téren az egységesülés igen komoly szintet ért el, addig egységes külpolitika kialakításában egészen a kilencvenes évek elejéig szinte semmiféle eredmény nem született. Ez két fő okra vezethető vissza. Egyrészt a hidegháborús viszonyok között, a szovjet fenyegetés árnyékában élő Nyugat-Európában a NATO adta azt a keretet, amely bizonyos mértékig összehangolta az Európai Gazdasági Közösséget alkotó államok kül- és biztonságpolitikáját - noha mindenki számára egyértelmű volt, hogy egy esetleges fegyveres konfliktus esetén a katonailag erőtlén Nyugat csak az Egyesült Államok segítségére támaszkodhat. A hidegháború alatt tehát nem volt igazi kényszerítő körülmény, amely a nyugat-európai államokat hatékony, és a NATO-tól független egységes kül- és biztonságpolitika kialakítására ösztönözte volna.
- 16.2. A másik ok a külpolitika alaptermészetében keresendő. Az önálló kül- és biztonságpolitika - nem is szólva az utóbbi katonai dimenzióját jelentő védelempolitikáról - a nemzetállami szuverenitás talán legfontosabb eleme, amelyről az államok csak a legvégső esetben hajlandóak lemondani. Ilyen kényszer

- pedig, mint az előzőekben láthattuk, nem állt fenn. Rendkívül erősek voltak viszont az EGK-n belül a tagállami külpolitikai orientációk különbségei, gondolhatunk itt a megosztott Németország sajátos helyzetére, a briteket az Egyesült Államokhoz fűző „különleges kapcsolatra,” Franciaország tradicionális nagyhatalmi célkitűzéseire, az egykori gyarmattartókat a hatvanas években függetlenedő gyarmatokhoz fűző gazdasági és politikai kötelezésekre, stb.
- 16.3. Mindezekből adódóan a nyugat-európai integráció a hidegháború alatt kizárólag a gazdasági kérdésekre fókuszált. Természetesen az EGK-nak volt külpolitikája, ez azonban nem szerződéses keretek között fogalmazódott meg, hanem részben informális egyeztetések során, részben pedig a külkereskedelem-politikába ágyazva. A biztonságpolitikai kérdések teljes egészében kimaradtak a Római Szerződésből, de még az 1986-os Európai Egységes Okmányban is csak a tagállami külpolitikák koordinálásának lehetősége fogalmazódott meg.
 - 16.4. A helyzet a hidegháború után sok tekintetben megváltozott. Megszűnt a Nyugat-Európát az Egyesült Államokkal egy táborba kényszerítő szovjet fenyegetés, a NATO szerepe pedig radikálisan le-, illetve átértékelődött. Az EGK számára a változások egyszerre jelentettek lehetőséget és kényszert, hiszen az új világpolitikai helyzet kihívásaira az eddig csak gazdasági vonatkozású európai integrációnak külpolitikai választ is kellett adnia.
 - 16.5. Az Európai Uniót létrehozó 1992-es Maastrichti Szerződés három pillérre alapozta az európai integrációt. Az első pillér továbbra is a gazdasági integráció volt, másodikként azonban megjelent a közös kül- és biztonságpolitika (Common Foreign and Security Policy, CFSP), a harmadik pillért pedig a tagállamok közötti bel- és igazságügyi együttműködés alkotta. Ez a struktúra azonban a kül- és biztonságpolitika terén alapvető gyengeségeket hordozott (és az alkotmányos szerződés elfogadásának kudarcra miatt hordoz ma is) magában. Egyrészt a második pillér - a külpolitikának a nemzeti szuverenitásban betöltött kulcsfontosságú szerepéből adódóan - döntéshozatala továbbra is megmaradt kormányközi szinten. Másrészt ez is csak a tagállami külpolitikák koordinációját írta elő, ráadásul hosszú ideig igen nehézkes döntéshozatali eljárásokkal. Ebből adódóan az Európai Uniónak nincs saját egységes külpolitikája, az EU mint egész ugyanis csak a különálló tagállami külpolitikák *legnagyobb közös osztóját* képes képviselni.
 - 16.6. Noha az uniós keretekben zajló külpolitika egyes szereplőinek hatáskörei *de iure* természetesen tisztázva vannak, valójában azonban számos probléma következik magából a hárompilléres szerkezetből. A kül- és biztonságpolitika kérdések elvileg a kormányközi alapon működő, az Európai Tanács által irányított második pillérbe vannak sorolva. Azonban a külpolitika összes gazdasági eszköze (külkereskedelmi szabályok, vámpolitika, segélyek, stb.) a gazdasági integrációhoz, tehát az első pillérhez tartoznak, amely viszont nemzetek fölötti, integrált szinten működik, vezetését pedig az Európai Bizottság látja el. A szerkezet tehát magában hordozza a hagyományos értelemben vett külpolitika mesterséges széttagolását külgazdaság-politikára, amely az első pillérhez tartozik, és biztonságpolitikára, amely viszont a második pillért alkotja. A harmadik pillért alkotó bel- és igazságügyi együttműködésnek szintén vannak a biztonságpolitikával erős átfedést mutató területei. Ez a széttagoltság az EU egész kül-és biztonságpolitikájára rányomja a bélyegét.
 - 16.7. A biztonságpolitika katonai vetületeit jelentő védelempolitika terén a helyzet a kilencvenes évek során még ennél is kevesebb bizakodásra adott okot, ez a kérdéskör ugyanis mind a maastrichti, mind az amszterdami szerződésből a feltételes említés szintjét nem számítva lényegében kimaradt. Az uniós védelempolitika ténylegesen az 1999-es helsinki EU-csúcson született meg, köszönhetően a koszovói tapasztalatok hatására kialakuló először brit-francia, majd brit-francia-német egyetértésnek arról, hogy az EU második pillérét alkotó közös kül- és biztonságpolitikát el kell látni tényleges válságkezelési

képességekkel is. Az uniós védelempolitika céljaként ugyanis a tagállamok a - az 1993-as petersbergi WEU csúcson megfogalmazott, majd az EU által az amszterdami szerződésbe beemelt - válságkezelést határozták meg, míg Európa kollektív védelme a NATO felelőssége maradt.

16.8. Az Európai Unió védelempolitikájának, és főleg katonai képességeinek fejlődése intenzitását tekintve közel sem lineáris folyamat. A 1999 és 2004 közötti időszakra sokkal inkább egyfajta fokozatosan gyorsuló és bővülő fejlődés jellemző, ahogy megkezdődik a helsinki politikai vállalások átültetése a tényleges katonai képességek kialakításának szintjére. A válságkezelési képességek létrehozása mellett volt a vitának egy másik, legalább ilyen fontos politikai síkja is, jelesül annak meghatározása, hogy a születőben lévő uniós védelempolitikának milyen legyen a NATO-hoz fűződő viszonya.

16.9. A maastrichti szerződés

16.9.1. A 1992. február 7-én aláírt és 1993. november 1-én hatályba lépett Maastrichti Szerződés hozta létre az EU máig használt hárompilléres szerkezetét, melyből a középső pillér lett a kül- és biztonságpolitika (CFSP).

16.9.2. *„A közös kül- és biztonságpolitika magában foglalja az Európai Unió biztonságára vonatkozó valamennyi kérdést, beleértve végül egy közös védelmi politika meghatározását, amely idővel közös védelemhez vezethet”*

16.10. **A petersbergi nyilatkozat** (lásd EU-WEU együttműködésnél)

16.11. **A kollektív képességeket illetően hiányosságokat fogalmazták meg a stratégiai hírszerzés és stratégiai tervezés területén**, míg a műveleti képességek közül elsősorban a rendelkezésre állás, bevetetőség, stratégiai mobilitás, fenntarthatóság, túlélési képesség interoperabilitás és műveleti hatékonyság területén sürgettek további intézkedéseket. Javítani kellett ezen kívül a többnemzetiségű műveleti és haderő-parancsnokságok vezetési, irányítási és kommunikációs képességein, illetve a parancsnokságok bevetetőségén.

16.12. A helsinki Európai Tanács

16.12.1. Az Európai Unió 1999. december 10-11-én Helsinkiben tartott csúcsértekezletén alapvető változások történtek a CFSP területén. Erre utalt az is, hogy a helsinki dokumentum már következetesen Közös Európai Biztonság- és Védelempolitikáról (angolul CESDP) beszélt, kiemelt hangsúlyt helyezve ezzel a biztonságpolitikán belül a védelem kérdésére.

16.12.2. A CESDP fő feladatát abban határozták meg, hogy amennyiben a NATO, mint egész nem kíván beavatkozni egy adott válságba, az EU képes legyen önálló katonai műveleteket indítani a válság rendezése érdekében. Ezeket az akciókat természetesen az ENSZ Alapokmányának és az EBESZ Európai Biztonsági Chartájának alapelveivel összhangban fogják végrehajtani.

16.12.3. A döntés nem önálló európai hadsereg felállítását jelentette, hanem egységes európai standardok alapján kialakítandó tagállami katonai egységeket, melyeket szükség esetén az Európai Unió bevethet a CESDP megvalósítása érdekében.

16.12.4. Határoztak továbbá néhány alapvető katonai képesség kifejlesztéséről is, melyekkel az Unió tagállamai egyáltalán nem, vagy csak nagyon kezdetleges formában rendelkeztek. Ide tartozik a: vezetés és irányítás, hírszerzés és felderítés, telepíthetőség, fenntarthatóság, interoperabilitás, rugalmasság, mozgékonyág, túlélési képességek

16.12.5. Az új, és remélhetőleg koordináltabb haderő fejlesztési és beszerzési folyamatok mellett az európai országoknak a Helsinkiben elfogadott képesség-célkitűzésekre is összpontosítaniuk kell. Itt a hatékony tervezés és döntéshozás nélkülözhetetlen eszköze a hírszerzés. A hírszerzési adatok kezelése természetesen végtelenül kényes terület. Ugyanakkor az EU- vezetők csak akkor tudnak jól megalapozott döntéseket hozni, a katonai vezetőknek csak akkor állhat rendelkezésére a műveletek megtervezéséhez és irányításához

szükséges információk összessége, és az európaiak csak akkor járulhatnak kellő értékkel a NATO hírszerzési tevékenységéhez, ha fokozzák az átláthatóságot és az együttműködés mértékét. A megoldás alapjául szolgálhatna egy európai hírszerzési adatösszegző központ létrehozása. Egy ilyen központ az Európai Unió Műholdas Központjából gyűjthetné az információkat és megkaphatná minden forrásból gyűjtött információt a tagországoktól, majd ezeket feldolgozná és a tagországok között terjesztené. Esetleg kaphatna hírszerzéssel kapcsolatos kéréseket is, és valamilyen szintű utasítási jogot kapva, közreműködhetne egy stratégiai és operációs célokat szolgáló, jobban koordinált európai hírszerző és felderítő rendszer kialakításában.³⁶

- 16.12.6. Az elvégzendő feladatok meghatározása mellett kiemelt figyelmet fordítottak azokra az intézkedésekre is, amelyeket a WEU egyes tagállamai már korábban megkezdték saját katonai képességeik javítása érdekében. Ezek közül a legfontosabbak a következők: katonai megfigyelő és korai előrejelző rendszerek kialakítása, és összehangolt működtetése, biztosítani más tagállamok tisztjei számára, hogy bekapcsolódhassanak a nemzeti főparancsnokságok munkájába (interoperabilitás javítása), a már meglévő európai többnemzetiségű erők gyorsreagálási képességének megerősítése, előkészületek egy európai légi szállítási parancsnokság létrehozására, az állandóan bevethető csapatok számának növelése, stratégiai légi és tengeri szállítási kapacitás fejlesztése
 - 16.12.7. A nem-katonai jellegű válságok kezelése, más néven civil válságkezelés sajátos terület. Egyrészt az Unió első (a közösségi elemek) és második (közös kül- és biztonságpolitika) pillére között helyezkedik el, a fogalom viszont sokkal tágabb, mint a humanitárius támogatásé, ti. magában foglal számos egyéb tevékenységet is, noha a gyors reagálás szándéka itt is alapvető.
 - 16.12.8. Miután az amszterdami szerződésben az EU magáénak ismerte el a petersbergi feladatokat, az 1999-es kölni csúcson megbízták a Tanácsot, hogy mélységében dolgozzon ki egy átfogó biztonságértelmezést annak érdekében, hogy a tagállamok nem katonai válságkezelési eszközeit a lehető leghatékonyabban lehessen koordinálni. Felállítottak egy biztonsági munkacsoportot (SWG), amely a Tanács Titkárságával és a Bizottsággal együttműködve összeállította a tagállami nem katonai válságkezelési eszközök listáját annak megfelelő bontásban, hogy azok az első, a második, vagy éppen mindkét pillér alárendeltségébe tartoznak-e.
 - 16.12.9. A kölni európai tanácsi lépésekre természetesen nagy hatást gyakoroltak a koszovói események a civil válságkezelési képességek vonatkozásában is. A NATO-beavatkozást követő UNMIK misszió tervezése kapcsán ugyanis kiderült, hogy az uniós tagállamok igen nehezen tudnak csak megfelelő számú rendőrt küldeni Koszovóba. Erre reagálva kezdte meg az SWG a tagállami civil képességek felmérését. Az eredmény egy rendkívül hosszú és tág felsorolás lett - a tagsági ígérettől kezdve a határőrizet fejlesztéséig - mindazokról az eszközökről, szakpolitikákról és eljárásokról, amelyeket az EU felhasználhat válság-megelőzési, válságkezelési, vagy éppen konfliktus utáni helyzetekben.
 - 16.12.10. A listák alapján nem katonai jellegű válságkezelési műveletek igen széles területén az Unió tagállamai jelentős mennyiségű eszközzel és tapasztalattal rendelkeznek, mind egyénileg, mind uniós szinten. Az együttműködési és gyors reagálási képességen azonban még javítani kellett. Ennek értelmében Helsinkiben összeállítottak egy akciótervet a nem katonai válságkezelési képességek továbbfejlesztésére."
- 16.13. A CESDP új háttérintézményei**
- 16.13.1. Helsinkiben kialakították a CESDP kibővült feladatkörének elvégzésére alkalmas intézményi háttérrel is. Az újonnan létrejött szervezetek a Tanács és a

CFSP főmegbízott alárendeltségében ideiglenes jelleggel 2000 márciusától kezdtek működni, végleges struktúrájukról pedig a 2000-es nizzai csúcs rendelkezett.

16.13.2. Politikai és Biztonsági Bizottság

16.13.2.1. A Politikai és Biztonsági Bizottság (PSC) a tagállamok nagykövet szintű képviselőiből álló testület. A CFSP minden területén illetékes, a közösség hatáskörébe tartozó kérdésekben azonban egyedül nem dönthet. A PSC az ESDP fő felelőse is, válsághelyzet esetén a Tanács felhatalmazásával a PSC gyakorolja a válságkezelő műveletek feletti politikai és stratégiai irányítást. A hatékonyság érdekében minél gyorsabb döntéshozatali rendszert kell kialakítani. Konkrét katonai kérdésekben a Katonai Bizottság dönt, amelynek a PSC javaslatokat tehet.

16.13.2.2. A működési tapasztalatok alapján a CFSP-ESDP vonatkozású kérdésekben az Általános Ügyek Tanácsa után a PSC a legfontosabb szerv, erre utal az is, hogy ülésein a Bizottság minden esetben képviselteti magát.

16.13.3. Katonai Bizottság

16.13.3.1. A Katonai Bizottság (EUMC) a tagállamok vezérkari főnökeiből, illetve azok képviselőiből álló, vezérkari főnöki szinten működő szervezet, amely eseti jelleggel, a szükségleteknek megfelelően ülésezik. A Katonai Bizottság ajánlásokat tehet a PSC-nek, többek között a katonai akciók és a műveleti tervezés általános kidolgozására - azzal együtt, hogy a hadműveleti tervezés mindig az adott műveletre kinevezett műveleti parancsok feladata. Az EUMC másik fő feladata, hogy irányítja a Katonai Törzs munkáját. A Katonai Bizottság elnöke részt vehet a Tanács ülésein, amikor védelmi tárgyú döntéshozatal zajlik. Fontos elem, hogy az EUMC konszenzussal dönt.

16.13.4. Katonai Törzs

16.13.4.1. A Katonai Törzs (EUMS) a tagállamok által delegált katonai szakértőkből tevődik össze. Feladata a CESDP támogatása, beleértve az Európai Unió válságkezelő műveleteinek tervezését és vezetését. A Katonai Törzs hatáskörébe tartozik a válságok kialakulásának korai előrejelzése, a helyzetelemzés és a petersbergi feladatok stratégiájának tervezése is. Utóbbiba beletartozik a műveletek végrehajtásához szükséges tagállami, illetve többnemzetiségű egységek kiválasztása is-értelemszerűen csak a tagállamok által rendelkezésre bocsátott alakulatok közül.

16.13.4.2. Noha az EUMS eredetileg csak mintegy harminc tagállami szakértőből állt, a folyamatosan növekvő számú és bonyolultságú feladat megkövetelte a létszám növekedését. A Törzs többszáz fős szervezetté vált, mely öt fő egységből áll, ezek a Politika és Tervezés, a Felderítés, a Műveletek és Gyakorlatok, a Logisztika és Források, valamint a Kommunikáció és Információ részlegek.

16.13.5. A Biztonsági Tanulmányok Intézete

16.13.5.1. Az 1990. július 1-én létrehozott párizsi Biztonsági Tanulmányok Intézete (ISS) jelentette a WEU legfontosabb tudományos elemző műhelyét. Fő funkciója, hogy a közös kül- és biztonságpolitikához kapcsolódó tanulmányokat és vitákat folytasson, valamint hogy az Európai Tanács, illetve az EU CFSP főképviseelője számára biztosítsa az információs háttérrel. Ezen felül feladatai közé tartozik a transzatlanti kapcsolatok biztonságpolitikai részének vizsgálata, ami az Európai Unió, illetve az Egyesült Államok és Kanada viszonyát illeti. A WEU-n belül széleskörű tudományos autonómiával rendelkező ISS 2001. július 1-től

került az EU alárendeltségébe, hivatalos neve azóta Európai Unió Biztonsági Tanulmányok Intézete (EUISS).

16.13.6. **A torrejoni Műholdközpont**

16.13.6.1. A WEU már a nyolcvanas évek végén felismerte egy önálló európai műholdas megfigyelő központ létrehozásának szükségességét. Az erről szóló döntés előkészítése 1988. decemberében kezdődött. Közel háromévi tudományos háttér munka után a központ felállításáról 1991. június 27-én döntött a WEU viandeni (Luxemburg) Miniszterek Tanácsa. Figyelembe vették az Öböl-háború tanulságait, valamint hogy az ekkor már kialakulóban levő CFE szerződés ellenőrzési mechanizmusai között egy műholdas megfigyelő központ igen fontos szerepet játszhat.

16.13.6.2. Vianden után már csak a helyszín kitűzése volt hátra. Az 1991. novemberi Miniszterek Tanácsa végül a spanyolországi Torrejon mellett döntött. A létrehozandó műholdas megfigyelő központ három fő feladatot kapott: A fegyverzetkorlátozási megállapodások betartásának ellenőrzésében való részvétel. Az Európa biztonságára veszélyt jelentő válságövezetek megfigyelése. Környezeti kockázatot jelentő veszélyforrások vizsgálata.

16.13.6.3. Miután a WEU átadta a Műholdközpontot, az Európai Tanács 2001. július 20-án elfogadott közös akciójával megteremtette a létesítménynek uniós keretet adó Európai Unió Műholdas Központot (EUSC), amely a PSC és a Főképviseelő közvetlen alárendeltségében működve hivatott információival támogatni az Unió CFSP-vel kapcsolatos döntéseit. Emellett az EUSC számos kutatás-fejlesztési és képzési programot is folytat, főképp a műholdkép-elemzés, illetve a digitális földrajzi információs rendszerek fejlesztése és használata területén.

16.14. **Pilóta nélküli repülőeszközök:** A tagállamok képviselői több fórumon is foglalkoztak az európai államok gyenge felderítési kapacitásával. Ennek javítására többek között nagyobb hangsúlyt kellene helyezni a pilóta nélküli repülőeszközök (UAV) fejlesztésére.

16.15. **A polgári válságkezelési képességek kialakítása**

16.15.1. A polgári válságkezelés kapcsán meghatározták a civil válságkezelési képességek négy fő munkaterületét. Ezek:

16.15.1.1. A rendőrség: az Európai Uniónak létre kell hoznia a rendőri válságkezeléshez szükséges képességeket.

16.15.1.2. A jogállamiság megszilárdítása: a bírói és büntetőjogi rendszer helyreállítása, illetve a létrehozásában/átalakításában nyújtott segítség. A szilárd jogállami keretek egyben a rendőrségi feladatok eredményessége szempontjából is létfontosságúak.

16.15.1.3. A polgári közigazgatás támogatása: az átalakulóban (válságban) lévő régiók konszolidálásában játszik fontos szerepet.

16.15.1.4. A polgári védelem: beleértve a kutató-mentő, és a katasztrófa-elhárító műveleteket is.

16.15.2. Mivel a nemzetközi válságkezelési műveletekben várhatóan a rendőri tényező lesz a főszerep, a tagállamok vállalták, hogy önkéntes felajánlások útján 5000 rendőrtisztet biztosítanak az EU leendő válságkezelési akciói számára. A gyors reaklás érdekében az 5000 rendőrtisztből 1000 főnek 30 napon belül bevethetőnek kellett lennie. A vállalás határideje – a Headline Goal-lal megegyezően - 2003. volt.

16.16. **A brüsszeli képesség-felajánlási konferencia**

16.16.1. A tagállamok 2000. november 20-21-én tartott brüsszeli ülésükön gyűjtötték össze azokat a katonai képességeiket, amelyeket a Helsinkiben meghatározott célok elérése érdekében az Uniónak fel tudtak ajánlani. A tagállamok kötelezettséget vállaltak, hogy felajánlásaikat az elérni szándékozott gyorsreakálási képességek szem előtt tartásával teszik, más szóval főképp

olyan erőket ajánlottak fel, melyek alkalmasak lehetnek a Headline Goal eléréséhez való hozzájárulásra.

- 16.16.2. Fontos megjegyezni, hogy nem új, a már meglévő nemzeti hadseregekkel párhuzamos erők felállításáról született döntés, hanem a tagállamok a saját fegyveres erejükből ajánlották fel azokat az egységeket, amelyeket az Európai Unió igénybe vehet. A képesség-felajánlási konferencia éppen arra szolgált, hogy összegezzék, melyek és mekkorák ezek az erők.
- 16.16.3. A képesség-felajánlási konferencián a tagállamok a következő főbb területeken állapítottak meg hiányosságokat:
 - 16.16.3.1. A stratégiai mozgékonyág javításához kapcsolódóan létre kell hozni a szükséges (tengeri és légi) eszközöket, az ezek informatikai és kommunikációs rendszereit működtető parancsnoki struktúrákat, és azokat az eszközöket, amelyek az erökhöz eljuttatják a hírszerzési információkat.
 - 16.16.3.2. Hírszerzés: egyes tagállamok vállalták, hogy - a torrejoni Műholdközpont már létező képelemzési kapacitásán kívül is - komoly fejlesztéseket hajtanak végre a műholdas hírszerzés területén. (Helios II, SAR LUPE, COSMOS SKYMED programok)
- 16.17.A Európai Unió rendőri képességeinek fejlesztésének kezdetei**
 - 16.17.1. Az alapokat lefektető feirai terveket még a francia elnökség alatt továbbfejlesztették. A Bizottság négy fő irányelvet fogadott el az Unió leendő rendőri missziói számára:
 - 16.17.1.1. Minden lehetséges módon támogatni kell a helyi rendőrséget. Ez a tanácsadástól a kiképzésen át egészen addig terjedhet, hogy szükség esetén (pl. ha feloszlatták, szétverték, vagy politikailag megbízhatatlan, stb.) az EU rendőri erökhöz képesnek kell lenniük a helyi rendőrség teljes helyettesítésére is.
 - 16.17.1.2. Minden esetben pontos, és részletes mandátumra van szükség, amely egyértelműen meghatározza az EU erők feladatait, jogait és kötelezettségeit.
 - 16.17.1.3. A lehető legteljesebb mértékben integrált szemlélet a válságkezelésben – a petersbergi típusú feladat sikeres megoldásához ugyanis szoros koordinációra van szükség a rendőri és katonai erők között.
 - 16.17.1.4. Szoros együttműködés a nemzetközi szervezetekkel: az EU-nak törekednie kell rá, hogy saját erőfeszítései, illetve más szervezetek (ENSZ, EBESZ) tevékenysége hatékonyan egészítse ki egymást, elkerülve a szükségtelen duplikációt.
 - 16.17.2. A svéd elnökség alatt, 2001 májusában megtartották az uniós államok országos rendőrfőkapitányainak találkozóját, melynek fő témája az „EU tagállamok nemzetközi válságkezelésben alkalmazható rendőri képességei” volt. Kidolgozták a leendő uniós rendőri műveletekben résztvevő erők kiválogatásának, felszerelésének és kiképzésének rendszerét, valamint meghatározták azokat a kritériumokat, melyek alapján nem EU tagállamok is részt vehetnek az Unió rendőri misszióiban. A létszám tekintetében a rendőrfőkapitányok összesen közel 5.000 rendőrtiszt felajánlását tartották elképzelhetőnek - a végleges tagállami hozzájárulásokról a 2001. novemberére tervezett Rendőri Képesség-felajánlási Konferencia volt hivatott dönten.
 - 16.17.3. **A Rendőri Akcióterv**
 - 16.17.3.1. A rendőrfőkapitányok konferenciájának eredményeit összegezve Göteborgban a tagállamok elfogadták a Feirában kezdeményezett Rendőri Akciótervet, mely az uniós rendőri műveletek kereteit és végrehajtásuk módjait szabályozta. Első és legfontosabb célja értelemszerűen az volt, hogy biztosítsa az Unió nemzetközi rendőri válságkezelési képességeinek megerősítését, illetve hogy ehhez a

- munkához egy követhető ütemtervet adjon a soron következő elnökségek számára.
- 16.17.3.2. A kialakítandó rendőri képességek - szervesen kapcsolódva a más nemzetközi szervezetekkel való válságkezelési együttműködés hangsúlyozott szándékához - lehetővé teszik az Unió számára, hogy tevőlegesen is támogasson már folyamatban lévő, ENSZ vagy EBESZ vezetésű rendőri műveleteket.
- 16.17.3.3. *Célkitűzések és végrehajtás.* Az akcióterv a következő célokat tűzte ki az Unió elé:
- 16.17.3.3.1. A rendőri műveletek tervezési és végrehajtási megállapodásainak kidolgozása. Ebbe a stratégiai és műveleti tervezési képességeken túl beletartozik a rendőri képességek integrálása az EU korai riasztási rendszerébe, a többnemzetiségű rendőri erők összeállításának és működtetésének kialakítása, illetőleg a válságkezelési műveletek katonai és civil elemeivel való együttműködési módozatok meghatározása is.
- 16.17.3.3.2. A rendőri műveletek (beleértve a katonai eszközöket is igénybevevő akciókat is) irányítási és vezetési rendszerének kidolgozása
- 16.17.3.3.3. A rendőri műveletek jogi keretének kidolgozása. Ebbe beleértendő a közös felszerelés, adminisztráció, logisztika, és a közös nyelvezetre vonatkozó megállapodások, egyezmények megkötése is. (Ez szervesen épül a 2001. május rendőrfőkapitányi konferencián kidolgozott rendszerre.)
- 16.17.3.3.4. A rendőri műveletekben résztvevő erők kiképzési programjának kidolgozása.
- 16.17.3.3.5. A rendőri műveletek finanszírozásának kidolgozása
- 16.17.3.4. A fenti célkitűzések végrehajtásához meghatározták a további munka lépéseit, és készítették egy menetrendet is. Elhatározták továbbá, hogy a rendőri képességek kialakítása során maximálisan figyelembe veszik az ENSZ vonatkozó tapasztalatait, amelyeket az un. Brahimi-jelentés foglalt össze.
- 16.17.3.5. Elhatározták a Tanács Titkárságán belül egy rendőri részleg felállítását, és elkezdték a szükséges konzultációs mechanizmusok (a Tanács és a Bizottság között, a Politikai és Biztonsági Bizottsággal, az ENSZ-szel és az EBESZ-szel, stb.) kialakítását is. Külön is kimondták az Európai Rendőrtiszti Főiskola (CEPOL) szerepének fontosságát a rendőrtisztek válságkezelésre való kiképzésében.
- 16.17.3.6. Az Akcióterv deklarálta, hogy az Unió a rendőri műveletek minden résztvevő országra ugyanazokat a nemzetközi szabványokat alkalmazza. Ha egy nem EU-tag állam ezeknek megfelel, és a Tanács elfogadja, hogy az adott válságkezelési műveletbe külső közreműködőket is be lehet vonni, akkor kerülhet sor a konkrét együttműködési felkérésére, ugyancsak tanácsi határozattal. Az egyes műveletekbe való bevonás részleteinek kidolgozása a Politikai és Biztonsági Bizottság feladata lett.
- 16.17.4. Európai Unió Tanácsa 2002. március 11-én közös akciót fogadott el a boszniai - hercegovinai EU Rendőri Misszió (European Union Police Mission, a továbbiakban *EUPM*) 2003. január 1-én történő megindításáról. Az *EUPM* mandátuma eredetileg három évre, azaz 2005. december 31-ig szólt. A rendelkezésére álló idő alatt a missziónak kitűzték a megvalósítandó feladatokat, melyből kiemelem: ... Meg kell erősíteni a helyi rendőri erők nyomozási és felderítési képességeit, mindenben támogatva az általuk végrehajtott akciókat....

16.18. A brüsszeli képességfejlesztési konferencia

- 16.18.1. A tagállamok védelmi miniszterei 2001. november 19-én Brüsszelben találkoztak, hogy áttekintsék az Unió védelmi képességeinek megteremtésére eddig tett lépések eredményeit, és megfogalmazzák a további tennivalókat.
- 16.18.2. A brüsszeli csúcson a tagállamok elhatározták a helsinki „Headline Goal”-hoz szükséges képességek jegyzéke (HHGC) és a tagállamok által felajánlott erők jegyzéke (HFC) közti ellentmondások feloldását. A két jegyzék összehasonlításából megállapított 38-féle hiányosságból végül 21-et minősítettek „súlyosnak.” Ezek orvoslása érdekében a védelmi miniszterek megindították az Európai Képességek Akciótervet (European Capabilities Action Plán, a továbbiakban ECAP).
- 16.18.3. A HHC és a HFC jegyzékek összevetéséből megállapított 21 súlyos hiányosságot -az átfedések kizárása érdekében - 2002. márciusától kezdve 19 un. specifikus szakértői csoportot, un. panelt állítottak fel, és ezek keretében folytatták a további munkát. Minden panelnek volt egy „vezető” tagállama (lead nation), aktív résztvevői és megfigyelőként jelen lévő tagjai. Munkájukat a Headline Goal Task Force koordinálta, amely a Katonai Törzs alárendeltségébe tartozott. A panelek feladata lett meghatározni az összes létező és megvalósítató nemzeti, vagy többnemzetiségű megoldást. Az ECAP paneleknek 2003. március 1-ig el kellett készíteniük jelentéseiket a Katonai Bizottság számára.
- 16.18.3.1. A 21 súlyos hiányosság közé tartoztak az információszerzést, a hírszerzést a felderítést szolgáló stratégiai tételek is, mint:
- 16.18.3.1.1. Pilóta nélküli repülőeszközök (megfigyelő és célfelderítő egységek)
- 16.18.3.1.2. Pilóta nélküli repülőeszközök (közepes és nagy magasságban repülő, hosszú repülési idejű felderítők)
- 16.18.3.1.3. Hadszíntéri hírszerzés és légi felderítés
- 16.18.3.1.4. Stratégiai hírszerzés, megfigyelés, felderítés, műholdfelvételek (SRIMINT Collection)
- 16.18.3.1.5. Korai riasztás és előrejelzés (stratégiai szint)
- 16.19.A 2003. május 19-i második Képességi Konferencián előterjesztették a márciusi athéni informális találkozó javaslatait. Az Athénban elhatározott öt projektcsoport mellé további öt felállításáról döntöttek. A következő napon a kül- és védelmi miniszterek tanácskozásán pedig újabb öt projektcsoportot indítottak el, melyek közül egyik: Hírszerzés, megfigyelés, célpont azonosítás, felderítés.
- 16.20. **A titokvédelmi megállapodás problémája** (lásd EU-NATO együttműködésnél)
- 16.21. **A „Berlin Plusz” megállapodás** (lásd EU-NATO együttműködésnél)
- 16.22. **A Tervuren-kezdeményezés**
- 16.22.1. Belgium, Franciaország, Luxemburg és Németország vezetői 2003. április 29-én tartott tervureni (Brüsszel egyik külvárosa) brüsszeli találkozójukon számos olyan javaslatot fogalmaztak meg, amelyek véleményük szerint szükségesek voltak az ESDP működésének hatékonyabbá tételéhez. A tervezet igazi újdonságát az jelentette, hogy a négy résztvevő tagállam elhatározta, hogy a javasolt változtatásokat maguk között mindenképpen érvénybe léptetik, illetve támogatni fogják uniós elfogadtatásukat.
- 16.22.2. Ezek közül a legismertebb - és a legnagyobb felzúdulást kiváltó - javaslat egy önálló uniós katonai főparancsnokság felállításának terve volt, amely az EU-nak a NATO-tól független műveleti tervezési kapacitást biztosítana. A „Berlin Plusz” által meghatározott rendszerben ugyanis a tényleges műveleti tervezéshez az EU-nak vagy továbbra is a vonatkozó NATO-képességeket kell igénybe vennie vagy a „keretnemzet” koncepció jegyében valamely tagállami vezérkar műveleti tervezési képességeire kell hagyatkoznia. Az un. Tervuren-kezdeményezés ezen az állapoton kívánt változtatni az önálló EU-parancsnokság felállításával.
- 16.22.3. **Szolidaritási záradék** Bekerült a tervezetbe a tervuren-kezdeményezésben már javasolt kölcsönös szolidaritási záradék. *Amennyiben egy tagállamot*

terrortámadás ér, illetve ha természeti vagy ember okozta katasztrófa áldozatává válik, az Unió és tagállamai a szolidaritás szellemében együttesen lépnek föl. Az Unió minden rendelkezésére álló eszközt, ideértve a tagállamok által rendelkezésre bocsátott katonai erőforrásokat is, mozgósít annak érdekében, hogy:

- 16.22.3.1. *megelőzze a terrorista fenyegetést a tagállamok területén;*
- 16.22.3.2. *megvédje a demokratikus intézményeket és a polgári lakosságot mindenfajta terrortámadástól;*
- 16.22.3.3. *terrortámadás esetén egy tagállamnak, a tagállam politikai szerveinek kérésére, a területén segítséget nyújtson*
- 16.22.3.4. *katasztrófa esetén egy tagállamnak, a tagállam politikai szerveinek kérésére, a területén segítséget nyújtson.*

16.23. Az Európai Biztonsági és Védelmi Unió terve

- 16.23.1. A javaslattevők szándéka szerint az említett megerősített védelmi együttműködés egy ún. Európai Biztonsági és Védelmi Unió (a továbbiakban ESDU) létrehozásához vezetne. Ebben minden régi és új tagállam részt vehetne, fő feladata pedig a védelmi együttműködés megerősítése lenne „*a gyorsabban és távolabbra haladni szándékozó tagállamok*” számára.
- 16.23.2. Javier Solana, az EU kül- és biztonságpolitikai főmegbízottja a 2003. június 19—21-én tartott thesszalóniki Európai Tanácson terjesztette be az általa kidolgozott európai biztonsági koncepciót, amely a „*biztonságos Európa egy jobb világban*” címet kapta, melynek a hírszerzéshez illetve felderítéshez kapcsolódó két pontja:
 - 16.23.2.1. Erőteljesebb diplomáciai tevékenység a katonai és civil műveletek támogatására
 - 16.23.2.2. A hírszerzési információk megosztásának fejlesztése, illetve az ehhez szükséges rendszerek, eljárások kidolgozása.

16.24. Az EU ARTEMIS hadműveletének tanulságaiból:

- 16.24.1. Az elmérgesedő helyzetben az ENSZ kéksisakosok képtelenek voltak a stabilizációra, sőt önmagukat is csak korlátozottan voltak képesek megvédeni. Ezzel szemben a francia többségű EU-erők már az első napokban bizonyították, hogy szükség esetén igen kemény fellépésre is képesek feladatuk elvégzése érdekében. A széles mandátum, a megfelelő felszerelés - beleértve a nagyszámú páncélozott járművet és a légitámogatás lehetőségét is - és a francia katonák harci tapasztalata nagyságrendekkel hatékonyabbá tette az *Artemis* erőit, mint a MONUC békefenntartói voltak.
- 16.24.2. A hatékonyságban az is fontos szerepet játszott, hogy a francia csapatok - köszönhetően Kongó korábbi gyarmati státuszának - nyelvismeretükre és korábbi kapcsolataikra támaszkodva igen hatékony hírszerzési és felderítési szolgálattal rendelkeztek (HUMINT). Bár a pontos részletek természetesen nem nyilvánosak, annyit a francia fegyveres erők is elismertek, hogy az ellenség kommunikációjának lehallgatása (COMMINT) révén is értékes információkhoz jutottak. A MONUC egy magas rangú tisztje az *Artemis* során alkalmazott személyi és technikai hírszerzés együttes arányát körülbelül 20%-ra becsülte, míg az információk 80%-át a csapatok - köszönhetően francia nyelvismeretüknek - a harctevékenység során a helyszínen szerezték meg.

17. Az ENSZ, a WEU, a NATO, az EBESZ és az EU kapcsolódásai a hírszerzés, felderítés által érintett területeken^{37,38,39}

17.1. EU-ENSZ

- 17.1.1. *Az Egyesült Nemzetek Alapokmányából:*
 - 17.1.1.1. 1. cikk. Az Egyesült Nemzetek célja, hogy
 - 17.1.1.1.1. fenntartsa a nemzetközi békét és biztonságot és evégből hathatós együttes intézkedéseket tegyen a békét fenyegető bűncselekmények megelőzésére és megszüntetésére, a támadó cselekményeknek vagy

- a béke más módon történő megbontásának elnyomására, valamint békés eszközökkel, az igazságosság és a nemzetközi jog elveinek megfelelő módon rendezze vagy megoldja azokat a nemzetközi viszályokat és helyzeteket, amelyek a béke megbontására vezethetnek;
- 17.1.1.1.2. a nemzetek között a népeket megillető egyenjogúság és önrendelkezési jog elvének tiszteletben tartásán alapuló baráti kapcsolatokat fejlessze és az általános béke megerősítésére alkalmas egyéb intézkedéseket foganatosítson;
- 17.1.1.1.3. gazdasági, szociális, kulturális vagy emberbaráti jellegű nemzetközi feladatok megoldása útján, valamint az emberi jogok és az alapvető szabadságok mindenki részére, fajra, nemre, nyelvre vagy vallásra való tekintet nélkül történő tiszteletben tartásának előmozdítása és támogatása révén nemzetközi együttműködést létesítsen;
- 17.1.1.1.4. az egyes nemzetek által e közös célok elérése érdekében kifejtett tevékenységek összeegyeztetésének központja legyen.
- 17.1.1.2. *Eljárás a béke veszélyeztetése, a béke megszegése és támadó cselekmények estében*
- 17.1.1.2.1. 41. cikk: A Biztonsági Tanács határozza meg, hogy milyen fegyveres erők felhasználásával nem járó rendszabályokat kíván foganatosítani abból a célból, hogy határozatainak érvényt szerezzen és felhívhatja az Egyesült Nemzetek tagjait arra, hogy ilyen rendszabályokat alkalmazzanak. Ilyeneknek tekintendők a gazdasági kapcsolatok, a vasúti, tengeri, légi, postai, távírói, rádió és egyéb forgalom teljes vagy részleges felfüggesztése, valamint a diplomáciai kapcsolatok megszakítása.
- 17.1.1.2.2. 42. cikk: Ha a Biztonsági Tanács úgy találja, hogy a 41. cikkben említett rendszabályok elégtelenek, vagy elégteleneknek bizonyulnak, úgy légi, tengeri és szárazföldi fegyveres erők felhasználásával olyan műveleteket foganatosíthat, amelyeket a nemzetközi béke és biztonság fenntartásához, vagy helyreállításához szükségesnek ítél. Ezek a műveletek az Egyesült Nemzetek tagjainak légi, tengeri és szárazföldi hadereje által foganatosított tüntető felvonulásból, zárlatból (blokád) vagy egyéb műveletekből is állhatnak.
- 17.1.1.2.3. 43. cikk:
- 17.1.1.2.3.1. Abból a célból, hogy a nemzetközi béke és biztonság fenntartásához hozzájáruljon, az Egyesült Nemzetek valamennyi tagja kötelezi magát arra, hogy a Biztonsági Tanács felhívására és a kötendő külön megállapodásnak vagy megállapodásoknak megfelelően, a nemzetközi béke és biztonság fenntartásához szükséges fegyveres erőt rendelkezésére bocsátja és neki segítséget és könnyítéseket nyújt, ideértve a szabad átvonulás jogát is.
- 17.1.1.2.3.2. A fentemlített megállapodás vagy megállapodások meghatározzák a fegyveres erők számát és nemét, készenlétük fokát és elhelyezésüket, valamint a nyújtandó könnyítéseket és segítség természetét.
- 17.1.1.2.3.3. A megállapodást, vagy megállapodásokat a Biztonsági Tanács kezdeményezésére minél előbb le kell tárgyalni. A megállapodásokat a Biztonsági Tanács és a Szervezet tagjai, vagy a Biztonsági Tanács és a Szervezet tagjainak csoportjai kötik és azokat az aláíró Államok alkotmányos szabályainak megfelelően meg kell erősíteni.
- 17.1.1.2.4. 45. cikk: Abból a célból, hogy az Egyesült Nemzetek sürgős katonai intézkedések megtételére képesek legyenek, a Szervezet tagjainak

- nemzeti légierejük bizonyos egységeit közös nemzetközi kényszerítő eljárásra azonnal felhasználható állapotban kell tartaniok.
- 17.1.1.2.5. 46. cikk: A fegyveres erő felhasználására vonatkozó terveket a Vezérkari Bizottság segítségével a Biztonsági Tanács készíti el.
- 17.1.1.2.6. 48. cikk:
- 17.1.1.2.6.1. A Biztonsági Tanácsnak a nemzetközi béke és biztonság fenntartására irányuló határozatai végrehajtásához szükséges rendszabályokban a Biztonsági Tanács megítélése szerint az Egyesült Nemzetek valamennyi tagja vagy azok közül csupán bizonyos tagok vesznek részt.
- 17.1.1.2.6.2. Az ilyen határozatokat az Egyesült Nemzetek tagjai közvetlenül és olyan nemzetközi szervezetekben kifejtett tevékenységük útján hajtják végre, amelyeknek tagjai.
- 17.1.1.2.7. 49. cikk: A Biztonsági Tanács által elhatározott rendszabályok végrehajtása során az Egyesült Nemzetek tagjai kötelesek egymásnak kölcsönösen segítséget nyújtani.
- 17.1.1.2.8. 50. cikk: Ha a Biztonsági Tanács valamely Állam ellen megelőző vagy kényszerítő rendszabályokat foganatosít, minden más olyan Államnak, akár tagja az Egyesült Nemzeteknek, akár nem, amelynek az említett rendszabályok végrehajtása következtében különös gazdasági nehézségekkel kell megküzdenie, jogában áll e nehézségek megoldása végett a Biztonsági Tanáccsal tanácskozást folytatni.
- 17.1.1.2.9. 51. cikk: A jelen Alapokmány egyetlen rendelkezése sem érinti az Egyesült Nemzetek valamelyik tagja ellen irányuló fegyveres támadás esetében az egyéni vagy kollektív önvédelem természetes jogát mindaddig, amíg a Biztonsági Tanács a nemzetközi béke és a biztonság fenntartására szükséges rendszabályokat meg nem tette. A tagok az önvédelem e jogának gyakorlása során foganatosított rendszabályaikat azonnal a Biztonsági Tanács tudomására tartoznak hozni és ezek a rendszabályok semmiképpen sem érintik a Biztonsági Tanácsnak a jelen Alapokmány értelmében fennálló hatáskörét és kötelességét abban a tekintetben, hogy a nemzetközi béke és biztonság fenntartása vagy helyreállítása végett az általa szükségesnek tartott intézkedéseket bármikor megtegye.
- 17.1.1.3. Együttműködés az ENSZ-szel**
- 17.1.1.3.1. Az EU és az ENSZ közti válságkezelési együttműködés intézményesítésének előzményei 2003. őszéig nyúlnak vissza. Az *Artemis* hadművelet sikeres befejezése után 2003. szeptember 24-én a két szervezet képviselői közös nyilatkozatot írtak alá az ENSZ és az EU közötti válságkezelési együttműködésről. Ebben deklarálták, hogy a nemzetközi béke és biztonság fenntartásának legfőbb letéteményese az ENSZ Biztonsági Tanácsa. Áttekintették az eddigi együttműködés sikereit (EUPM, Artemis), a folytatást illetően pedig megállapodtak egy közös konzultációs mechanizmus létrehozásáról.
- 17.1.1.3.2. Ezt követően 2004.-ben, a brüsszeli Európai Tanácson elfogadták az EU és az ENSZ közötti katonai válságkezelési együttműködést szabályozó dokumentumot is.
- 17.1.1.3.3. A két szervezet közötti katonai együttműködés alapvetően két formában valósulhat meg.
- 17.1.1.3.3.1. Az EU tagállamok saját nemzeti fegyveres erejük egységeit ajánlják fel az ENSZ műveleteihez.
- 17.1.1.3.3.2. Az ENSZ felkérésére az Európai Unió önálló válságkezelési műveletet indít.

- 17.1.1.4. *Nemzeti képességek biztosítása az ENSZ műveleteihez.*
- 17.1.1.4.1. A tagállamok fegyveres erőinek z EU számára felajánlott alakulatai - a dokumentum szóhasználatával élve - nincsenek „lefagyasztva”, így azok továbbra is szabadon felajánlíthatók az ENSZ műveletekben való részvételre is. Az Európai Uniónak ilyen esetekben egyfajta kiegészítő szerepet célszerű szánni.
- 17.1.1.5. *Az ENSZ felkérésére indított EU válságkezelő műveletek*
- 17.1.1.5.1. A katonai válságkezelési együttműködés másik lehetősége, ha az ENSZ felkérésére az Európai Unió önálló válságkezelési műveletet indít. Az EU folytathat önálló akciót, vagy egy nagyobb léptékű ENSZ művelet adott részletének végrehajtását vállalhatja magára.
- 17.1.1.5.2. Az ENSZ szempontjából kulcsfontosságú az Európai Unió születőben lévő gyorsreagálási képessége. A „harccsoport-koncepciónak” megfelelően létrehozott alakulatok ugyanis képesek lehetnek pótolni az ENSZ által eddig nélkülözött gyorsan bevethető egységeket.
- 17.1.1.5.3. *Az „áthidaló modell”*
- 17.1.1.5.3.1. A katonai válságkezelési megállapodás az EU gyorsreagálású erők vonatkozásában kétféle alkalmazási lehetőséget különít el. Az egyik az „áthidaló modell”, amelyben az EU-művelet biztosítaná az időt az ENSZ számára egy folyamatban lévő akció átszervezéséhez, tartalékok bevetéséhez, stb.
- 17.1.1.5.3.2. Az „áthidaló modell” alkalmazásának kulcsa az EU-alakulatot felváltó ENSZ erők időben történő megérkezése - ez jelenti egyben az EU kivonulási stratégiáját is. Az ENSZ erők késése súlyos helyzetbe hozhatja a korlátozott idejű műveletekre kialakított uniós harccsoportokat, ezt tehát minden lehetséges eszközzel el kell kerülni. Így megakadályozhatóvá válik, hogy az ellenséges erők kihasználják az EU-ENSZ váltást.
- 17.1.1.5.3.3. Az átadás-átvétel zökkenőmentes lebonyolítása érdekében az EU-nak a konkrét művelet végrehajtásán túl politikai eszközökkel is törekednie kell rá, hogy az ENSZ erők megfelelő felszereléssel és mandátummal érkezzenek a műveleti területre. Hangsúlyt kell helyezni aminél hatékonyabb információcserére is az EU-harccsoportok, illetve a frissen érkezett ENSZ-alakulatok között, beleértve a szükséges hírszerzési információk átadását is.
- 17.1.1.5.4. *A „készenléti modell”*
- 17.1.1.5.4.1. A másik lehetőség, hogy az EU erőit az ENSZ műveletek egyfajta - az eredeti kifejezéssel élve - „horizonton túl tartalékkaként,” vagy „kimentő erőként” alkalmazzák. Azaz ha egy ENSZ misszió, vagy annak valamely eleme egy váratlan esemény, vagy eseménysorozat (pl. polgárháború, törzsi zavargások, vagy fehér-ellenes lázadás kirobbanása, esetleg ENSZ-alkalmazottak túszul ejtése, stb.) bekövetkezése folytán szorongatott helyzetbe kerülne, az Európai Unió gyorsreagálású erőit vetnék be a megsegítésükre.
- 17.1.1.5.4.2. Az ilyen jellegű alkalmazás a lényegében azonnali akció, illetve a szinte bármilyen terepviszonyok (magashegység, város, sivatag, dzsungel, stb.) közti működőképesség biztosítása miatt nagyon komoly műveleti problémákat vet fel, nem is szólva az ENSZ és az EU közti koordináció zökkenőmentes működtetéséről. A megvalósíthatóság érdekében vizsgálni kell az EU szerepét az ENSZ-műveletek tervezésében, az irányítás,

- a vezetés és a helyzetértékelés kérdéseit, valamint a hatáskörök átruházásának problémáját.
- 17.1.1.5.4.3. A „készenléti modell” jelenleg tehát alig több egy gondolatkísérletnél, amelynek még a részletesebb meghatározásáig is hosszú időnek kell eltelnie. Vizsgálni kell majd többek közt az első harccsoportok felállításának és működésének tapasztalatait, beleértve a részvételükkel zajló jövőbeni válságkezelési gyakorlatokat is - tisztán elméleti információk alapján ugyanis egy ennyire komplex művelet nem dolgozható ki megfelelően.
- 17.1.1.5.5. *További tennivalók és lehetőségek*
- 17.1.1.5.5.1. A két említett modell kidolgozása mellett az egyezmény számos egyéb együttműködési lehetőséget, illetve területet is megfogalmaz. A közös gyakorlatok, hosszabb-rövidebb ideig tartó tisztcserek, illetve a két törzs közt már kialakított információs hálózat további fejlesztése hozzájárulna a kölcsönös megismeréshez, így javítaná a későbbi műveletek hatékonyságát is.
- 17.1.1.5.5.2. A dokumentum felveti azt a lehetőséget is, hogy az Európai Unió Biztonsági Tanulmányok Intézete, illetve más politikai elemző központok háttér munkájukkal támogassák az ENSZ válságkezelési tevékenységét. Az információáramlás elősegítése érdekében hangsúlyozza a hírszerzési információk cseréjének kidolgozását. Megfogalmazza továbbá, hogy erősíteni kell a torrejoni Európai Unió Műholdközpont, és az ENSZ releváns szervei közti együttműködést.
- 17.1.1.5.5.3. Az ENSZ-szel való együttműködés jóval nagyobb súllyal szerepel az ESDP jövőbeni irányáról szóló koncepciókban, mint a NATO-hoz fűződő viszony. (Annak ellenére, hogy a „Headline Goal 2010”-ben az ENSZ-nek szintén csak egyetlen fejezet van szentelve.) Ez azt jelzi, hogy az EU a NATO-hoz (közvetve tehát az Egyesült Államokhoz) fűződő viszony lazulására számít, és a transzatlanti kapcsolatok helyett egyre inkább az ENSZ-szel való együttműködésre koncentrál.
- 17.1.1.5.5.4. Az ENSZ és az EU közti válságkezelési együttműködés intézményesítése az EU Biztonsági Stratégiájában foglalt célkitűzések logikus folytatásának tekinthető, s mint ilyen, hosszú időre meghatározza az európai biztonság- és védelempolitika jövőjét.
- 17.1.1.5.6. *Az ENSZ a válságreakálásban és a békefenntartásban*
- 17.1.1.5.6.1. Az ENSZ esetében a béketámogató műveletek előkészítése a Biztonsági Tanács kizárólagos feladata. A beavatkozás feltételeinek és körülményeinek – anyagi, katonai és politikai lehetőségek – mérlegelése mélyreható felderítő tevékenységet igényel. Ez persze nem mindig valósult meg a szükséges szinten és formában, mivel a világszervezet az eddigi missziói során – főleg a nehezen megszerzett politikai tekintélyét őrizgetve – óvatosan bánt a felderítő-hírszerző tevékenységgel. Ehelyett inkább úgynevezett „információgyűjtő” tevékenységet folytatott, amely során a megszerzett információk többségét diplomáciai forrásból, nem pedig tényleges felderítő-hírszerző képesség alkalmazásával szerezte meg. Az ilyen fajta tevékenység azonban hatalmas kockázati lehetőségeket rejt magában. Gyakorta adódott félreértelmezhető, vagy nehezen

konkretizálható feladat. A helyzet teljes ismeretének, és a szükséges információk hiánya több kudarcot is okozott az ENSZ tevékenysége során. Ezek egyike a ruandai misszió (UNOMUR), amelynek feladata az lett volna, hogy a katonai célokra is felhasználható eszközök, szállítmányok ne kerüljenek a kormányellenes erők kezére. A helyzet furcsa ellentmondását az adta, hogy ezzel párhuzamosan az ENSZ ezeket az erőket ismerte el az ország hivatalos vezetőinek.

17.2. **EU-EBESZ** (Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet)

17.2.1. Az EBESZ elődjét az EBEÉ-t 33 európai és két észak amerikai (USA, Kanada) hozta létre 1975. augusztus 1-én, Helsinkiben, az összeurópai együttműködés előmozdításának céljából. Az 1994. évi, budapesti csúcstalálkozón alakult át EBESZ-é. A Helsinkii Záróokmány öt pontban foglalta össze a kérdéseket:

17.2.1.1. az európai biztonsággal kapcsolatos kérdések;

17.2.1.2. a gazdaság, a tudomány és a technika területén megvalósítandó együttműködéssel összefüggő kérdések;

17.2.1.3. a földközi tengeri biztonsággal és együttműködéssel kapcsolatos kérdések;

17.2.1.4. együttműködés humanitárius és egyéb területeken;

17.2.1.5. az értekezletet követő intézkedések.

17.2.2. Az EBESZ is hamarosan intézményesedni (Tanács, Vezető Tisztségviselők Bizottsága, Titkárság, Konfliktus megelőző Központ Konzultatív Tanács, Emberi Jogok és Demokratikus Intézmények Irodája, Nemzeti Kisebbségi Főbiztos, Soros Elnöki Rendszer, Főtitkár) kezdett.

17.2.3. Az első pontban szögezték le a résztvevő államok, hogy az európai biztonság oszthatatlan és határozta meg az egymás közötti kapcsolatokat vezérlő alapelveket (erre is sokszor történik hivatkozás):

17.2.3.1. Szuverén egyenlőség, a szuverenitásban foglalt jogok tiszteletben tartása.

17.2.3.2. Tartózkodás az erőszaktól, vagy az erőszakkal való fenyegetéstől.

17.2.3.3. A határok sérthetlensége.

17.2.3.4. Az államok területi épsége.

17.2.3.5. A viták békés rendezése.

17.2.3.6. A belügyekbe való be nem avatkozás.

17.2.3.7. Az emberi jogok és alapvető szabadságjogok, tiszteletben tartása, beleértve a gondolat, a lelkiismeret, a vallás és a meggyőződés szabadságát.

17.2.3.8. A népek egyenjogúsága és önrendelkezés joga.

17.2.3.9. Az államok közötti együttműködés.

17.2.3.10. A nemzetközi jogi kötelezettségek jóhiszemű teljesítése.

17.2.4. Létrejött egy nagyon széles térség szabad államaiból álló közösség demokratikus fejlődésének keretei - különösen 1992 (Párizsi Charta) után – amelyekre a lehetőséget a hidegháború befejeződése, a totalitárius rendszerek bukása, az új, szuverén államok létrejötte szolgáltatta.

17.2.5. Kidolgozták a konfliktus megelőzés, válságkezelés programját (csak az ENSZ céljaival összhangban), a békefenntartási tevékenység (információgyűjtés, megfigyelés, missziók telepítése, de csak a NATO erőivel, mert neki nincs) alapelveit. Összességében a hidegháború időszakában jelentős szerepet játszott, de mára fokozatosan kiszorult a kemény válságkezelésből és a békefenntartásból is és figyelemre méltó misszió nélküli szervezetté vált.

17.2.6. A szervezet elsődleges feladatának tartja, hogy megelőzze a helyi konfliktusok kitörését az európai kontinensen, megteremtse a háború sújtotta térségek békéjét, helyreállítsa azok stabilitását. E célból a szervezet megfigyelő, tényfeltáró, szankciók betartását ellenőrző és választás-megfigyelő missziókat működtet, továbbá nemzeti kisebbségi főbiztosa révén vizsgálja a nemzeti kisebbségek helyzetét. Az EBESZ fontos funkciója, hogy fórumot teremt az európai struktúrába való szervezeti integrálásra azoknak az országoknak,

amelyek belátható időn belül nem lesznek az EU vagy a NATO tagjai, Ennek megfelelően elsőrendű céljának az európai biztonsági rendszer kiépítését tartja. Az EBESZ döntéseit - egy-két kivételes helyzettől eltekintve - konszenzusos alapon hozza meg. Az eurázsiai térség számos országában vannak a szervezetnek különféle (tényfeltáró, megfigyelő, ellenőrző) missziói. Az EBESZ-csúcs a tagállamok állam- és kormányfőinek rendszeres találkozóit jelenti, amely a legmagasabb politikai szinten határozza meg a szervezet tevékenységének általános politika irányelveit.

- 17.2.7. Az EBESZ küldetése nagyjából különbözik a NATO küldetésétől (azonban azt kiegészíti), az EBESZ az alábbiak elősegítésére koncentrált: demokratizáció, jogállamiság, emberi jogok tiszteletben tartása, kiegyezés, konfliktus megelőzés és konfliktus utáni rehabilitáció és béketeremtés. A politikai, katonai területeken az EBESZ biztosította kereteket a fegyverzetellenőrzéshez és koncentrált a bizalom- és biztonságteremtő intézkedésekre, az áttekinthetőséget és a normateremtést célzó tevékenységekre. Ez utóbbi tevékenység, a politikai és katonai etikai szabályok betartatásától egészen a „bevált gyakorlattal” kapcsolatos iránymutatások tiszteletben tartásáig terjedhet, konfliktust követő rehabilitációs folyamatokban. A Szövetség biztosította az EBESZ tevékenységéhez szükséges biztonságot olyan területeken, ahol NATO-erők települtek és e tevékenységek a NATO szélesebb értelemben vett politikai célkitűzéseit is szolgálták konfliktus utáni helyzetekben.⁴⁰

17.3. EU-NATO

17.3.1. Együttműködés a NATO-val

- 17.3.1.1. Az együttműködés tervezet egyetlen pontja szólt a NATO-val való együttműködés kérdéséről. Ez - a macedóniai művelet pozitív tapasztalatai alapján - a „Berlin plusz” megállapodás keretében zajló együttműködés továbbfejlesztésével foglalkozik. A 2003. tavaszi „Tervuren-kezdeményezés” mintegy utóhatásaként szerepel a koncepcióban egy, a SHAPE-en belül felállítandó EU tervezési sejt létrehozása, valamint egy kialakítandó NATO összekötő megállapodás aláírásának szándéka is. A konkrét műveleti együttműködés terén a „Headline Goal 2010” a duplikációk elkerülésére, az EU-NATO közti átláthatóságra, valamint egymás kezdeményezéseinek kölcsönös támogatására helyezi a hangsúlyt. Az említett feladatokban fontos szerep hárul majd az EU-NATO képességi csoportra.

- 17.3.1.2. Érdemes külön figyelmet fordítani a NATO-nak a „Headline Goal 2010” dokumentumon belüli feltűnően csekély szerepére, valamint néhány konkrét megfogalmazásra is. Utóbbiak („partnerség”, „kölcsönös támogatás”, „együttműködés”) egyre kevésbé utalnak az Uniónak a NATO-hoz képest - kétségtelenül meglévő - képességi hiányosságaira, helyette inkább a két szervezetet hosszú távon „egyenlősítő” szemlélet látszik megjelenni a tervezetben. Mindezek megadják a lehetőségét egy olyan értelmezésnek, mely szerint az Unió az évtized második felére egyértelműen a transzatlanti kapcsolatok gyengülésével számol, a műveleti képességek terén pedig az eddigieknél fokozottabban törekszik a NATO-tól való minél teljesebb függetlenségre.

17.3.2. Az ESDP mint a NATO konkurenciája?

- 17.3.2.1. Miután a St. Malo-i nyilatkozattal megnyílt az út az Európai Unió tényleges védelmi képességeinek kialakítása felé, a NATO 1999 áprilisában megkezdte a berlini megállapodás átdolgozását, hogy biztosítsa az EU számára a NATO-képességekhez való hozzáférés lehetőségét. A decemberben megszületett „Headline Goal” azonban több súlyos problémát is felvetett a két szervezet (illetve a WEU-val együtt három) egymáshoz való viszonyát illetően.

- 17.3.2.2. Helsinkiben, illetve azt követően kialakított uniós védelmi struktúrák (a Politikai és Katonai Bizottság, a Katonai Törzs, stb.), illetve az „önálló EU műveleteket” emlegető megfogalmazások azt a benyomást keltették Washingtonban, hogy az ESDP-t a NATO egyfajta versenytársának szánják az európai államok. Történt ez annak ellenére, hogy már a „Headline Goal” definíciójában is szerepelt, hogy az ESDP csak a petersbergi feladatokra készíti fel az uniót, és nincs szó párhuzamos struktúrák kiépítéséről. A feirai Európai Tanácson négy munkacsoportot is létrehozott a NATO-val való együttműködés kidolgozására, elkerülendő a fölösleges duplikációkat.
- 17.3.2.3. Mindazonáltal két kérdés továbbra is problémát jelentett. Egyrészt az USA számára elfogadhatatlan volt, hogy Európa önálló tervezési kapacitásokat alakítson ki. A washingtoni szándékok szerint a tervezés minden esetben (tehát akkor is, ha az EU nem szándékozna NATO-képességeket igénybe venni) a NATO, közelebbről a DSACEUR, az európai erők főparancsnok-helyettesének hatáskörébe tartozott volna. Ily módon továbbra is biztosítva lett volna a NATO elsőbbsége.
- 17.3.2.4. A problémára a nizzai értekezlet jelentett részleges megoldást, ahol az EU egyértelműen elkülönítette egymástól az önálló uniós műveleteket (melyek esetében a tervezési képességeket valamely tagállam bocsátja rendelkezésre), és a NATO-képességek felhasználásával zajló EU-akciókat, melyeknél viszont a DSACEUR biztosítja majd a szükséges kapacitásokat és parancsnokságokat.) Továbbra is feszültségforrást jelentett, hogy a NATO ragaszkodott hozzá, hogy ő döntse el, hogy részt kíván-e venni egy műveletben, vagy sem. Ezzel szemben az EU saját autonóm döntésének tekintette, hogy felkéri-e a NATO-t az adott művelethez való hozzájárulásra.
- 17.3.3. *Az EU „brüsszeli tervezete”*
- 17.3.3.1. Nehézséget jelentett a nem EU-tag európai NATO tagállamok bevonása - ez az érintett hat állam közül leginkább Törökország érdekeit sértette. Ankara ugyanis attól tartott, hogy nem EU-tagként nem vehet részt kellő súllyal az uniós műveletekről szóló döntéshozatalban, még akkor sem, ha az adott műveletekben NATO erőként török csapatok is részt vennének.
- 17.3.3.2. Közel egyéves patthelyzet után 2002 októberében - már a bővítés miatt történelmi jelentőségűnek szánt koppenhágai csúcsra készülve - a Tanács újabb változatát dolgozta ki az EU és a NATO közti együttműködés formáiról szóló tervezetnek. A „brüsszeli tervezet” néven ismertté vált dokumentum a Nizzában elért eredményekre épült. Megismételte egyrészt az ankarai feltételt, azaz hogy ESDP művelet nem irányulhat NATO-tagország ellen, másrészt a reciprocitás elvén ugyanezt az elvárást támasztotta a NATO-val szemben is. Az Unió és a nem EU-tag európai NATO-tagállamok közti együttműködést egyrészt állandó konzultációk, másrészt a PSC-be és az EUMS-be delegált 15+6 közvetítő biztosítaná.
- 17.3.3.3. Önálló uniós műveletek esetében továbbra is az Európai Tanácsnak kellett döntenie a nem EU-tagok részvételéről. Újdonságként megjelent viszont, hogy ha ilyen akciók kapcsán bármely európai szövetséges aggodalmát fejezné ki - akár mert az adott művelet a határaihoz közel zajlik, akár mert más nemzeti érdekeit veszélyezteteti - , a Tanács konzultációs lehetőséget biztosít a számára, valamint megfontolja a műveletbe való meghívását is. A hadgyakorlatokra ugyanazok a szabályok vonatkoztak, mint az „éles” műveletekre.
- 17.3.4. *A titokvédelmi megállapodás problémája*

- 17.3.4.1. Részben a „brüsszeli tervezetben” tárgyalásai során elért kompromisszum része volt az is, hogy Ciprus és Málta az EU-hoz való csatlakozásuk után nem fognak részt venni a NATO-eszközök felhasználásával vezetett katonai műveletekben. A PSC munkájában természetesen ennek ellenére részt vehetnek, és szavazhatnak is - olyan kérdésekben, amelyek nem kapcsolódnak az ilyen műveletek végrehajtásához. Az erről szóló nyilatkozatot 2002. december 12-én fogadták el. Cserébe a ciprusi távolmaradásért Törökország engedélyezte, hogy az előre meghatározott NATO-eszközöket az EU rendelkezésére bocsássák.
- 17.3.4.2. Ciprus kihagyása értelmezhető a török érzékenység irányába tett gesztusként is, valójában azonban a két állam távolmaradása mögött alapvetően egy katonai-politikai természetű ok áll. Sem Máltának, sem Ciprusnak nincs ugyanis a NATO-val megkötött titokvédelmi megállapodása, sosem voltak tagjai sem a szövetségnek, sem a békepartnerségi programnak. Málta 1994-95-ben aláírta ugyan a titokvédelmi megállapodást, ám ezt belpolitikai okokból hamarosan felmondta, Ciprusnak viszont soha nem is volt ilyenje. Mostanra hiába lenne mindkét ország számára egyértelműen hasznos a csatlakozás, Törökország a NATO-n belülről blokkolja a megállapodást megkötését.
- 17.3.4.3. Ebből adódóan egyik ország sem nyerhet betekintést bizalmas NATO információkba, ami nemcsak a hírszerzési és terrorizmus-ellenes együttműködést hátráltatja, de akadályozza az EU-NATO együttműködést az ESDP területén is. A napi szintű munkában a probléma azzal jár, hogy a máltai és ciprusi diplomatákat minden alkalommal felkérlik az ülésterem elhagyására, ha a titokvédelmi megállapodás hatálya alá eső kérdések megvitatására kerül sor.
- 17.3.4.4. A december 12-én elfogadott nyilatkozat értelmében a két állam minősített EU-információkhoz való hozzáférése úgy módosult, hogy minősített NATO-információkat is tartalmazó, vagy ilyenekre utaló EU-anyagokhoz nem férhetnek hozzá.
- 17.3.5. *Az EU „Berlin Plusz” megállapodása*
- 17.3.5.1. A 2002. decemberében elfogadott megállapodás után még közel három hónapba telt, amíg kidolgozták az EU és a NATO válságkezelési műveleti együttműködésének részleteire vonatkozó végleges egyezményt - ez lett a régóta várt „Berlin Plusz”, amely 2003. március 17-én lépett hatályba. Három nappal korábban, március 14-én teljesült az utolsó, még hátralévő előfeltétel is, aláírták az EU-NATO Információbiztonsági Megállapodást. Ennek értelmében a Tanács főtitkára jogosulttá vált, hogy minősített EU információkat - a vonatkozó uniós előírások betartása mellett - átadja a NATO-nak, és hasonló felhatalmazást kapott az NAC főtitkára is.
- 17.3.5.2. Noha a „Berlin Plusz” egyezmény teljes szövege nem nyilvános, a fő tartalmi kérdések mellett a leglényegesebb részletek természetesen ismertté váltak. Az egyezmény három fő területre vonatkozott:
- 17.3.5.2.1. Az EU hozzáférése a NATO műveleti tervezési képességeihez
- 17.3.5.2.2. Az EU hozzáférése a NATO európai parancsnoki képességeihez
- 17.3.5.2.3. Az EU hozzáférése a NATO eszközeihez és egyéb képességeihez
- 17.3.6. *A transzatlantizmus és az európaiság összefüggései*⁴¹
- 17.3.6.1. 2001. szeptember 11-e lényegesen megváltoztatta a biztonsági körülményeket, de a fenyegetettség kezelésére nem alakultak ki a megfelelő keretek. A mai biztonsági kihívások közös felfogására még nincs elgondolás. A jelenlegi transzatlanti felfogás nem elegendő a terrorizmus és a proliferáció kezelésére. A biztonsági koncepciók a hidegháború

- időszakához viszonyítva vagy nincsenek kidolgozva, vagy hiányosak, illetve általánosak. Előfordul, hogy a biztonsági kérdéseket egyes kormányok politizálják és gyakran belpolitikai céloknak rendelik alá.
- 17.3.6.2. Az európai és az amerikai nézetek között a *biztonsági kihívások* (terrorizmus, proliferáció) *komolyságát és közelségét*, de a *katonai, vagy diplomáciai lépések szükségességét illetően is eltérések vannak*. Az európaiak élvezik azt a ritka történelmi pillanatot, hogy béke van, a konfliktusokat felváltotta az együttműködés, a háború fenyegetettsége pedig eltűnt a horizontról. Ma az európaiak a diplomáciát, az együttműködést látják az előrelépés egyedüli zálogának és a háborút szinte elképzelhetetlennek vélik. Több amerikai megfigyelő ezt naivnak és felelőtlennek tartja. Ez így természetes, hiszen másként érinti a terrorizmus az Egyesült Államokat, mint Európát. Emlékszünk a világháborús veszéllyel járó kubai rakétaválságra, mennyire másképpen fogta azt fel az Egyesült Államok, mint az akkori Nyugat-Európa. Ma azt tapasztaljuk, hogy a fenyegetettség felfogásában az Egyesült Államok és Európa nem ugyanúgy értékeli ugyanazt a veszélyt.
- 17.3.6.3. *Eltérők a kihívások kezelésével kapcsolatos felfogások is*. A Bush adminisztráció a gyors akciók híve, míg az európaiak inkább a tárgyalásos, illetve a jogi eljárásokat részesítik előnyben. Az eltérések azonban nem alapvetők, sőt inkább egymást kiegészítik. Azonnali válaszok szükségesek az al Kaida és a tömegpusztító eszközök kezelésére, de a gazdasági és a humán biztonság megteremtése (pl. a Közel-Kelet esetében) hosszabb időt vesz igénybe. Azt sem szabad elfelejteni, hogy ha a demokratikus államok nem hoznak létre egységfrontot és nem képesek közösen fellépni, akkor a „másik oldal” győz.
- 17.3.6.4. Néhány országban egyes politikai csoportok belföldi politikai önigazolásra használják az Európai Uniót és a NATO-t. Az ilyen stratégiai felelőtlenység egyetlen nyertesei a demokrácia ellenségei. Tekintettel a jelentkező veszélyek mértékére és természetére, az Európai Uniónak és a NATO-nak elegendő mozgástér áll rendelkezésre ahhoz, hogy továbbra is létfontosságú szerepet töltsenek be a biztonság hatékony szabályozásában.
- 17.3.6.5. Néhány elemző arra a következtetésre jutott, hogy az Európai Uniónak és a NATO-nak végső soron külön utakon kell járnia. A munkamegosztás világos és kiegészíti egymást. Az Európai Unió Biztonsági és Védelmi Politikájának (ESDP) küldetése az, hogy fokozatosan harmonizálja az európai államok biztonsági koncepcióit és kultúráit, hogy azok lépésről lépésre felvállalhassák a biztonság civil és katonai vonatkozásait alacsony és közepes intenzitási szinteken, és határozott doktrínát dolgozzanak ki a multilaterális békefenntartásra és béketeremtésre, amely ma még mindkét szervezet esetében hiányzik.
- 17.3.6.6. Valószínűleg tévednek Európában azok, akik abban a hitben élnek, hogy egy gyenge NATO-n keresztül erős ESDP-t valósíthatnak meg. Amit elérhetnek, az nem más, mint egy gyenge és tehetetlen Európa, amely nem biztos önmagában és abban sem, hogy hol a helye a világban. Az Egyesült Államokban azok, akik azt hiszik, a NATO nem számít és az Egyesült Államok egyedül is megbirkózik a világgal, csak egy elszigetelt Amerikát hozhatnak létre. *A NATO az összes partner számára fontos és az is marad*. Ma Európa NATO nélkül nehezen képzelhető el. Ugyanakkor az sem oldható meg rövid időn belül, hogy az ESDP hirtelen átalakítható egy olyan mechanizmussá, amely többnemzetiségű európai koalíciók több katonai-technológiai szinten történő tervezésére és létrehozására szolgál olyan koherens erők kialakításához, amelyek kihelyezhetők a nagyvilág veszélyes pontjaira. Következésképpen együttműködésre, illetve *a jelenleg*

- létező együttműködés hatékonyságának növelésére van szükség.* Egy ilyen egyezség jelenti a jövőbeli EU–NATO együttműködés lényegét .
- 17.3.6.7. A tényleges és valódi együttműködés elmélyítése a válságkezelésben létfontosságú az új viszony egyik első lépéseként. Az Európai Unió és a NATO egyaránt elkülönülő és egymást kiegészítő módon járul hozzá a válságkezeléshez, amelyet megerősít a két szervezet döntéshozatalának politikai önállósága által biztosított legitimitáció. Egyetlen állam vagy intézmény sem képes kezelni egy komolyabb válságot.
- 17.3.6.8. A hidegháborút követően a transzatlanti biztonságban, a NATO és az EU viszonyában alapvető változások történtek. A Szovjetunió szétesett, Nyugat és Kelet-Európa viszonya megváltozott, új kihívások keletkeztek. Jugoszlávia szétesése bizonyította, hogy a rosszul működő államok veszélyeztethetik Európa biztonságát. A NATO kibővült, az új fenyegetéseknek megfelelően pedig a hagyományos érdekeltségi területétől távol kezdett harci feladatok teljesítésébe. A Szövetség rájött, hogy nem határainkon felsorakoztatott erőkre, hanem rugalmas, mozgékonyabb, reagáló csapatokra van szükség. Az EU létrehozta közös biztonság és védelempolitikáját és több békefenntartó küldetés teljesítésére szánta el magát. Az EU is bővítésbe kezdett és kisebb békefenntartó feladataival igyekezett a katonai és polgári elemeket kombináltan alkalmazni.
- 17.3.6.9. Ahogy elkezdődtek ezek az alapvető változások, *jogosan merültek fel olyan kérdések, vajon szükség van-e arra, hogy hasonló feladatokat teljesít a két szervezet, sőt egyes küldetések átfedik egymást.* Ahogy nőtt a hasonló feladatok száma, úgy alakult ki verseny a két szervezet között. Bár mindkét szervezet vezetői hangzatos kijelentéseket tesznek az együttműködésről, valójában bőségesen tapasztalunk súrlódásokat, főként a végrehajtás szintjén. Eltérések tapasztalhatók az amerikai és az európai védelmi felfogásában is. Az amerikai nézőpontot vizsgálva két vélemény jelentkezik. Egyesek úgy értékelik, hogy az európai szövetségeseknek jobban ki kellene venni részüket Európa védelmében, mások úgy vélik, hogy az EU versenytársként lép fel a NATO-val szemben. A kapcsolat megosztja az európaiakat, találkozhatunk olyan értékelésekkel, hogy az EU ellensúlyozza az Egyesült Államokat, míg más nézőpont szerint a szervezet a transzatlanti biztonság kulcseleme. A hasonló közös műveletek megkövetelik az együttműködés kereteinek létrehozását, ami még közel sem történt meg.
- 17.3.6.10. A transzatlanti biztonság NATO és EU szegmensei között az eltérések *politikai és műveleti jellegűek.* A fenyegetések mindkét szervezet esetén hasonlóak (terrorizmus, tömegpusztító eszközök proliferációja, sikertelen államok), a reagálás intézményei még hiányoznak, a közös fellépés feltételei nem biztosítottak. Ehhez az erők és eszközök kombinált alkalmazására lenne szükség. Fontos az amerikai és európai felfogás közelítése ezen a téren, mert míg az amerikai felfogásban a „combined” alkalmazás a katonai és polgári erők és eszközök bevetését jelenti, addig a „joint operation” a haderőnemek együttműködésére utal.
- 17.3.6.11. *Politikailag fontos követelmény* lenne a NATO alapszerződés 5. cikkelyének értelmezése, olyan viták elkerülése, amely pl. Irak kapcsán jött létre és megosztotta a Szövetséget. Ez vezetett oda, hogy az Egyesült Államok inkább ad hoc koalíciót szervez, mintsem a NATO-val tárgyalna. Talán szükség lenne a politikai tárgyalási mechanizmus újrafogalmazására is. A biztonsági struktúrának képesnek kell lennie Európa és az Egyesült Államok területének megvédésére, ugyanakkor arra is, hogy a globális kihívásoknak megfelelően bevethetőek legyenek az erők. A kettős feladat egyben kettős partnerséget is megkövetel, az első követelményként

támasztja a NATO és az EU együttműködését, míg a másik cél Európa és az Egyesült Államok főként biztonsági területen való együttműködésének fontosságát veti fel. Az alkotmányossági viták kudarcra természetesen számos kérdést vet fel az egységes Európa szemléletében.

- 17.3.6.12. Az együttműködés retorikai részével nincs probléma, a nehézségek a konkrét akciók során merülnek fel. A kidolgozott együttműködési formák közül a Berlin Plusz nem nevezhető rossznak, de szükséges lenne a továbblépés. A Berlin Plusz megállapodás lehetővé teszi, hogy az EU műveletei során – bizonyos korlátozásokkal – használhassa a NATO eszközöket. Nincs azonban kidolgozva olyan esetekre, ha gyors reagálásra van szükség, vagy ha túl akarnak lépni a szűkebb értelemben vett katonai feladatokon, például a békemissziók területén. A megállapodás nem alkalmas olyan helyzetek kezelésére sem, ahol a NATO és az EU között politikai természetű viták vannak. A kihívásokból azonban logikusan következik, hogy szükség van az együttműködésre, hiszen például az EU nem rendelkezik bevethető katonai erővel, így az együttműködés nem opcióként, hanem szükségszerűségként merül fel. A NATO rendelkezik bevethető katonai erővel, míg az EU képes lehet a válság nem katonai erővel történő kezelésére és a NATO-akciók politikai támogatására.
- 17.3.6.13. Melyek azok a mechanizmusok, struktúrák, amelyekre a válságok kezelésében közös fellépés érdekében szükség lenne.
- 17.3.6.13.1. Közös tervezés, amely magában foglalja a fenyegetettség elemzést és a fenyegetésre adott választ. A reagáló mechanizmusok kialakítása biztosíthatná a megfelelő, összehangolt válaszadást.
- 17.3.6.13.2. Erőtervezés, amely biztosítaná az erők kombinált alkalmazását oly módon, hogy a képességek kihasználása optimálisabb legyen.
- 17.3.6.13.3. Katonai és parancsnoki struktúrák összehangolása (jóllehet az EU katonai törzs és a SHAPE együttműködése többé-kevésbé kidolgozott, ez még nem elegendő).
- 17.3.6.13.4. Politikai egyetértés, amely magában foglalja a célok összehangolását. A NAC (Észak-Atlanti Tanács) és a PSC (Politikai és Biztonsági Bizottság) feladata a tevékenységek összehangolása, ez közel sem elegendő az eredményes működéshez, hiszen a két szervezet alapvetően a saját tevékenységet koordinálja, szükség lenne egyéb szinteken is az együttműködésre. Milyen szép lenne például, ha a NAC és a PSC egy válság kapcsán közös álláspontot alakítani ki és terjesztené például az ENSZ elé. Egy ilyen fellépés hozzájárulhatna egy szélesebb koalíció kialakításához is.
- 17.3.6.13.5. A kompatibilis képességek területén szükség lenne a NATO NRF (reagáló erők) és az EU harccsoportjai tevékenységének összehangolására. Ez természetesen csak akkor lenne megoldható, ha az EU harccsoportok olyan szinten állnának, mint a NATO NRF-erők (persze abban is dönteni kellene, hogy szükség van-e külön erőkre és főleg képesek-e ezt a kormányok finanszírozni). A képességek kialakításához szükség lenne a NATO és az EDA (Európai Védelmi Ügynökség) összehangolt fellépésére, amitől ma még messze állnak, hiszen ezen a területen komoly érdekellentétek vannak.
- 17.3.6.13.6. A katonai és a polgári képességek összehangolására (tartalmilag ez a hadviselés és az újjáépítés összekapcsolását jelenti). Az összehangolás megvalósítására összekötők kellenének, akik a parancsnoki struktúrákon kívül végeznék munkájukat. Szükség lenne továbbá a NATO és az Európai Bizottság szoros kapcsolatára, mivel a Bizottság végzi az erők és eszközök elosztását.

- 17.3.6.13.7. A NATO és az Európai Bizottság válságkörzetekre vonatkozó konzultációit szorosabbá kellene tenni, továbbá célszerű volna alternatív kapcsolódási lehetőségek kidolgozására arra az esetre, ha az előbbiek párbeszéde valami miatt elakadna. Hasznos lenne, ha a két szervezet még akkor is egyeztetne (legalább a tájékoztatás szintjén), ha nem vennének részt mindketten egy tevékenységi területen kívüli katonai akcióban.
- 17.3.6.14. Fentiek megvalósítására akkor nyílna lehetőség, ha mindkét szervezet, illetve az Egyesült Államok elkötelezettséget vállalna arra, hogy alapvető feladataik vannak a transzatlanti térség biztonságának szavatolásában. Ez kizárólag az érdekek és a szándékok harmonizálásával valósítható meg, amelyben mindhárom félnek megvan a saját szerepe.
- 17.3.6.15. A Magyar Köztársaság helyét és szerepét illetően mindenképpen pozitív tényező, hogy a globális kihívásokkal nem egyedül, hanem a NATO és az Európai Unió tagjaként kell megbirkóznia. *A jelzett szervezetek tagjaként nem szabad választania Európa és az Egyesült Államok között. Legelőnyösebb politikának a kiegyensúlyozott viszony ígérkezik, a helyes arányok megtalálásával.*

17.3.7. EU-WEU

- 17.3.7.1. *A WEU petersbergi nyilatkozata*
- 17.3.7.1.1. A WEU Miniszteri Tanácsának 1992. június 12-i ülésén továbbra is megmaradt a szervezet kettős hovatartozása, a petersbergi nyilatkozatban a WEU-t „*az Európai Unió védelmi összetevőjének és a NATO európai pillére megerősítése eszközének*” definiálták, ebben tehát nem történt érdemi változás.
- 17.3.7.1.2. Eldöntötték, hogy a WEU-t alkalmassá teszik *humanitárius és mentési feladatokra, békefenntartó feladatokra, és harcoló erőként válságkezelés feladatára, beleértve a béketeremtést.*” A két funkció elkülönítése lehetővé tette, hogy a WEU tagállamai anélkül is indíthassanak közös válságkezelési akciót, hogy a Washingtoni Szerződés, illetve a módosított Brüsszeli Szerződés V. cikkelye értelmében erre kötelezve lennének.
- 17.3.7.1.3. A Maastricht utáni időszakban az újra aktivizálódó WEU keretein belül számos kisebb-nagyobb előrelépés történt, melyek főképp a WEU műveleti képességeinek fejlesztésére irányultak. Ezek közé tartozott a műholdas felderítő központ létrehozása, néhány többnemzetiségű alakulat felállítása (az EUROCORPS 1992-ben, az EUROFOR és az EUROMARFOR 1995-ben), azonban továbbra sem tisztázták egyértelműen a WEU és az Európai Unió egymáshoz való viszonyát.
- 17.3.7.1.4. Az intézményi keretek közül mindenképpen ki kell emelni a CFSP főmegbízott, vagy „Mr. CFSP” beosztásának létrehozását. A Kül- és Biztonságpolitikai Főképviselet lett hivatott „kifelé” megjeleníteni az Unió álláspontját, valamint továbbra is betölti a Tanács főtitkári posztját. Feladatát tekintve „*a közös kül- és biztonságpolitika területére tartozó ügyekben segíti a Tanácsot, különösen a politikai döntések megszövegezésében, kidolgozásában és végrehajtásában való hozzájárulásával, valamint - adott esetben a Tanács nevében eljárva és az Elnökség kérésére - harmadik felekkel való politikai párbeszéd folytatása útján.*” A CFSP főmegbízott alárendeltségében létrehoztak egy politikai tervezési, és egy gyors riasztási egységet is, melyek a politikai döntések előkészítését voltak hivatottak segíteni.
- 17.3.7.1.5. A WEU külügyi és védelmi minisztereinek 1999. november 22-23-i luxemburgi találkozásán a tagállamok áttekintést készítettek a

petersbergi feladatokhoz rendelkezésükre álló erőkről, eszközökről, tervezési és döntéshozói kapacitásokról. A luxemburgi találkozó engedélyezte az EU számára az összes WEU tevékenység átadását, beleértve a Katonai Törzset is. A komoly elemzési illetve tudományos háttérrel jelentő torrejoni Műholdközpont és a Biztonsági Tanulmányok Intézetének átadásáról ekkor még nem született döntés, a WEU csak annyit ígért meg, hogy az ezekre vonatkozó EU kéréseket ugyanolyan prioritással kezelik, mintha a WEU Tanácsától érkeznének.

17.3.8. **Műveleti együttműködés a nem EU tagállamokkal**

- 17.3.8.1. A helsinki döntés értelmében amennyiben a Tanács úgy határoz, hogy katonai műveletet indít egy válsághelyzet kezelésére, és az akció NATO eszközöket és képességeket is igénybe venne, úgy a nem EU-tag NATO tagállamoknak automatikusan jár a részvétel joga, arról pedig, hogy ezzel élnek-e, maguk dönthetnek. Ha az Unió nem szándékozik NATO képességeket használni, a Tanács határozata alapján akkor is felkérést kaphatnak a részvételre.
- 17.3.8.2. A nem-NATO tag EU-tagjelölt országok szintén a Tanács eseti felkérése alapján vehetnek részt a műveletekben. Ugyanez vonatkozik Oroszországra, Ukrajnára, valamint más, az Unióval párbeszédet folytató államokra is.
- 17.3.8.3. Egy esetleges katonai művelet során minden nem uniós állam, mely jelentős erővel járult hozzá az akcióhoz, egyenlő jogokkal és kötelezettségekkel fog rendelkezni, mint a résztvevő EU-tagállamok - a fentiek értelmében azonban ez nem érintheti az EU döntéshozatali autonómiáját. A műveletek napi vezetését egy ad hoc jelleggel felálló bizottság fogja végezni, melyben minden EU-tagállam automatikusan részt vehet (függetlenül attól, hogy képviselteti-e magát az adott műveletben), a napi irányításba azonban csak a tényleges hozzájárulást nyújtó országok szólhatnak bele.

18. **Összegzés: a hírszerzés, felderítés felértékelődése**

- 18.1. A titkosszolgálati tevékenység szinte egyidős az emberiség történetével és addig lesz értelmezhető, amíg egynél több ember marad a Földön. Az érdekek napról napra sokasodnak, átalakulnak és újratermelődnek, a mindennapok természetes és dinamikus változásaival összhangban.
- 18.2. Ezen tanulmányomnak szinte minden pontja megalapozza és megindokolja azt, hogy egyedül az az életképes nemzetközi szövetség és nemzetállam, amely a világban végbemenő változásokkal együtt fejlődve érvényesíti megelőző információ észlelési, szerzési, tárolási, rendszerezési, feldolgozási, elemzési és hasznosítási tevékenységét, a nemzet védelemében és az érdekérvényesítésében. Ebbe beleértve a nyílt és a nem nyílt információszerzést is. Klasszikus értelemben ez a komplex feladata a hírszerzésnek illetve a felderítésnek, melynek működését, eredményességét meghatározza a korszerű nemzeti szemlélet és szándék, a jogi szabályozása, a szervezése, az irányítása, a kormányzat igényessége, hasznosítási készsége.
- 18.3. Fontos elv, hogy a szövetségi együttműködések mellett soha nem szabad feladni a titkosszolgálatok nemzeti önállóságát, függetlenségét.

Felhasznált irodalom, hivatkozások

- ¹ Magyar Hadtudományi Lexikon
- ² Magyar Hadtudományi Lexikon
- ³ Magyar Hadtudományi Lexikon
- ⁴ Magyar Hadtudományi Lexikon

-
- ⁵ Magyar Hadtudományi Lexikon
- ⁶ Dr Botz László: Bármilyen történelmi a világban, a SIGINT nem veszít jelentőségéből, 2007, MK Felderítő Számla
- ⁷ Nemzet Biztonsági Hivatal honlap: www.nbh.hu
- ⁸ Magyar Hadtudományi Lexikon
- ⁹ Várhalmi Miklós: Szabadság és Biztonság (www.varhalmi.hu)
- ¹⁰ Dr Resperger István: Kockázatok, kihívások és fenyegetések a XXI. században
- ¹¹ Bangemann 1995= M. Bangemann: 'Policies for a European Information Society', Brunel University
- ¹² eEurope - Információs Társadalmat mindenkinek 2000 = eEurope - Információs társadalmat mindenkinek in:www.inco.hu 3. (2000/1)
- ¹³ Manuel Castells 1997 = Manuel Castells: The Information Age, II.k. Oxford, Blackwell
- ¹⁴ Molnár László: Az információs társadalom felé
- ¹⁵ Csorba József: A globalizáció az információs társadalommal kapcsolatos információtudományos gondolkodásban
- ¹⁶ Csorba József: A globalizáció az információs társadalommal kapcsolatos információtudományos gondolkodásban
- ¹⁷ Dr Resperger István: Kockázatok, kihívások és fenyegetések a XXI. században
- ¹⁸ Dr Resperger István: A fegyveres erők megváltozott feladatai a katonai jellegű fegyveres válságok kezelése során
- ¹⁹ USA: National Intelligence Council (NIC–Nemzeti Hírszerzési Tanács)
- ²⁰ Dr Szternák György-Czene Gréta: Összegzés a jelenlegi biztonsággal kapcsolatban, különös tekintettel a geopolitikára és a geostratégiára
- ²¹ 1995. évi CXXV. törvény a nemzetbiztonsági szolgálatokról
- ²² Lénárt Ferenc: Változó világ – fejlődő hírszerzés és elhárítás
- ²³ Dr Izsa Jenő: Javaslatok a nemzetbiztonsági / titkosszolgálati stratégia kidolgozásához
- ²⁴ Urbán Attila: A nemzetbiztonsági szolgálatok és a terrorelhárítás
- ²⁵ Várhalmi Miklós: A magyar Nemzetbiztonsági Szolgálatokról másként és mindenkinek, 2002, NOVISSIMA
- ²⁶ Németh József: Egy vizsgálat anatómiája
- ²⁷ Magyar Hadtudományi Lexikon
- ²⁸ Magyar Hadtudományi Lexikon
- ²⁹ Dr Héjja István: A katonai felderítés feladatai a megváltozott nemzetközi körülmények között, 2005
- ³⁰ Dr Resperger István: A fegyveres erők megváltozott feladatai a katonai jellegű fegyveres válságok kezelése során
- ³¹ Dr Héjja István: A katonai felderítés és a biztonság összefüggés elmélete, 2003
- ³² Dr Szternák György: Gondolatok a fegyveres küzdelem problémáiról
- ³³ Az Európai Unióról szóló, Lisszaboni Szerződés(2007.12.13.)
- ³⁴ Dr Gazdag Ferenc: Európai Integráció és Külpolitika, 2005, OSIRIS
- ³⁵ Rácz András: Az Európai Unió katonai képességeinek fejlődése 1999-2004
- ³⁶ Rainer Schuwirth tábornoknak, az Európai Unió Katonai Törzsek főigazgatójának elemzése az EU által a katonai képességek fejlesztéséről és a "Helsinki Headline Goal" elérésére tett erőfeszítésekről - NATO Review/3
- ³⁷ Dr Gazdag Ferenc: Európai Integráció és Külpolitika, 2005, OSIRIS
- ³⁸ Richnovszky Sándor: A Magyar Köztársaság Katonai Felderítő Hivatal szerepe és feladatai a nemzetközi válságkezelő és béketámogató műveletek felderítő támogatásában
- ³⁹ Rácz András: Az Európai Unió katonai képességeinek fejlődése 1999-2004
- ⁴⁰ David S. Yost, 2004, Nato Review
- ⁴¹ Kis-Benedek József: A transzatlanti és az európai együttműködés az új kihívások tükrében , Hadtudomány